

272280

A REVIZIÓS GONDOLAT A VILÁGPOLITIKÁBAN

*„A multak dicsőségén élödni, az
elvénhedt nemzetek dolga, — aki
életre vágyik, annak fiatal életerőt
kell mutatni.“*

NAPOLEON HERCEG
KOSSUTH LAJOSHOZ

APPONYI ALBERT GRÓF

ELŐSZAVÁVAL

ÍRTA:

HALMAY ELEMÉR DR.

BUDAPEST, 1927.

„KELET NÉPE“ KIADÁSA

679

S
Z
K

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Central Széchenyi Library

OSZK

Central Library of the University of Toronto

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

HATÁRAT KÖNYVÉRTÉK

BUDAPEST, 1917.

KELET NEPE KIADÁSA

A REVIZIÓS GONDOLAT A VILÁGPOLITIKÁBAN

*„A multak dicsőségén élni, az
elvéhedt nemzetek dolga, — aki
életre vágyik, annak fiatal életerőt
kell mutatni.“*

NAPOLEON HERCEG
KOSSUTH LAJOSHOZ

APPONYI ALBERT GRÓF

ELŐSZAVÁVAL

ÍRTA:

HALMAY ELEMÉR DR.

BUDAPEST, 1927.

„KELET NÉPE“ KIADÁSA

Ebből a könyvből ezen a kiadáson kívül
egyszáz számozott példány, a szerző kézjegyzésével is készült.

~~649~~
~~272280~~
272280

~~43945~~

R 1926

M. N. MUZEUM KÖNYVTÁRA	
I. Nyomt. Növedéknapló	
192 8	év. 94 SZ

R1965

EGY SOKAT SZENVEDETT MAGYAR ASSZONYNAK, MINDENKOR
MEGÉRTŐ, JÓSÁGOS HITVESTÁRSAMNAK, KIT „JOBBIK
ESZEMNEK” NEVEZETT EGYKORI VEZÉREM: BOLDOG,
EMLÉKŰ BÁNFFY DEZSŐ BÁRÓ, „MAGYAROR-
SZÁG MINISZTERELNOKE AZ ORSZÁGFENN-
ÁLLÁSÁNAK EZREDIK ESZTENDEJÉ-
BEN”, — MELEG SZERETETTEL
AJÁNLOM TANULMÁNYOMAT.

*Hiszek egy Istenben,
Hiszek egy hazában,
Hiszek egy isteni örök igazságban,
Hiszek Magyarország feltámadásában!*

Amen!

ELŐSZÓ.

Ez a könyv olyan tárgyról szól, amely ma a magyar nemzeti politika hátterincét alkotja; ma, azaz mindaddig, míg Magyarország vissza nem nyerte nemzeti létének ama nélkülözhetlen biztosítékait, amelyektől a Trianon-i ugynevezett békeszerződés hazínkat megfosztotta. A könyv szerzője előtt nem az a kérdés lebegett, hogy időszerű-e a revízió gondolatát felvetni; ezt mérlegelni a vezető politikusok dolga; ő csak azt látja, hogy akár eljött már, akár csak később jön meg az actió ideje, a nemzet lelkületében állandóan ébren kell tartani magát az eszmét; mert annak elhalványulása halálosabb csapást mérne a nemzetre, mint Trianon maga. De hiszen ez a veszély tulajdonkép nem is forog fenn; nincs magyar szív, amelyben tovább ne égne a haza megcsonkításának sajgó fájdalma. Ami elhalványulhat, az csak azoknak a tényeknek emléke, helyesebben: jellemző részleteiben való ismerése, amelyek fájdalmukat a merő önkínzás országából fölemeli a jogilag, történelmileg és politikailag megalapozott követelés régióiba és azáltal a kellő időben és kellő módon megindítható actió számára az állandó készenlétet biztosítja. Erre igazán szükség van és amikor szerző az ide vonatkozó anyagnak bőségét közli olvasóival, bizonyára érdemes munkát végzett nemzeti politikánk szolgálatában. Az érvelések egyes tételeiért természetesen kizárólag maga a szerző felelős; de a mű irányát és vezérgondolatait minden magyar ember magáévá teheti.

A revízió szükségének átérzése különben terjed az egész művelt világon; magát a szót ma már lehet olyan nemzetközi összejöveteleknél kiejteni, ahol az, kevéssel ezelőtt, még vihart váltott volna ki. És nem is csoda, hogy így van. Hiszen a békeszerződések egy abnormis lelki állapotból nőttek ki: a háboru győztesének olyan hatalmi tudatából, mely már nem volt kénytelen számolni az ellentállásnak legkisebb lehetőségével sem, a legyőzött ellenfél részéről. Egy ilyen tultengő hatalmi érzés, ameddig emberek vagyunk, mindig mámorba, caesari örületbe csap át, amely lelkiállapotban pedig lehetetlen valami észszerűt létrehozni. Az évek multjával azonban elpárolog a mámor és helyreáll a józan mérlegelési képesség; akkor pedig a legtermészetesebb dolog, hogy „revideáljuk“ azt, amit mámorban cselekedtünk. Amikor üt az észszerűség és igazságosság órája, akkor üt a miénk is. Ezt az órát tehát nemcsak be kell várnunk, de minden erőnkől siettetnünk is kell.

Ime egy könyv, mely a siettetés munkáját viszi előre. Jobb ajánlással nem kísérhetném azt az olvasóközönség elé.

Budapest, 1927. március havában.

APPONYI ALBERT

I.

PROLOGUS.

„A békeszerződések politikája teljes bomlásban van, mert ellene a valóság. Nyugodtan mondhatjuk, hogy az idő előbb lerombolta, mint bárki is számíthatott volna rá. A bomlási állapot már annyira előrehaladt (j a m f o c t e t), hogy nem lehet tovább rejtteni azt, amit tegnap még leplezni lehetett. Előre látom, hogy Magyarország új háboru és új rombolás nélkül vissza tudja venni elvesztett területeit. Ennek a kilátásnak biztosítása végett meg kell azonban őriznie jelenlegi józanságát és össze kell szednie magát. A nagy fájdalmak lesujtanak, de gyakran a feltámadás okai.“

Francesco Nitti.

Akik „világháboru“-nak nevezték négy esztendő gyilkos öldöklését és tengernyi javak pusztulását, „világbéke“-t hirdettek Versaillesben; a Magas Szerződő Felek megalkották a maguk képeére a Nemzetek Szövetségét, „hogy a nemzetek együttműködését előmozdítsák és a nemzetközi békét s biztonságot megvalósítsák, mégpedig:

azzal, hogy egyes esetekben kötelezettséget vállalnak a háboru elkerülésére, —

azzal, hogy nyílt, igazságos és becsületes nemzetközi összeköttetéseket tartanak fenn, —

azzal, hogy a nemzetközi jog szabályait, ezentul a Kormányok, kölcsönös magatartásának valóságos zsinórmértékeül határozottan elismerik és —

azzal, hogy a szervezett népeknek egymásközi érintkezésében az igazság uralmát és mindennemű szerződéses kötelezettségnek lelkiismeretes tiszteletbentartását biztosítják“ ...

Dr. Halmay: A revíziós gondolat a világpolitikában.

A Magas Szerződő Felek, a — *győzők* szóltak ilykép a világhoz 1909-ben; ma pedig a *legyőzöttek* kiáltják világgá: nem béke az a béke, melyet rólunk alkottatok nélkülünk, a mi véreink azért haltak, hogy mi megélhessünk.

Azért, hogy négert, gürkát, hindut dobott az Entente az európai harcterekre, még nem lett világháboruvá az a különben gigantikus mérkőzés, melyben két hatalmas nemzetnek: a világimperium birtokában levő brittnek s az arra még csak törekvő germánnak gyilkos versengése tombolta ki magát, — valamikép csak az akkori győzők önteltsége és nagyzolása keresztelte „*Vötkerschlacht*“-nak azt a száznehány esztendeje *Lipce* körül vívott csatát, melyben mindkét fél katonáit számítva, mintegy 500.000 ember részvételével Napoleon felett győztek a szövetséges (orosz, osztrák, porosz) fejedelmek.

Logikus viszont, hogy *világbékét* hirdettek a győzők, *kik békét nem alkottak*, a világbékét hirdették: rajongók álmát, politikai szélhámosok üres frázisát, — nem világpolitikai nézőpontok érvényesülésével lettek meg a békediktátumok.

Béke tehát nincs, ami van, az *Hume*-ban olvasható: „A modern népek háboruszkodása olyan, mintha egy porcellán boltban verekednének. A sebeket nem is veszik számba, de a porcellánt okvetlenül meg kell fizetni. A háború olyan vállalkozás, melyben nincs győző és nincsen legyőzött, csak vért és pénzt ontott két letört rokkant vánszorog a kórházba, hogy úgy ahogy, valahogy talpraálltassanak.“

Azon a sziklán, melyet joggal diktatumnak tud és nevez a világ, nem épülhet a tartós béke egyháza, melyben az Egy-Istent imádja győző és legyőzött, — a napra kívánczozunk mi is, kik a világegést nem okoztuk, nem akadályozhattuk.

Tehát?

Lássuk a multat, vázoljuk a jelent, hogy a jövőben az *igazság legyen osztályrészünk*, mert az Igazság, az Eszme örökkévaló, emberi gyarlóság, emberi gonoszság utját örökké nem állhatja, — nem meddő a kor méhe... ha elnyomják, ha megölik: *az Eszme csak feltámad halottaiból.*

II.

MIÉRT KELLETT MAGYARORSZÁGNAK „LAKOLNI.”

A Versaillesben összeült nemzetközi büntető tárgyaláshoz, melyen a vád látta el a védelmet, — az *ouverture* *Franchet d'Espérey* tábornok ur szolgáltatta, szólván Károlyiékhez következőképen: „Önöknek együtt kell lakolni a németekkel.”

Jóslata bevált; lakoltunk, még pedig: ezeréves államiságunk teljes összeomlásával.

Miért kellett lakolnunk? Mert álltuk a szövetségesi hűség? Mert a háboruban tündöklően érvényesültek a magyarság katonai erényei: mert élelemmel segítettük azokat, kikkel váltva küzdöttünk? Avagy mert miénk a háboruért való felelősség? Háborus céljainkért? Avagy azért, mert nemzetiségeink ezeréves „elnyomatásban synlódtek“?

Nem és százszor nem. Nekünk azért kellett lakolni, Krisztus köpenyét széthasítani azért kellett, Magyarországot, „Európa ezt a legtokéletesebb geopolitikai egységét, ezt a szerencsés geográfiai fekvés és geniális szervezőtehetség alkotta mester-művet“¹ azért kellett feldarabolni, mert *rablókat kellett jutalmazni, hogy bennök jövőbeni háboruk szövetségeseit szerezzék meg*, — és mivelhogy jutalmazni a máséból szokás, agyonönrendelkezve kellett elpusztulnia Szent István birodalmának, hogy Csonka-magyarország konstruáltassék annak helyébe.

¹ Carlo Antonio Ferrario művéből ifj. Wlassics Gyula ismertetésében. (Pester Lloyd.)

Ha Magyarország egységes magyar nemzeti állammá lett volna kovácsolható, minek az osztrák császárok „*divide et impera*“-ja állta mindenkor útját, ha egységes magyar nemzeti államot ér itt a háború, — nemzeti katasztrófánk be nem következik.

Bánffy Dezső, Magyarország millenáris miniszterelnöke prófétának bizonyult, mert ő hirdette 1902-ben: „*Ha Magyarország nem lesz egységes magyar nemzeti állammá, úgy csak szláv és román alakulásnak nyújthat anyagot, sőt területi integritását sem biztosíthatja örök időkre*“¹ Ő Magyarország magyar voltában látta és tudta annak jelentőségét a nemzetközi politikában, valeur-nek a szövetségi politika nézőszögéből is csak egy magyar Magyarországot tekintett, — azért írta meg ugyanakkor: „*igaza volt egy nagy német államférfiúnak, aki midőn egy alkalommal beszélgettem vele az osztrák és a magyar viszonyokról, azt mondotta nekem: Szívesebben áldozom fel az ugysis naponta apadó erdélyi szászokat az egységes magyar nemzeti állam megalkotása érdekében, semminthogy a szászokkal együtt a többi, kifelé gravitáló nemzetiségek jogos és jogtalan igényei kielégítésével az egységes magyar állam megalakulásának gát vettessék*“.

A német sajtó annak idején megállapította — mert Bánffy Dezső cikke hatalmas politikai sensatióvá nőtte ki magát — hogy a nagyjelentőségű kijelentés nem Bismarcktól származik. Eulenburg és Bülow diplomáciai uton tagadták meg a fenti sentenciával való közösségüket. Ki mondotta hát a súlyos szavakat Magyarország egykori miniszterelnökének? Erre a kérdésre Bánffy Dezső sem akkor, sem később a nyilvánosság előtt nem válaszolt. A nagy német államférfiú, aki Bánffy előtt a fenti hatalmas kijelentést tette, II. Vilmos, a német császár volt. Tette pedig e kijelentést Bánffy előtt, a millenáris ünnepségek alkalmával, mikor kihallgatáson fogadta az akkori miniszterelnököt Budán, a királyi várban. Bánffy a császárt nem nevezte meg; egyidőben köteles diszkrétio tartóztatta, utóbb: — óvatosság: „És ha a császár nem emlékszik, vagy nem akar megemlékezni

¹ Bánffy Dezső cikkéből: A magyar nemzetiségi politika és a Hármas Szövetség. („Magyar Közélet“ 1902.)

szavairól, akkor tán hárman: a császár, ön és én vitatkozzunk a kijelentés szövege, avagy értelme felett Európa színe előtt?“ Ezekkel a szavakkal intett le engem Bánffy Dezső, midőn egy különleges alkalomból őt arra kértem, hogy a császár megnevezése mellett, élhessek a súlyos idézettel.

Sok esztendővel később, 1915-ben, egy Berlinben német nyelven megjelent cikkemben („Der Imperator Rex“) én politikai okokból éltem a súlyos idézettel s annak szerzőjeként a császárt neveztem meg.

Nagynémet politikai körökben nagy felzúdulás támadt cikkem nyomán; valósággal különféle fenyegetéssel élve, arra akartak szorítani, hogy rektifikációval éljek.

Én a rektifikációt azzal tagadtam meg, hogy magamat arra nem tartottam illetékesnek; meghazudtolnám a császárt, mondtam a nálam megjelent uraknak, s ezzel a kijelentéssel annál inkább élhettem, mert *akkor* már birtokomban volt VValentiny urnak, a császár titkos kabinetirodájának főnökének egy a nagy német főhadiszállásról címzett levele, mellyel velem tudatta azt, hogy cikkemet Őfelségének bemutatta.

A császár ura maradt szavának, s ez némi adalékkal szolgálhat az imperator rex jellemrajzához, mert ő is egyike azoknak, talán elsősorban egyike azoknak, kiknek a balsiker tragikuma lett napjainkban osztályrésze.

De megemlékszem erről az epizódról más okból is, bizonyítékaul ugyanis annak, minő mélyen járó megértéssel volt a császár — igaz, jólfelfogott német érdekből is — a magyar nemzetiségi politika súlyos problémája iránt, — de felhozom azért is, mert a külföld nemzetiségi politikánkat, nemzetiségeink hazug beállításából és a segítségükre sietett hazug külföldi agitátorok írásaiból vélte megismerhetni, mi utóbb nem csekély mértékben járult pusztulásunkhoz, egyik jogcime lévén a mi lakoltatásunknak. A nemzetiségi politika terén ami hibák voltak, azok nemcsak a mi hibáink voltak, sőt kevésbé a mi hibáink voltak, hanem Európa hibái. Magyarországon a nemzetiségekkel szemben nem vétettek annyit, mint Franciaországban

a bretonokkal és provençalokkal, Angolországban az irekkel, Spanyolországban a katalánokkal, Belgiumban a flamandokkal, Romániában az ottani magyarokkal szemben s. i. t.¹

Ma, fájdalom későn, a külföld is másképp látja a multat. Idegen, angol író állapította meg, hogy „az 1868. XLIV. t. c. (az ugynevezett nemzetiségi törvény) a nemzetiségek jogos kívánalmait még az uralkodó faj jogainak sérelmére is kielégítette. A törvény legfőbb tévedése volt, hogy védte az idegen nyelveket, de elmulasztotta védeni a magyar állam nyelvének jogát, midőn az államnyelv tudását sem követelte a polgári jogok előfeltételéül. Magyarországot, a kereszténység egykori védőbástyáját és pajzsát, a magyarok teremtték és senki más, csak a magyarok tarthatják fenn. Európának, vagy Angliának nincsen haszna Magyarországból, ha az nem magyar.”²

Az is bizonyos, hogy a mi „lakoltatásunk” azzal a helyzettel van szoros összefüggésben, melyet II. Vilmos császár „Welt-politik”-ja teremtet. „Az igazságtalan zsarnoki béke teljesen lehetetlen lett volna, ha vannak olyan neutrális hatalmak, amelyeknek érdekeivel és pártatlanságával számolni kell, mint eddig 1815 óta minden békekötésnél. Csak Napoleon legyőzete után lehettek volna a győzők olyan kegyetlenek, mint a mostaniak, mert akkor is csaknem minden számottevő hatalom részt vett a küzdelemben. Akkor azonban a Bourbonoknak sikerült Franciaországot megmenteni, amennyiben ők országukat az uralkodók szolidáris érzéseinek védelme alá birták állítani. Most a legyőzött államok a köztársasági és demokratikus közérzésben keresték azt a védelmet, amelyet a multban a legitimizmus adott meg. De hiába. Az ellentét érzete, a gyűlölet nagyobb volt a demokráciában, mint a régi világban, és gyerekes számításnak bizonyult azoké, akik azt hitték, hogy kegyelmet kapnak és megmentetnek, ha a demokrácia zászlója alá menekülnek.

¹ Giesswein Sándor cikkéből „Kelet Népe” (1920. május.).

² Knatchbull—Hugessen írása, Szádeczky K. Lajos: „A béke-revizió kérdése” című munkájából.

Csak így keletkezhettek az a beteg helyzet, amelyet ma látunk és amely teljes jogu és féljogu, hivatalosan hibátlanoknak és bűnösöknek kijelentett, felfegyverzett és lefegyverzett nemzeteket ismer és az igazság korát a legigazságtalanabb büntetés jegyében kialkotott határok és gazdasági viszonyokra kívánja alapítani.¹

Lakoltunk tehát, ahogy már jobban nem lakolhattunk, de azért a trianoni békeszerzők kevesebb hipokrizissal is célt értek volna, ha egyszerűen kijelentik, hogy velünk szemben az ókori Róma hadvezéreinek és államférfiainak kegyetlen bölcsességével élnek: „*Vae Victis*“.

¹ Andrássy Gyula gróf: „A világháboru előzményei“ című művéből.

III.

A HÁBORUÉRT VALÓ FELELOSSÉG KÉRDÉSE.

Magyarország a félszázados dualisztikus monarchia külpolitikájáért csak annyiban és csak oly mértékben felelős, mint amennyiben és mint aminő mértékben *materialiter* érvényesíthette törvényadta *formális* jogát és befolyását a monarchia külpolitikájára, gyakorta *szemben* a monarchia másik felének és a dinasztiának szándékaival és akaratával. Elégge ösmert, hogy egyebet ne említsünk, a háború kitörtkori magyar miniszterelnöknek, Tisza István grófnak ma már tisztázott szerepe, ki egyéniségének teljes latbavetésével tett kísérletet a háború kitörtének megakadályozására, — eredménytelenül.

Ezeket annyival is inkább kell legnyom atékosabban hangsúlyoznunk, mert a magyar tragikum nem csekély részben éppen abban a körülményben jut kifejezésre s találja magyarázatát, hogy az *összeomlott monarchia egész számláját velünk fizettette meg* a tájékozatlan s ellenséges oldalról felőlünk informált külföld, — holott Magyarország nem volt a maga külön önálló akaratának és független elhatározókéességének szuverén birtokában. *Magyar érdekből* nem volt mit remélnünk még a győztes háborútól sem, a mi háborús célunk nem lehetett s nem is volt egyéb, mint országunk ezeréves területi integritásának védelme; minden újabb területszerzés csak súlyosbitotta volna nem éppen barátságos indulatú nemzetiségektől amugy is szaturált országunk helyzetét, ami bizonyításra alig szorul.

Ha azonban a *monarchikus politika nagyhatalmi érdeke* —

hányszor nem hangzott el a „nagyhatalmi hóbot” szó a magyar országgyűlésen — nézőpontjából és a *monarchia fennmaradásának* nézőszögéből vizsgáljuk azt a kérdést, vajon kénytelenültünk-e háborút viselni, avagy az el lett-e volna kerülhető — mindenestre más eredményre jutunk.

A világháborúvá fejlett európai konflagrációnak eredendő okát én a keleti kérdésnek a világpolitikába való belekapcsolódásában vélem felismerni. A keleti kérdésnek az 1878. évi berlini kongresszuson megkísérelt rendezése nyomán indult meg ugyanis az európai hatalmak szelekciója, majd szövetségi elhelyezkedése.

Oroszországnak a san-stefanói békeszerződés révén szerzett jogait a kongresszus megnyirbálta; a monarchia európai mandátumot szerzett Bosznia és Hercegovina megszállására; a Balkán pedig továbbra is Európa tűzfészke maradt, színtere az európai hatalmak versengésének s színtere az önállósított kis államok, hol az egyik, hol a másik nagyhatalom által protegált egymás-közi küzdelmének. Hiába hivatkozott utóbb Bismarck arra, hogy ő a kongresszuson úgy viselkedett, mintha Oroszország negyedik delegátusa lett volna, hogy nem egyszer csikart ki éj idején a betegen fekvő Beaconsfield lordtól engedményeket Oroszország érdekében, Oroszország keveselte a San-Stefanóért kongresszusilag kapott rekompenzációkat, nem tudta sehogy sem lenyelni az osztrák-magyar monarchiának a Balkánon európai mandátum révén való térfoglalását s *tradíciót temetve* közeledett — Franciaországhoz. Gortsakoff már néhány hónappal azután, hogy résztvett a kongresszuson, 1879. július havában Baden-Badenben alapozza a későbbi orosz—francia szövetséget külsőleg és sértő körülmények között, mert Berlinen való átutaztában Bismarckot még csak fel sem keresi.

A Németország és Oroszország közti, valamikor „toronymagasságú” barátságnak végeszakadt; Bismarck Gasteinben Andrássyval tanácskozott; ezen tanácskozások folyományaként lett meg I. Vilmos császár aggályai, sőt ellenzése dacára 1879 október hó 7-én Bécsben az a német—osztrák-magyar szövetségi szerződés, mely a szerződés kifejezett szándéka szerint „alkalmas arra,

hogy a berlini szerződés alkotta európai békét megszilárdítsa“ s a szerződő feleket egy esetleges orosz támadás ellen megvédje, szólván a szerződésnek I. cikkelye következőképen: „Ha a magas szerződő felek várakozása s őszinte óhajtása ellenére, a két birodalom valamelyike Oroszország részéről megtámadtatnék, a magas szerződő felek kötelesek egymást birodalmaik összes hadi erejével támogatni s ehhez képest a békét csak közösen és megegyezőleg kötni meg.“

A szerződésnek 1888. év február havában történt közzétételét csak megnyugvás követte a magyar politikai világban, mert ezen politika az akkor még életben volt nagy Kossuth Lajos vélekedésével is alá volt támasztható — „Iratai“-ban következő foglaltatván: „Köztünk és az orosz között a keleti kérdésben oly kiegyenlíthetetlen érdekellentét kérdése forog fenn, melyet csak karddal lehet s hozzá teszem karddal kell eldönteni.“ Ugyanott jelenti ki Kossuth Lajos, hogy a szerződő feleket nem nagylelkűség, hanem érdekközösség köti egymáshoz, az arra alapított szövetség tehát okszerű és természetes, és folytatja ekképen: „a német-osztrák-magyar *kettős* szövetségnek én szívvvel-lélekkel barátja voltam s vagyok.“

Olaszországnak a kettős szövetséghez való csatlakozásáról *Tunis után* értesült az ámuló világ; a szerződés szövegét azonban máig sem ismerjük, nem tette azt közzé egyik fél sem; beteljesült Bismarck jóslata: „Szövege még a szövetség felbomlása után sem fog kitudódni.“ Ha bluffnek tervezte az olasz csatlakozást Németország s a monarchia, úgy az visszafelé sült el, mert károsan in peius befolyásolta a német—francia s az osztrák-magyar—orosz viszony alakulását s a hatalmaknak a szövetségesek elleni intenzivebb csoportosulását idézte elő. Az olasz néplélek e szövetséget soha nem támogatta. Véghetetlenül érdekes és egyúttal jellemző Crispi-nak egy 1877-ben Andrassy Gyulával, az akkori külügyminiszterrel szemben esett szinte klasszikusnak mondható nyilatkozata: „a hivatalos Itália azt óhajtja, hogy az ország magatartása mindenkoron csupán a felelős tényezők nyilatkozataiból és hivatalos aktákból ítéltessek meg — a köz-

vélemény interpretálására csupán a parlament és a kormány illetékes.“ Nem óhajtunk e helyütt részletekbe menve kutatás tárgyává tenni a két szövetséges hatalomnak a harmadikhoz — Olaszországhoz — való viszonyát, noha szinte csábító lenne az utóbb megnyilvánult „*sacro egoismo*“ gyökereit a multba visszamenőleg kutatni, mint azt mások mellett például annak idején megtette egy újságcikkben Chiari viceadmirális: „A hármasszövetségnek Achilleussarka, tengeri inferioritása az Entente hajóállományával szemben s hogy ennek folytán számolnunk kell azon körülménnyel, hogy Olaszország előbbutóbb meg-nagyobbodott tengerpartjának védelme érdekében az Entente-hatalmaknak barátságát fokozottabb mértékben lesz kénytelen a jövőben keresni.“ Ime egy példa a sok közül, mely azt bizonyítja, hogy az olasz „neutralitás“ s Olaszországnak utóbb ellenségi volta nem éppen volt tulságosan meglepő a monarchia diplomáitára nézve, az olasz szövetségi hűségben csak a német diplomácia hitt — végre is: az olaszok a mieinknél — jobb diplomátáknak bizonyultak.

Egyet azonban leszögezni kívánnék: a *kettős* szövetség védelmi jellege nem volt kétséges; az sem volt kétséges, hogy *ki ellen* kereste a védelmet; a *Hármasszövetséggé* tágult kettős szövetség ellenben elhomályosította a védelmi célzatot s imperialisztikus szándékok gyanuját keltette Európában. Nem a „német politika“ okozta veszтünkét, hanem okozta azt a Hármasszövetség fiktív értéke és Európa által provokatívnak ítélt jellege.

Magyarország, mely, miként kimutattuk, nem állhatta útját a háború kitörésének, áldozata lett a monarchia nagyhatalmi politikájának, mely, akár a végzet, veszтünk felé sodort bennünket. A bosnyák okkupáció még csak Oroszországot bőszítette ellenünk, az *annexióval* ellenben, mely az egész Balkán-problémát, annak minden kisugárzásával aktualizálta, nemcsak Ausztria házi ellenségét: Itáliát, hanem az összes hatalmakat sorakoztatta ellenünk, *szerb ultimátumunk* pedig *hadüzenet* volt mindazok címére, kik elérkezettnek látták az időt arra, hogy végezve Németország világhatalmi törekvéseivel s a monarchia keleti aspirációival, a maguk világpolitikai szándé-

kaikat és terveiket likvidálják, valóra váltsák. Diplomáciailag a háborút ellenségeink úgy alapozták meg, hogy a fizika és matematika örökérvényű törvényei szerint vesztesékké csak mi lehettünk.

Mégsem következett volna be a teljes összeomlás, ha diplomataink, a németeket is ideszámítva, kellő időben észbekapva, hadi babérjainkon nem kótyagosodnak meg. Angliának és Japánnak a háború kitörtkori, azonnali, általuk nem várt beavatkozása, kitaníthatta volna a diplomáciát a jövőben még várható veszedelmekre, de a diplomaták nem tanultak, nem okultak *s az amerikai beavatkozásnak általuk kellőképpen nem értékelt súlya és hordereje, kiindulási pontja lett annak a folyamatnak, mely utolsó eredményben a közép-európai hatalmaknak végső letörésére vezetett.* A mi diplomataink a „német békét“ hirdető scharfmacherek járszalagjára kerültek s a békére való törekvésüknek végső konzekvenciáitól visszariadtak, holott a monarchiának gazdasági és katonai általuk *s csakis általuk kellőképpen ismert helyzete őket imperative kötelezte a konzekvenciák levonására: a különbékére, melyet még Bulgária fegyverletétele előtt kellett volna megkötnünk, mert öngyilkosságra nem kötelez a szövetségi hűség.* „Keine Grossmacht kann auf die Dauer in Widerspruch mit den Interessen des eigenen Volkes an dem Wortlaute irgend eines Vertrages kleben, sie ist schliesslich genötigt, ganz offen zu erklären: die Zeiten haben sich geändert, ich kann das nicht mehr — und muss, das vor ihrem Volke und vor dem Vertrage schliessenden Teil nach Möglichkeiten rechtfertigen. Aber das eigene Volk in das Verderben zu führen an dem Buchstaben eines unter anderen Umständen unterschriebenen Vertrageskleben, das wird keine Grossmacht gutheissen.“ *Igy Bismarck. Tőle az olaszok tanultak, nem a németek, nem a mi diplomataink.* Pedig ha kellő időben kötünk békét, különbékét, Németországnak is szolgálatot tettünk volna, *a végsőt és legnagyobbat, mert Németország általunk magára hagyatva, 1917-ben korántsem kénytelenült volna oly megalázó békekötésre, mint aminőt utóbb ráerőszakolt a győztes, az Amerika által támogatott Entente.*

Egyáltalán: ha terhel minket magyarokat felelősség a a háborúért, mint ahogy nem terhel, *csak a magunk népével szemben terhel az bennünket*, mert az ma is rettenetesen sinyli s ki tudja, hogy minden élniakarása mellett is meddig fogja még sinyleni a háborúnak és az azt követő „békének“ pusztító következményeit.

Hálával óhajtunk e helyütt még arról a tényről megemlékezni, hogy az európai vezető államférfiak közül *Mussolini* volt az, aki elsőként ismerte el *nyíltan* Magyarországnak a háborúért való felelőtlenségét, magyar nemzetgyűlési képviselőknek Rómában vagy másfél esztendővel ezelőtt tett látogatása alkalmával.

Én egyébként a háborus felelősség kérdésének feszegetését gyakorlati szempontból ma már teljesen meddőnek tartom, nem ezen a ponton épül a revízió, melyet az élet és a történelem sodra érlel, — ám mindazoknak a diplomatáknak és nem-diplomatáknak, kiknek bölcsesége abban merül ki, hogy még ma is a legyőzötteken keresik mindenáron a felelősséget, *Wilsont* idézem, ki 1916-ban *Cincinnati*-ban tartott elnökjelölti programbeszédében ezeket mondotta:

„Hallotta-e valaha valaki, hogy miből keletkezett a jelenlegi háború? Ha igen, szeretném, ha ezt velem közölné. Mert amennyire én látom, senki sem tudja. *Nem egyes körülmény idézte elő a háborút, hanem minden együtt.* Európában az államok között kölcsönös gyanu kerekedett felül. *Szövetségek és ententek jöttek létre, az intrikák és kémkedések bonyotult összevisszasága, amely teljesen behálózta az Óceánon túl lakó népcsaládokat.*“

IV.

HÁBORÚS CÉLOK.

Bismarck mondotta 1888-ban: „Ha Európa Moszkvától a Pyreneusokig és az Északi-Tengertől Palermóig háborúba sodródik, úgy nincs ember, ki ennek a háborúnak kimenetelét előre láthatná; a háboru után a hadviselt felek végül maguk sem tudnák, hogy tulajdonképpen milyen érdekből és mivégett verekedtek.“ A nagy zsenik jövőbelátása nyilvánul a vaskancellár szavaiban, mert ha most retrospective tesszük a háborús célokat vizsgálódás tárgyává, úgy azt látjuk, hogy azok már a háború folyamán bizonyos eltolódást mutattak, aszerint, hogy a célkitűzők részéről elérhetőnek, avagy elérhetetlennek mutatkoztak és ilykép nagy mértékben voltak befolyással a háború tartamára. Ha pedig a háború utáni, közelebbről a mai helyzetet tesszük vizsgálódás tárgyává és megállapítjuk azt, hogy a hadviselt felek közül kik értek célt, kik közelítették azt meg és kik tévesztettek célt — a jövőre következtethetünk, különösképpen arra, *hogy a revíziós gondolat honnan találhat támogatásra, honnan késhegyig menő ellenzésre.*

A háborús célok között elsősorban aszerint kell különböztetnünk, hogy azok világpolitikai és gazdaságpolitikai természetűek voltak-e, mint Anglia, Oroszország és Németországnak csak utóbb védelmi jellegűvé lett háborús céljai.

Anglia, melyet *Napoleon* gunyosan „boltos nemzet“-nek nevezett, gazdaggá és hatalmassá a „*Sea Power*“ révén lett, — világimpériumának alapja, a tengerek felett való feltétlen uralma

és féltékenyen és gondosan őrzött szupremáciája a konkurrens tengeri hatalmak felett. Trafalgar előtt és Trafalgar után napjainkig, tengeri hadereje, flottája volt és maradt a világ feletti hatalmának bázisa. Ezt tartván szem előtt, egészen természetes, hogy Anglia Németország ellen küzdött a világháboruban, kevésbbé természetes és szinte mosolyogni való ellenben az, hogy Oroszország, melynek végső imperialisztikus és gazdaságpolitikai háborus célja: *Konstantinápoly birtoka volt* — viszont Anglia mellett küzdött. *Napoleon* rámutatott arra, hogy Konstantinápoly lenne Oroszország világuralmának centruma, ha annak birtokába kerülne. *Pitt* kijelentette az angol parlamentben, hogy Konstantinápolyt inkább elsúlyeszténé, sem minthogy azt átengedné az oroszoknak. *Palmerston* pedig ugyanott következőket mondotta: „Oroszország azért akarja Konstantinápolyt meghódítani, hogy északon a világot a Keleti-tenger felől, délen pedig Konstantinápoly felől bekerítse. Ha ez sikerülne, úgy az európai kontinens Oroszország rabszolgájává válna, Anglia pedig harmadrangu hatalommá lenne“. Oroszországnak megengedett szövetségesi részéről, hogy háborus célján: Konstantinápoly birtokbavételén ittasuljon, — hogy azon tönkremenjen.

II. Vilmos császár, aki *Napoleon* és a Szigetország világraszóló duellumából tanulságkép vonta le azt, hogy biztatóbb „bolt“-on, mintsem kaszárnján építeni fel világimpériumot, — tengeri uralomra vágyott és misem logikusabb, hogy ennek folytán sorsdöntő érdekellentétbe került Angliával. Mert Németország militarizmusa hasznosnak bizonyult Angliára nézve a koloniális célokat követő Franciaország sakkbantartására, de gyilkos ellentétte lett attólfogva, hogy Németország a tengereken való konkurrensévé fejlődhetett; II. Vilmos császár későn jutott annak tudomására, hogy világuralmak csak „vér és vas“-on épülnek, nem pedig sikeres, vagy kevésbbé sikeres diplomáciai játékon. *Bismarck*, az ösmert mondásával: „*Ich bin kein Kolonial-mensch*“ kitért a császár tervei elől, ki később *Bülow*-ban és *Tirpitz*-ben talált készséges támogatókat. A két fajrokon nagy nép között a versengés ezen a ponton az éleslátást elhomályosító elfogul

sággá és gyilkos gyűlölséggé lett — itt idézem *Tirpitz* nagyadmirálisnak egy 1917. esztendő április havában hozzám intézett leveléből a következőket: ... „Es wird jetzt endlich bei uns voll erkannt, dass die Interessen der Staaten des europäischen Kontinents vom Weltstandpunkt aus gesehen, im letzten Ende solidarisch sind. Im Beieinanderleben der verschiedenartigen nationalen Kulturen auf verhältnissmässig engem, von der See umflossenen Gebiet, liegt wenn richtig nutzbar gemacht, die Stärke Europas. Historisch, geographisch und seiner politischen Psyche nach ist die Stellung Englands grundverschieden von der des europäischen Gebildes und seit 350 Jahren stehen seine Interessen denen des europäischen Kontinents direkt entgegen. Niemand hat diese Tatsache, in welcher zugleich die tiefste Ursache dieses kulturwidrigsten aller Kriege liegt, besser begriffen und ausgedrückt als der Gelehrte Alexander v. Peez mit den Worten: „Britannia sagt: Ich bin dein Herr Zebaoth und dulde keiner Götter neben mir.“ Mögen die Völker Europas die Wahrheit dieses Satzes nicht nur begreifen, sondern danach handeln.“

A Monarchia hódító lehetőségei mint háborus célok inkább csak tulmerész agyak fantáziájában éltek, míg Magyarországnak háborus célja kezdettől fogva nem lehetett és nem is volt más, mint védelmi: területi integritásának védelme.

Védelmi jellegű volt Törökország háborus célja is, a franciákat és bolgárokat (közvetlenül a két balkánháború után) a revanche gondolata fűtötte, az olasz és román hadicélok iredentisztikus jellegűek voltak.

Szerbiának háborus céljai, — melyek tápot nyertek a Monarchiának velök szemben követett kétbalkezes politikájában is, — *Garasanin Illésnek* a múlt század egyik legnagyobb szerb államférfiának még 1844-ben készült memorandumából hámozható ki. Nagyszerbia konturjai itt vannak megrajzolva. Hogy az meg is valósulhasson, szerinte Törökországot fel kell osztani, a délszláv népeket egyesíteni kell, a nemzeti egység érdekében propagandát kell folytatni Horvát-Szlavon- és Dalmát-

országban — nemkülönben Délmagyaroszágon. Végül kikötötték az Adrián, melynek megszerzése nemcsak gazdasági érdekből életbevágó szerinte, hanem azért is, mert egy adriai kikötőnek a szerbek részéről való megszerzését „*az egész szláv világ politikai fontosságu lépésnek*” deklarálná.¹

Amerika háborus célja Wilson szerint: „Az Unio katonái a Nemzetek Szövetsége létesíthetésének érdekében, tehát egyetemes emberi érdekből szállottak harcba.” — Csak azért? Nem hiszem. Valószínűleg azért sem egyedül, hogy Európa bankárjává váljék, mert ez sem fenéig tejfel állapot, miként azt Európa háborus tartozásai közül esztendőök óta folytatott és máig be nem fejezett tárgyalások tanúsítják.

És Japán? A sárga faj ezen reprezentatív képviselőjének hadbaszállása vajjon minő háborus célt szolgált? Bizonyára a távolibb jövőnek céljait, bizonyára csak a távolibb jövőben aktualizálható célokat, melyek azonban fokozott mértékben nyugtalanítják azokat a hatalmakat, melyek ma világpolitikai és imperialisztikus célokat követnek és arra hivatottnak érzik, vélik és vallják magukat.

A multban felismert háborus célok a távolibb jövő világpolitikai lehetőségeit tekintve, hatalmasan bővülnek és a hatalmak háboru utáni csoportosulásának konturjai bizonyos fokig már felismerhetők. Ezen konturokat vizsgálva, *Andrássy Gyula* grófnak azzal a tanácsával óhajtók élni, mellyel ő a nemzetek sorsát intéző államférfiaknak szolgál: „A politika nem dolgozik mindig ismert tényezőkkel, számokkal, a tudomány bonckése alá eső adatokkal. A politikus nem csinálhat kísérleteket, mint a természettudós. Neki gyakran kell az ismertről az ismeretlenre következtetni. Az ismert adatok között tátongó úrt nála gyakran csak a képzelőtehetség, az intuición tölti ki. Az államférfi gyakran csak a fantázia szárnyacsapása emelheti ki a bizonytalanság ködéből a világosság régióiba. De legfőbb tulajdonsága az államférfi szellemi fegyverzetének mégis mindig az egyszerű

¹ „Kelet Népe”: „A nagyszerb politika oklevele.” 1912.

józan ész, a világos ítélőtehetség. Ahol nincsen meg a kellő arány a hideg ész és a fantázia között és az utóbbinak képzeleti világa zavarja meg a tiszta látást, ott könnyen fordulhat elő olyan tévedés, hamis következtetés, amelyekkel a nemzetek vérükkel és létükkel fizetnek . . .“

Mintha Európa jövőbeni sorsa a Távol-Keleten volna fejlődőben, — elsősorban azzal, hogy Kinában oly megmozdulás, helyesebben kirobbanás észlelhető, melynek tendenciája lapidárisan abban foglalható össze: Kína — a kinaiaké. Kína, melynek területe lényegesen nagyobb, lakossága pedig lényegtelenül kisebb Európáénál, Kína, melynek kulturája az egyiptominál is régibb, ugylátszik elérkezettnek látja az időt arra, hogy idegen hatalmak civilizátorikus szándékait nélkülözhesse. Kína ébredésében Szovjetország keze, melyhez viszont Franciaország látszik közeledni, désinteresselment mutatva Kinában. Itália pedig a fehér fajnak érdekszolidaritását is hangoztatva, rokonszenven tulmenő megértését mutat Anglia érdekei iránt. Ugy látszik, Németország is előbb-utóbb aktív szerephez fog juthatni, erre enged legalább következtetni *Mussolininak* felfogása, mely nem lát veszedelmet Németország megerősödésében s annak érdekében esetleg nem ellenezné Ausztriának Németországhoz való csatlakozását sem.

Hogy hol keresendő itt Magyarország bekapcsolódása a világpolitikába, hogy érdeke hova utalja, alig lehet kétséges, valamint az sem, hogy Magyarország, valetur mely hatalmaknak jelenthetne és hogy a békeszerződések revizióját, a multak tanulságát is hasznositva, Magyarország mely oldalról remélheti.

Kína! India! Japán! . . . itt át nem látható perspektívák nyilnak, világok harca világok ellen, szinte kozmikus változások. A „világháboru“-nak nevezett világháborunál nagyobb világháboru majd csak akkor lesz véres valóságga.

Távoli jövőnek lehetőségei ezek, — de nekünk nyomorúságos magyaroknak mintha Keletről virradna: „*Ex Oriente Lux.*“

V.

PRESIDENT WILSON, A BÉKESZERZŐ.

— A 14 pont. —

Karácsony táján volt 1920-ban a new-yorki Waldorf-Astoria egy külön termében, éjfél felé, amikor az amerikai is már időt vél szentelhetni a politikának. Akkor *Harding* volt már az Unió elnöke, mi sem gátolta a szivarozó, kávézó társaságot a Wilsonról való fesztelen vélemény nyilvánításban. Az amerikai tudvalevőleg gyakorlati észjárású ember, nem színezi kritikáját annyi megkapó poézissel, mint Itália koszos költője, *Gabriele d'Annunzio*: „Wilson, ez a lóporfáju hamis próféta, a legnagyobb világcsaló, akit a föld valaha a hátán hordott“. „Amit és ahogy beszéltek odakint Wilson szerepéről, azt reprodukálni neveltségem és jóízlésem tiltja, — néhány esztendő pergett csak le azóta; hogy Wilsont nemcsak hipokrizis, hanem jószándék is vezethette, — elfogulatlanul úgy gondolom, — csak történelmi távlatból lesz vitatható. Gondolataim elkalandoztak, három meetingen voltam tul aznap, rajtam bizonyos fásultság vett már erőt, mikor az urak egyike „dear doctor, maga őrltnek vagy szentnek tartja-e Wilsont?“ — kérdéssel fordult felém. Efelől még nem igen meditáltam, válaszoltam ocsudva — azonban úgy vélem, hogy sem az őrltek, sem a szentek, sem a professzorok nem alkalmasak a békeszerzésre.

Ma is azt tartom.

Nem teszem vizsgálódás tárgyává, hogy Wilsonnak, ennek a kenetteljes modern prófétának 14 pontja „bluff“-nek készült-e vagy csak utóbb bizonyult annak, — hogy a famósus 14 pont

rajongónak arkánuma-e, avagy mézes-madzag politikai szélhámos kezében, — annyi azonban bizonyos, hogy csakis a győzők és legyőzöttek minden ízében egyaránt kimerült és elvérzett tábora tekinthette a 14 pontot a békeszerzés reális bázisául, — hogy Wilson koncepciója nem tud az erősebb jogáról, — pedig az erősebb joga örökéletű, mely szabályozásnak lehet ugyan tárgya, mely, a fizikaiból szellemivé és anyagiból hovatovább lelkivé kultiválódhatik, de azért csak örökéletű, és meg nem másítható, akár a természeti jelenség, mely változó, de vissza-visszatér és nem marad el soha.

A konkrét 14 pontot megelőzte Wilsonnak 1917. évi januári üzenete a kongresszushoz. A „konkrét“ 14 pont abból a theoretikumból deriválódik, amely ebből az üzenetből kihámozható:

„Azok a szerződések és megállapodások, amelyek a háborut majdan befejezik, olyan feltételeket kell, hogy tartalmazzanak, amelyek alkalmasak arra, hogy a békét biztosítsák és fenntartásuk, oly békét, amelyet az emberiség elfogadhat és nem csupán olyat, amely az érdekelt államok külön érdekeit és pillanatnyi céljait szolgálja.“

„Pusztá békemegállapodások még magukat a hadviselőket sem elégítenék ki, az ilyen megállapodások nem biztosíthatják a békét. Feltétlenül szükséges lesz, hogy oly erő teremtsék, amely képes biztosítani a megállapodások tartósságát, oly erő, amely sokkal nagyobb, mint most a háborúban részes nemzetek bármelyikének ereje, vagy az addig alkotott vagy tervezett szövetségek ereje, úgyhogy külön egy nemzet se, se nemzetek semmiféle látszólagos egyesülése azzal ne dacolhasson.“

„A kérdés, melytől egészében függ a világ jövőbeni békéje és boldogsága, a következő: a jelenlegi háború egy igazságos és biztos békéért, avagy csak az örök új egyensúlyáért való harc-e? Hacsak egy új egyensúlyért való küzdelem, úgy ki akarja, ki tudja az ily megállapodás stabilitását biztosítani? Csak egy nyugodt Európa lehet tartós Európa. Nemcsak a

hatalmak egyensúlyára van szükség, hanem a megszervezett hatalmi intézményeire és nemcsak a megszervezett vetélykedésre, hanem a közösen megszervezett békére“.

„Oly békének kell következnie, amely győzelem nélkül jött létre. Nem kellemes dolog ezt megmondani nekik. Engedjék meg, hogy ezt a magam módja szerint magyarázzam és jól értsük meg, hogy nem gondoltam semminő más értelmezésre. Kizárólag a valóságot akarom figyelembe venni, a valóságot, minden utógondolat és titkolódzás nélkül, ami nem volna helyénvaló. A győzelem oly békére vezetne, amelyet rákényszerítenek a legyőzöttre, amely a győző akaratát a legyőzött törvényévé tenné. E béke megalázás, gyötrellem, elviselhetetlen áldozat volna és fullánkot, bosszuvágyat, keserőséget idézne elő. Az ilyen béke csak futóhomokon épülne és nem lenne tartós. Csak az a béke lehet maradandó, amelynek alapja az egyenlőség és a közös részesedés a közös áldásokban. A maradandó béke szempontjából a nemzetek helyes gondolkodása, helyes eszmeiránya ugyanolyan fontos, mint a vitás területi kérdések, avagy a fajok kérdésének, a nemzetiséghez való tartozás kérdéseinek helyes megoldása.“

„A nemzetek egyenlőségének, amelyen a maradandó békének alapulnia kell, a jogok egyenlőségének kell lennie. A kölcsönös biztosítékoknak nem szabad különbséget tenniök nagy és kis, hatalmas és gyöngé népek között, nem szabad kifejezetten, sem hallgatólagosan e különbséget magukban foglalniok. A jogot a közös erőre kell alapítani, nem a nemzetek egyéni erejére és ez olyanoknak a megállapodása lesz, akiktől a béke függ“.

„A világ nem élhet olyan békében, amely nem biztosítja az élet nyugalalmát és nem fogadhat el állandónak oly békét, amely ellen egyes népek akarata lázadozik, amelyben a lélek, a jog, az igazság és a szabadságérzés nem tud megnyugodni. Amennyire lehetséges, minden nagy népnek, amely most segítő eszközei és segítő erői teljes kifejlesztésére törekszik, kell hogy biztosítottassék az egyenes összeköttetés a világtenger nagy útjaira“.

Az üzenet végén az elnök a következőket javasolja:

„Valamennyi nép egyöntetűen tegye a magáévá Monroe elnök tanát, mint az egész világ eszméjét, melynek értelmében ne törekedjék egy nép sem arra, hogy a maga kormányzatát egy másik népre, vagy más nemzetre kiterjessze és hogy minden népnek, a kicsinynek csakugy, mint a nagynak, teljes mértékben szabadságában álljon az, hogy a maga kormányformáját és a maga fejlődési menetét zavartalanul, menten minden veszélyeztetéstől és fenyegetéstől, önmaga határozza meg“.

„Javaslom: a jövőben a népek ne bonyolódjanak szövetségekbe, amelyek a hatalomért való versenybe kergetik őket és behálózzák az intrikák és önző versengések szövevényébe és legsajátosabb ügyeiket oly befolyásoknak vetik alá, amelyeket kívülről vittek közéjük. A hatalmak koncertjében nincsenek szövevényes szövetségek. Ha mindnyájan egyesülnek, hogy ugyanabban a szellemben és ugyanarra a célra cselekedjenek, valamennyien a közös érdek szolgálatában működnek és mindegyik élheti a maga életét a közös védelem alatt“.

„Javaslom: csak oly kormányok legyenek, melyek a kormányzottak helyeslésével rendelkeznek. Javaslom a tengerek azon szabadságát, amelyet az Egyesült-Államok népének képviselői egyik nemzetközi konferencián a másik után a szabadság meggyőződéses hiveinek ékesszólásával dicsőítettek és ajánlottak. Javaslom a fegyverkezések oly arányu korlátozását, amely a hadseregekben és a flottákban kizárólag a rend fenntartására szolgáló eszközt, nem pedig a támadás avagy az önző erőszakosság eszközét látja“.

Végül kategórikus imperativusnak teszi meg üzenetét, emphásissal szólván következőképen:

„Ezek amerikai irányeszmék, ezek az amerikai politika céljai. Más eszméket és más elveket nem támogathatunk. Ezek előrelátó férfiak és nők elvei és eszméi, tulajdonai minden modern népnek, minden felvilágosodott társadalomnak. Alapelvei, eszméi ezek az emberiségnek, amelyeknek érvényre kell jutniok“.

Wilsonnak ebben az üzenetében már éles körvonalakban.

bontakozik ki ősmert vesszőparipájának képe, az utóbb „*Nemzetek Szövetsége*”-nek keresztelt organisáció. A pyramisokat építő Fáraók nagyzási hóbortja szállja meg itt Wilson. Eddig soha nem létezett erőről álmodik, amely a világon eddig soha nem létezett hatalmat volna alkalmas alátámasztani. Konceptiója itt amerikai stylusnak jellegét ölti, eddig soha nem létezett felhőkarcoló körvonalait rajzolja meg, s midőn annak építkezését felülről kezdi meg, elrug a lába alól minden realitást, a professzor mellőzi a történelem minden tanulságát.

A 14 pontban sürített programját 1918. január 18-iki üzenetében viszi *Wilson*, mint a béke feltételeit, a világ elé.

Az 1. pont az, hogy minden békeszerződés nyilvános legyen és nyilvánosan jöjjön létre és hogy ne legyenek többé titkos nemzetközi szerződések, ne legyenek titkos nemzetközi megállapodások, hanem a diplomácia mindig nyíltan és az egész világ színe előtt dolgozzék.

A 2. pont a tengeri hajózás szabadsága, a területi vizeken kívül béke idején és háboruban is, ama tengerek kivételével, amelyek nemzetközi szerződések végrehajtása végett, egészben vagy részben elzárattak.

A 3. pont minden gazdasági korlátozás lehetőleg gyors megszüntetése és minden nemzet kereskedelmi viszonyának egyenlősége, amely nemzetek csatlakoznak a békéhez és egyesülnek annak a fenntartására.

A 4-ik feltétel az, hogy megfelelő biztosítékot adjanak és fogadjanak el arra nézve, hogy a népek fegyverkezését leszállítsák a belső biztonsággal megegyező mérték legkissebb fokára.

Az 5. pont az összes gyarmati követelések szabad, őszinte és teljesen pártatlan rendezése, amely azon alapul, hogy szigorúan követték azt az alapelvet, hogy az összes szuverénitási kérdések eldöntésénél az érdekelt lakosság érdekeinek kell, hogy ugyanannyi sulya legyen, mint a kormányok jogos követeléseinek, amely kormányok jogainak határt kell szabni.

A 6. pont az egész orosz terület kiürítésére és az Oroszországot illető összes kérdések olymódon való szabályozására

vonatkozik, amely a világ többi nemzetének legjobb és legszabadabb együttműködését biztosítja arra nézve, hogy Oroszországnak akadálytalan alkalmat nyiljék, hogy függetlenül dönthesse saját politikai fejlődése és nemzeti politikája dolgában és biztosítsa azt, hogy Oroszország őszinte, barátságos fogadtatásra találjon a szabad nemzetek társaságában. Oly törvények mellett, mint a minőket ő maga kíván, sőt még ennél többet, hogy támogatást kapjon mindazokban a dolgokban, amelyekre Oroszországnak szüksége van és amelyeket maga kíván. Az a bánásmód, amelyben Oroszország testvérmemzetek részéről az elkövetkezendő hónapokban részesülni fog, világos próbája lesz az utóbbiak jóakarátának és annak, hogy saját érdekeik megkülönböztetésével tudnak-e megértést tanúsítani Oroszország szorongatott helyzete iránt.

7. pont. Az egész világ helyeselni fogja, hogy Belgiumot ki kell üríteni és ismét helyreállítani anélkül, hogy kísérlet történnék arra nézve, hogy korlátozzák azt a szuverenitását, amelynek az összes más szabad nemzetek társaságában örvend. Nincs cselekedet, amely alkalmasabb volna arra, hogy ismét helyreállítsa a nemzetek közti bizalmat ama törvények iránt, amelyet maguk egymás közt való viszonyaik szabályozására megállapítottak, mint ez. E kiengesztelő magatartás nélkül a nemzetközi jog egész szervezete és ereje örök időre csorbát szenvedne.

8. pont. Az egész francia területet fel kell szabadítani és a megszállott részeket helyreállítani. Jóvá kell tenni azt az igazságtalanságot, amely Franciaországot érte Poroszország részéről az 1871. évben az elzász-lotharingiai kérdésben és amely a világbékét közel ötven év óta nyugtalanította, hogy a béke mindenkinek érdekében biztosíttassék.

9. pont. Az olasz határok külgazításának világosan felismerhető nemzeti vonalak szerint kell megtörténnie.

10. pont. Ausztria-Magyarország népeinek, melyeknek helyét a nemzetek között megoltalmazni és biztosítani kívánjuk, a legelső alkalommal lehetővé kell tenni automon fejlődésüket.

11. pont. Romániát, Szerbiát és Montenegrót ki kell üríteni és a megszállt területeket helyreállítani. Szerbiának szabad és biztos kijáratot kell adni a tengerhez. A különböző Balkánállamok egymás közt való viszonyait barátságos megbeszélések útján nemzetiiségi hovatartozásuk történelmileg megadott vonalainak értelmében kell megállapítani. A különböző Balkánállamok politikai és gazdasági függetlenségét és területi sértetlenségét garanciák útján kell megteremteni.

12. pont. A mostani orosz birodalom török részének biztosítani kell a szuverénitás biztos élvezetét, de a többi nemzetiségeknek, amelyek most török uralom alatt állanak, épp oly módon kétségtelen biztósítékokat kell adni autonóm fejlődésük feltétlen zavartalansága tekintetében. A Dardanellákat mint szabad átjáró utat az összes nemzetek hajói s kereskedelme számára nemzetközi garanciák mellett meg kell nyitni.

13. pont. Független lengyel államot kell létesíteni, amelyhez a kétségtelenül lengyel lakosság-lakta terület is csatolandó. Lengyelországnak szabad kijáratot kell adni a tengerhez és gazdasági függetlenségét és területi integritását nemzetközi szerződés által kell garantálni.

14. pont. Meg kell teremteni a népek általános szövetségét. Külön szerződésekkel kell gondoskodni arról, hogy a nagy és kis államok politikai függetlensége és területi integritása kölcsönös garanciák által biztosíttassék.

Hogy mi lett mindezekből, hogy a 14 pontból konkrétummá mi lett, hogy mi valósult meg a világ hasznára s hogy azt — ami konkrétummá lett — azt miként hajtja végre a Nemzetek Szövetsége, mely genfi épületének falába illesztett emléktáblán Wilsont vallja „*fondeur*”-jének, azt a Nemzetek Szövetségéről szóló fejezetben óhajtjuk kutatás tárgyává tenni.

Wilson dicsőségét csak *Genf* hirdeti, — csak *Páris* fogadta riadó ujjongással az 1918. december 14-én bevonuló Wilsont, nem *Washington* a béketárgyalásról hazaérkezett elnököt, — szerepének emlékére szobrot *Amerika* nem fog emelni. Attila az emberiségnek csak afele fiók „*Isten ostora*” lett Wilsonhoz képest.

VI.

BÉKE, MELY NEM BÉKE, — SZERZODÉS, MELY PARANCS.

A 1920-ik esztendő január havának egyik ködös reggelén dübörögve indul meg az a különvonat, mely Páris felé viszi a magyar békedelegációt, élén Apponyi Alberttel.

Köd előttük — köd mögöttük, — *Szob és Hegyeshalom* akkor nem jelezték még Nyugat felé az országhatárt, odáig még *négy óra* a gyors, mire hazatértek, Budapesttől az ország-határig az út *félórára* rövidült.

Hogy az Idő betelt, hogy a magyar Végzet beteljesült, — hogy Dante poklának „Lasciate ogni speranza“-ja *akkor már* készen várta a delegátusokat a Quai d'Orsay ama földszinti diszterme felett, melynek küszöbét csak napok — hetek multán, — február hó 16-án volt módjukban átléphetni, — *akkor* még nem sejtette senki, sem a békedelegátusok, — sem Nagymagyarország-
szágnak akkor még lélegző — úgy-ahogy — reménykedő népe, noha baljós jeleknek éppen nem voltunk hijján, azok nap-nap szaporodtak, sokasodtak.

Hetekig tartó Golgothajárás...

Kint a Chateau Madrid közvetlen környékén tul detektiv-kiséret, — *otthon* aggasztó destrukció, mely Apponyit végül is ösmert levelének megírására készteni.

A levelet Simonyi-Semadam Sándor miniszterelnök felolvas-
ta a nemzetgyűlésen:

„Mindegyre sűrűbben érkeznek hozzánk hírek, amelyek

arról számolnak be, hogy hazánkban egyéni vállalkozások felekezeti szempontból a polgároknak a köztörvények által biztosított szabadságát és az egyének életét veszedelmeztető módon erőszakoskodnak. A törvény által létesített birói és rendőri hatóságok hatáskörébe való ez a beavatkozás, mint minden, a jogrendet veszedelmeztető cselekmény, megingatja azt az erkölcsi alapot, amelyen a polgárosult társadalomnak nyugodnia kell. Az anarkia felé vezető ez az eljárás általában kárhoztatandó, ámde sokszoros sullyal esik latba azokban a vonatkozásokban is, amelyek gondozása a magyar békedelegációnak egyik feladatát képezi. A békedelegáció kötelességszerű figyelemmel kíséri a világsajtóban a közállapotokat illető közléseket s ezekből mély sajnálkozással majdnem nap-nap után képes megállapítani azt a felette hátrányos megítélést, amellyel az általuk jelzett törvénytelen cselekmények találkoznak. *Annál aggasztóbb érzésekkel kell kísérnünk országunk színvonalának süllyedését.*

Kint a szokatlan internáltság — valamely fogdefektus orvoslása végett detektiv kíséretében rándul Apponyi Párisba fogorvoshoz, — otthon tevékenységének oly resonanciája, mely mindennek, csak éppen kedvezőnek nem mondható, — s mivel tehertételként érzi politikai multjának egyik-másik kidomborodó jelenségét, nem szűnő tépelődés a maga hivatottsága felett, — ezek azok a mozzanatok, melyekből Apponyi lelki diszpozíciója alakul, mikor nemzetének nem is birái, hanem vádlói elé lép, hogy azzal a fenomenális vértességgel, mellyel kivüle senki fia közöttünk nem rendelkezik, védje ki a világ élő lelkiismeretére való hivatkozással nemzetének igazát, hogy mint tragikus hős utjában állítsa meg a Végzetet.

Az elnöki székben: Clémenceau, a „száraz öreg,“ ugyis mint a világ élő lelkiismeretének letéteményese, ugyis mint a bosszúálló Jehova földi helytartója. Körülötte a többi „békeszerző“. Az angolok körében a hagyományos „fair play“ és „common sense“ szelleme még alig éledőben, Amerika pedig akkor már visszavonult a béketárgyalásokról.

Az areopag előtt karosszék, melyet *Apponyi* megköszönve nem vesz igénybe. Parlamenti megszokottságára való hivatkozással állva beszél, — franciául, angolul, utóbb olaszul, — mint mindig, tolmács mellőzésével, *szabadon*. mert a „patriarkát” szónoki készsége és ősmert nyelvismerete mellett páratlan memóriája is támogatja tragikusan hálátlan szerepében; mögötte azok a magyar delegátusok ülnek, kiknek a február 16-iki nevezetes ülésre való megjelenését az Entente engedélyezte: gróf *Bethlen István*, gróf *Teleki Pál*, *Popovics Sándor*, *Lers Vilmos* báró, gróf *Somssich László*, *Csáky Imre* gróf és *Praznovszky Iván*, a magyar delegáció főtitkára.

Ezeknek az uraknak s a delegáció körében jónéhány hétig működött többi urnak jelentős munkásságára, itt óhajtok kitérni. *Bethlen István*, *Teleki Pál* és *Csáky Imre* gróf, amennyire a körülmények egyáltalán engedték, a franciákkal fennállott politikai összeköttetéseiket igyekeztek hasznosítani és pedig tul azon az időponton is, hogy a békeszerződés már véglegesítettett, — egész a *Millerand*-féle Kisérőlevél kiszolgáltatásáig *Popovics Sándor* a maga széles látókörével nemcsak pénzügyi téren, hanem minden felmerült kérdésben, a problémák teljes komplexuma közül értékesítette profundus tudását, két kézzel meritve tapasztalatainak dus tárházából. Pénzügyi téren bőséges szaktudásukkal mellette *Valkó Lajos* és *Kállay Tibor* működtek. Agrár kérdésekben *Somssich László*, jogi kérdésekben a kitűnő *Bartha Richárd* — utóbb a kormányzói kabinetiroda nemrég, fájdalom, oly korán elhunyt főnöke és *Zoltán Béla* volt igazságügyminiszter, szolgáltak tanácscsal, katonai ügyekben *Konek* ellentengernagy s *Láng Boldizsár*. *Nemeskéri Kiss Pál* későbbi szófiai követünk, párisi ismeretességét kultiválta, míg *Apponyi Albertet* minden látogatástól Párisban a franciák eltiltottak. *Praznovszky Iván* a főtitkári adminisztráció mellett diplomáciai tanácsadó volt. Szándékkal említem meg utolsónak *Lers Vilmost*, a kitűnő nemzetgazdát, kinek korai elhunytát oly számos barátja siratja. Ő ipari és kereskedelmi téren hasznosította kint tudását, mellette *Hegedüs Loránt*.

Lers Vilmost végigjártam az egyetemet; régi barátság fűzött

hozzá, ösmertem érzékenysége mellett arany kedélyét, úgy hogy épen nem csodálkozom azon, hogy a Chateau Madridban a humort, — mert az ottani helyzet a humort sem nélkülözte, — Ő tartotta fenn elsősorban egyebek közt a Neuillyi Magyar Hetilap kiadásával excellálva. Ennek, a természetesen kéziratban és zárt társaságban megjelent sajtóterméknek egyik számában egy budapesti közlemény jelent meg: „Egy kalandos eszme terve merült fel a magyar metropolisban, — hogy a különböző politikai állásokra a jövőben csak arravaló embereket neveznek ki. Utóbb azonban, miután a józan ész kerekedett felül, a tervet elejtették.“ Az sem nélkülözi a humort, hogy egy szürke magyar riportert, ki bizva ismeretlenségében, villanyoson igyekezett Párisban, leszedték a villanyosról s hivatalosan tudomására hozták a magyar delegációnak, hogy amennyiben az ipsét nyomban vissza nem utaztatják Budapestre, komolyabb represszáliák fognak a delegáció ellen igénybe vétetni. Apponyit sem hagyta el ösmert humorja; a Bois de Boulogneben végezve reggeli sétáját, három delegátust lát maga előtt sétálni. Harsány hangon *salvo boches*-t kiált utánuk és kacagva állapítja meg, hogy a három óvatos magyar meg sem fordulva zavartalanul folytatja útját. De *Henry* ezredes, aki a magyar delegáció feletti őrizetnek volt a főnöke, sem vesztette humorját, mert bucsukor *Praznovszky*-nak — aki legtovább maradt Párisban, hogy a delegáció bureau-ját liquidálja, jegyzéket adott át a következő szavakkal: ime a jegyzéke azoknak az uraknak, akikkel önök, magyar urak a Bois-ban sétálva tilalmunk ellenére érintkeztek és társalogtak ezt emlékül s azért, nehogy minket franciákat tökfilkóknak nézzenek, kik erről nem tudtunk . . .

Apponyi Albert hatalmas beszédét, a legfőbb vonásoknak szinte csak érintésével. *Praznovszky Iván* t. barátom, a későbbi párisi követünk mesteri sűrítésében vázolom:

Apponyi azzal kezdte fejtegetéseit, hogy a békefeltételek elfogadása öngyilkosságot jelentene, a haláltól való félelem miatt. De reményének adott kifejezést, hogy a tudomásunkra hozott béketervezet még nem az utolsó szó és kereste azt a teret,

ahol volt ellenségeinkkel megérthetnők egymást és ezt megtalálni vélte a nagyhatalmak által a háború alatt proklamált elvek megvalósításában. Ezek: a népek önrendelkezési joga, a béke stabilitásának és Európa újjáépítésének közös nagy érdekei. Ámde ezeknek az elveknek, ezeknek az érdekeknek a békefeltételek mindenben ellentmondanak.

Mindenekelőtt a szerződés-tervezet kegyetlen szigorúságát tette szóvá, amely éles ellentétben áll a háborúért való felelősség Magyarországra eső részével. Ha viszont a helytelen népességi megoszlást akarták igazságossá tenni az új államhatárokkal és Magyarország megcsonkításával, úgy az az állapot, amit a békefeltételek teremtenek, az eddiginél sokkal rosszabb és sokkal igazságtalanebb lenne. Az új államok csakúgy polyglott lakossággal bírnak, mint a régi Magyarország, csak hogy a hegemóniát a kultúra alacsonyabb fokán álló népek kezébe tették le. Mi volt tehát a békefeltételek megállapodásánál érvényesülő elv, ha ezt sem a háború okozásáért való büntetés, sem a nemzetiségi elv érvényesítése nem indokolja kellőképpen? Talán a népek önrendelkezési joga? Apponyi kimutatja, hogy ezt a fennen hirdetett jogot tiporja csak igazán lábbal a bekeszerződés tervezete. Követelte a népszavazást! Mi nem félünk tőle, de ha megtagadják, ez azt igazolja, hogy a tőlünk elvett területek új urai nem biztosak a dolgukban. Még ha a mai kis Csonka-Magyarországgal el is fogadtatják ezt a békét, az a tőle elszakított részek nevében nem beszélhet. Azokra sohasem lesz kötelező. Magyar véreinkre a legkegyetlenebb elnyomás vár. Soha nem volt hasonló sorsban része Szent István birodalma idegen ajku lakosságának. Tehát az új helyzet mindenben rosszabb a réginél, és meghazudtolja azokat az igazságokat, amelyeket éppen a vezető entente államok hirdettek a háború alatt s amelyeknek megvalósulásáért állítólag küzdöttek.

Maradna még az a feltevés, hogy az általános béke, a stabilitás, az európai gazdasági újjáépítés érdekében állapították meg a békepontokat. Apponyi ezen feltevés helytelenségét is kimutatja, mert csak az ezeréves integer Magyarország fenn-

tartása jelentené a béke tartósságát, a gazdasági élet újjászülését, fejlesztését, a többi európai állam körében.

Apponyi végül a győző, az erősebb jogán hozzánk szóló államokból Franciaországot, Angliát, Olaszországot aposztrofálja, azon hő vágyát fejezván ki, vajha a győztesek a világnak olyan békét adnának, melynek dicsősége felülmulná fegyvertényeik dicsőségét.

Befejezés előtt a hadifoglyok érdekében és a pénzügyi követelések végrehajtásának kitolásáért emelt szót.

Elhangzott hát Apponyi beszéde, az ezidőszerinti legnagyobb magyar szíve vérenek hullajtása.

Hatása, eredménye? Amit *rólunk és nélkülünk előzőleg, még a háboru befejezte előtt* határoztak, *Végzetként* ment teljesezésbe: a mi szép ezeréves Magyarországunk Csonka-Magyarországgá redukálódott, nem anélkül azonban, hogy *Lloyd George* Apponyit pompás angolságáért udvariasan nem üdvözölte volna, különös érdeklődésekép programmon kívül azt a kérdést intézve Apponyihoz: „*Vajjon az ujonnan alakult államok határain belül vannak-e fajmagyarok által lakott területek?*”

Ime a békeszerzők frivol tudatlanságának egyik szembe-
szökő bizonyítéka, mely igaz csak külsőségben, de annál stilszerűbben azzal lett megpecsételve, hogy a magyar békeszerződés alá a pont, véletlenül avagy szándékkal azt nem tudom, éppen abban a *Trianonnak* nevezett intim kis palotában került, melyet galans királyok építettek barátnőiknek: madame *Maintenon*-nak és *Dubarry* grófnőnek a versaillesi királyi parkban...

És meglett: a béke, mely nem béke, a szerződés, mely parancs. A békediktátum szerint elvesztettük szántóföldjeinknek 62⁰/₀-át, erdeinknek 88, legelőinknek 72, rétjeinknek 77, kertgazdaságunknak 78, szőlőtermésünknek 38⁰/₀-át. És elvesztettük marhaállományunknak 69, sertéseinknek 56, lovainknak 61, juhainknak 74⁰/₀-át. Az iparunkból pedig elveszik kifosztóink vas- és acélgyártársunknak 62, szénbányáinknak 30, zománc-
edény-gyárainknak 86, üveggyárainknak 68, fűrésztelepeinknek 90, bútorigarunknak 80, gyapjuiparunknak 90, szövőiparunknak

60, papirgyárainknak 90, malomiparunknak 40, cukorgyárainknak szintén 40%-át — és mind ennek tetejébe valamennyi sóbányánkat. A 22,000 km. hosszú vasutvonalunkból mindössze csak 5000 km. marad meg, három és félmillió szinmagyar testvérünk pedig idegen járom alá kerül, minden kulturális és anyagi javával együtt, az ország 325.411 négyzetkilométernyi területe, 92.916 négyzetkilométerre redukálódik.

Meglett a „békeszerződés“, — meglett olykép, hogy a Wilson Woodrow professzor ur keneteljes üzeneteiben lefektetett elvi kijelentések az entente-agyakban gyakorlati gyümölcsé sűrösödtek.

Meglett olykép, hogy *Parancsot* vettünk tudomásul, nem *szerződést* irtunk alá; pont került a hazugságok láncolata végébe. Az aláírás a parancs tudomásulvételének külső formája... nem materialis lehetősége a szerződés végrehajthatóságának. A magyar békeszerződés aláíratván, addig fog fennállni, míg a kényszer fennáll, amelynek hatása alatt aláíródott. Ha jobb belátás szállja meg ellenségeinket, ha változnak a külpolitika konjunkturái, az kártyavárként omlik össze. mert... *quod ab initio vitiosum est, non potest, tractu temporis convalescere*. A magyar békeszerződés Európa szempontjából is „rettenetes eltévelyedés“, mert magyar kérdést teremtetett...¹

A békeszerződés elleni küzdelmünk nem ösmer szünetelést, küzdeni fogunk ellene a franciák nyelvén szólva: *jusqu' au bout*, noha a famózus „Kísérőlevél“-ben Millerand ur — nehéz satyrát nem írni — azt üzeni nekünk, hogy „Középeurópa néprajzi viszonyai valóban olyanok, hogy lehetetlen, hogy a politikai határok, az egész vonalon egybeessenek az ethnikai határokkal. Ebből következik, — a Szövetséges és Társult Hatalmak sajnálattal hajoltak meg a szükségesség előtt — hogy a magyar népesség egyes gócainak egy más állam szuverenitása alá kellett kerülnie. Azonban erre a helyzetre nem lehet hivatkozni azzal az állítással, hogy jobb lett volna nem bolygatni a régi területi

¹ Kelet Népe: „Szent Wilson csodatétele“. 1920.

állapotot. A dolgok meglévő rendje, mégha ezeréves is, nem jogosult a jövőre nézve, ha igazságtalannak találtatott“ ...

Sursum Corda! — írja az ország biboros hercegprimása — csüggesztő szorongásunkban mély alázkodással és törhetetlen bizalommal fordulunk a Mindenhatóhoz a földi igazságtalanság gyarlóságai ellen. Az igazság örök forrása, mely a sziveket és veséket vizsgálja, bizonyára nem fogja megengedni ennek a lesújtó és igazságtalan békének a végrehajtását. Az utolsó szó az isteni gondviselésé lesz, amely ezer év alatt, sokkal válságosabb körülmények közt is érvényesült és mindig megóvta a magyar nemzetet a végső pusztulástól. A Mindenható látja a magyar nép tragikus vergődését és tudja, hogy milyen szándékok vezették a harchan. Nem a területszerzés, nem idegen népek leigázása volt a magyar nép háborus célja; az ágyúk dörgése azt hirdette csupán, hogy — mint már annyiszor ezer év óta — ismét hazája szabadságáért harcol a magyar ... Mert ez a béke nem hoz békességet, hanem új gyűlölködésnek, új harcoknak lesz a forrása, még ha alá is kellett írunk. Területben és népességben megcsonkítva, gazdasági erőforrásaitól megfosztva, pénzügyileg a legsúlyosabb terhekkel megrakva, ez a nemzet nem állhat meg, mert a békeszerződésben nincsennek meg a fejlődés, sőt a megélhetés alapföltételei se. ...

Ez a „békeszerződés“ az enyészet csiráit hordja magában, össze fog dőlni ez az embertelen fantazmagória, amely a sóvárgott világbéke és nyugalom helyett új harcok és forradalmak sárkányfogait veti el Európa keletén ... *Sursum Corda!*¹

A békeszerződés végleges szövege, amely a béketervezetnek — mint ösmeretes — változatlan megismétlése, *Millerand* május hó 6.-ról keltezett famózus kísérő-levelével — *lettre d'envoi* — megküldetvén, annak dispositiója szerint 10-ed napra aláírásra várt. Nem Apponyi Albert grófon mult, hogy az ő világhíres nagy neve nem került ama gyászos dokumentum alá, mely nemzetének nem szégyenét, hanem a győzőknek lelketlenségét

¹ „Kelet Népe“ Csernoch János: „*Sursum Corda*“ 1920 I. sz.

és bölcsességük minden hiányát hirdeti, — nem rajta mult, mert ő úgy vélte, hogy annak, ki más kiut hiányában az aláírást nemzetének javasolja, annak azzal a kötelességszerű erkölcsi bátorsággal is kell birnia, hogy azt aláírja, — ám ettől a végső keserűségtől hálás nemzetének tiltakozása óvta; a békekötés körüli ragyogó, de mindenképen tragikus tevékenysége azzal a parlamenti felszólalásával ért véget, mellyel a békészerződés elfogadását, mint elkerülhetetlen valamit, javasolta nemzetének.

Rendkívül érdekes Apponyi idevágó okfejtése, amint azt a „*Kelet Népe*“-ben az „*Amerikai véreinkhez*“ c. cikkében 1920-ban megírja: „Hazafiui lelkiismeretem arra készítetett, hogy iszonyu kényszerhelyzetünkben a kormánynak a reánk erőszakolt béke aláírását javasoljam, amiből a tisztesség szabályai szerint az következett, hogy ezért az ellenszenves elhatározásért a kormányra nehezedő erkölcsi felelősségben osztozzam. De ez nem jelent lemondást egyébről, mint erőszakos eszközök alkalmazásáról. *A békemű ezzel még nincs befejezve, hanem inkább csak most kezdődik: az aláírás pedig eszköz nagyobb akcióképesség megszerzésére.*“

Ezen elgondolásnak frappáns kiegészítése, amit a Szent Imre-kollégiumban mondott:

„Én nem látok összefüggést a világtörténés felismerhető organikus törvényei és hazánk katasztrófája közt, nem látom a békészerződések új alakulatában e törvények működésének következményét, ellenkezőleg, minden e törvények ellenére történt; egy rettenetes rázkódtatás pillanatnyi eredményének ötletszerű és önkényes kihasználásával. Ideig-óráig ez legyőzhetetlen hatalmat képvisel, de a természetes fejlődés örök törvényei tovább működnek és lassu munkával megőrlik azt, ami velük ellentétben áll.“

Apponyi Albert emberi nagysága nem lett kisebb azzal, hogy gigászi erő kifejtésének időleges sikertelensége, egyéni tragikum, *egy* lett nemzetének tragikumával, — mert az utóbbi az ok, az egyéni tragikum az okozat. A *Végzetnek* egy Apponyi Albert sem állhatta útját, — de a nemzetnek viszont fel nem értékelhető haszna az, hogy az Isten különös kegyelméből ez a

providenciális fia — *ma* is szinte permanentiában halad fiatal erőben az élén azoknak, kik a legyűrt, de meg nem tört Magyarország újjáépítésén fáradoznak, — Apponyi Albert nem a pillanatnyi sikerek embere, az ő megnyilatkozásai a követ vájó cseppekkel hasonlatosak, hatásukban tartósak, állandók, soha nem szünetelők. Ott voltam, szívszorongva hallgattam őt, mikor Genfben két esztendeje a „Nemzetek Szövetsége“ assambléján tomboló tapsvihár és tetszés közepette mondotta el az egész világsajtót megjárta beszédét a *minoritások érdekében*: a svájci államfő ült az elnöki székekben; Apponyi csudás szuggesztív hatásának megrázó ereje szinte lenyűgözte a hideg nemzetközi társaságot; mintha lángostörrel suhintott volna végig a gyülekezeten: „magam is annyira Magyarország delagátusa beszédének *varázsa* alatt álltam“, menti magát az elnök azért, hogy Apponyit a felszólalásra szánt időn túl engedte beszélni... S mi volt a felszólalásnak közvetlen *konkrét* eredménye? Semmi. Mint ahogy a hatalmi és erőviszonyok akkori és mai nemzetközi megoszlása és csoportosulása mellett egyéb nem is lehetett. Ám *gutta cavat lapidem*, — a nemzet ifju „patriarchája“ a *jövőnek egyengeti útját*; teszi azt az *Ur* különös kegyelméből változatlan energiával, — jókedvvel, — hajlammal az ellenféllel való mindenkori megküzdésre, — teszi fiatal hévvel, — izzó hazaszeretettel, — argumentumait leszűrt bölcsességének fegyvertárából válogatja, — fáradságot nem ismer, — pihenésre ma sem vágyik, — a nyolcvan éves Apponyi — hála érte az isteni gondviselésnek — nem öregszik.

Csakis *Kossuth Lajos* külföldi sikereihez mérhető az ő propagatív munkája, külföldi nimbusza a *Kossuth Lajos* külföldi nimbuszával tart rokonságot; ott a falon mindkettőjük hasonmása egymás mellett az amerikai magyarság hajlékaiban.

Tündöklő csillagok a dicsőséges magyar horizonton, örökéletű representánsai a magyar géniusznak...

*Szerződés*ek nem az örökkévalóságnak szólnak s még akkor sem ruházhatók fel evangélium jellegével, ha közmegelegedés lenne a támasztékuk, ha általános megnyugvásba lenne gyökerük, — *parancsok* még kevésbbé.

Magyarország megcsonkítása olyan *becstelenség* — mondja Nitti, — hogy ma senki sem akarja érte a felelősséget vállalni, mindenekfelett nem a francia politikusok.

Mi *Trianont* átmenetnek akarjuk hinni, átmenetnek a nemzeti fejlődés folyamatában, hisz az emberi nem haladása is — *Lombroso* szerint — gyakran csak irtóztatós bűnök gyümölcse, — eredménye.

Minden poklok kapuját döngetve álljuk ezt a hitünket, mely a magyar *Hiszkegy*-ben inkarnálódik.

VII.

„A NEMZETEK SZÖVETSÉGE.“

1824. január 19-én az *Amerikai Egyesült-Államok* kongresszusának képviselőházában nevezetes beszéd hangzott el. Az akkor népszerűségének és szellemi képességeinek már delelőjéhez közeledő, 42 éves *Webster* Dániel mondotta. Alkalmat rá az adott, hogy *Monroe*-elnök évi üzenetében a legmelegebb rokonszenv hangján emlékezett meg a görögök függetlenségi harcáról, a Ház előtt pedig javaslat feküdt, amely feljogosítja az Elnököt, hogy — ha alkalmasnak találja — külön ügynököt vagy meghatalmazottat küldjön Görögországba.

Nevezetes ezen beszéd azon elveknél fogva, amelyek az *Egyesült-Államok* megalakulásának és történelmi fejlődésének okszerű következményei ugyan, de amelyeket addig senki sem fejtett volt ki és foglalt volt össze oly tökéletesen.

A hatalmaknak Európában alakult „*Szent Szövetség*“-éről (bécsi kongresszus) szólva azt fejté ki ezen beszédében *Webster*, hogy a szövetség tulajdonképen két elv kinyilatkoztatására és alkalmazására alakult. Az egyik az, hogy minden jog vagy alkotmány, mellyel a népek bírnak, csak az uralkodók adománya; hogy a törvényhozásban és a közigazgatásban változások csakis *azoknak* szabad akaratából és intelligens meggyőződéséből eredhetnek, akiket az Isten tett felelőssé a hatalomért. A másik elv, amely az előbbinél is nagyobb kifogás alá esik, *Webster* szerint: az idegen államok belügyeibe való erőszakos beavatkozás joga, a „*Szent Szövetség*“ részéről, ha attól kellene tartani,

hogy az illető államban saját kormányuk ellen érvényesülő törekvések rossz példával hathatnának a többi államra.

„Azon kérdésre, hogy mi közük van az amerikaiaknak az Océánon túl történő dolgokhoz, Webster azt feleli, hogy ők is mint önálló nemzet, tagjai a nemzetek családjának s így éppoly érdekük van a nemzetközi törvényekben, mint az egyénnek az állam törvényeiben. Ezért helyesnek tartja, hogy félelem nélkül fejezzék ki véleményüket, mert bár fegyveres beavatkozástól tartózkodni kíván, a mai korban nagy erkölcsi elvek kinyilvánítása nem marad hatás nélkül távolabbi népekre és uralkodókra sem. Tartoznak ezzel nemcsak a nemzeti függetlenségükért harcoló görögöknek, akik új erőt fognak meríteni a Ház előtt fekvő javaslat elfogadásából, hanem elsősorban önmaguknak.”¹

Webster itt a „Szent Szövetség”-nek, mint *hatalmi* alakulatnak, a *nemzetek családjának* ideális formációját helyezi szembe. Wilson is régebbi írásaiban a „nemzetek családjá”-nak terminológiájával él s úgy látszik, csak később sűrűdik agyában hatalmi alakulássá az a szervezet, melynek „Nemzetek Szövetsége” elnevezéssel ő lett megalkotója,

A *Nemzetek Szövetsége* *hatalmi* alakulás a mai formájában, csakugy, mint a régebben az általános béke érdekében hirdetett és tervezett nemzetközi szövetségek.

Wlassics Gyula megállapítása szerint *Saint-Pierre* abbé és *Kant* kivételével hatalmi célok szolgálatába óhajtották az általuk tervezett népek szövetségét állítani. *Dante*, a „De monarchia” szerzője, a „non divitiae, non sanitas, non robur, non pulchritudo, sed Pax” hirdetője az összefoglaló világbirodalomra gondolt ugyan, de csak a római császár vezetése alatt. *Dubois* a francia király hegemoniájának szolgálatába akarta hajtani a népek szövetségét. *Podjebrád* György cseh király az „unio in perpetuum duratura” jelszavának hódolt, de ezt az uniót a törökök elleni sikeres harc szolgálatába akarta állítani. *Sully*, IV. Henrik minisztere, a

¹ Kelet Népe: Pivány Jenő cikke: „Mann Dudley Ambrus magyarországi küldetése.” (1919.)

Habsburg-uralom megtörésére dolgozta ki az európai szenátus tervét. A spanyol dominikánus barát, *Campanella* előtt a spanyol király oly hegemoniája lebegett, melynek forrása a katolikus egyház és amelyre a katolikus egyház gyakorolja befolyását. A francia forradalom a béke és felszabadítás politikájából az annexio és hegemoniális politikába evezett át. *I. Napoleon* is a tartós békéről, a nagy európai családról beszélt emlékirataiban ... „ő nagy báboruival csak erre törekedett és nem másra.“ A Szent Szövetségben is a legitimitás elve Oroszország hegemoniáját takargatja. *III. Napoleon* a nemzetiségi elv felszabadító zászlajával a francia hegemoniát szolgálta ...

Valamelyes szövetség eszméje csendül a két alábbi idézetből is:

„A tizenhetedik század elején egy francia karmelita szerzetes, *Émeric Crucé* érdekes könyvet írt az államok új szervezéséről. Az akkori divat szerint könyvének hosszú címet adott, mely magyarul így hangzik: „Az új Kineas, vagyis államtudományi értekezés, amely megmutatja, hogy mi módon és mely eszközökkel lehet az általános békét és a közlekedés szabadságát az egész földön megalkotni. A jelen idők uralkodóinak és fejedelmeinek ajánlva“ ...¹

Rabindranath Tagore: „A világ — ugymond — technikai eszközök haladása által közel van ahhoz, hogy mintegy egy ország legyen belőle. S a pillanat közeledik, mikor majd az egység számára oly alapot keresnek, mely nem politikai természetű. Ha India ezt a földadatot megoldotta, az egész világ számára tette ezt. Mert csak egy történet van — az ember története. Az egyes népek története csak egyes fejezetei ennek a nagy történelemnek.“

Hatalmi jellegű a Nemzetek Szövetségének egész berendezkedése, szervezete, mely lényegében a *győzők organizációja*, azon békeszerződések változatlan fenntartása és védelme érdekében, melyek a legyőzöttekről készültek, azok meghallgattatása nélkül,

¹ Giesswein Sándor: „Kelet Népe“ (1920 május.)

holott a *népek* és nem az uralkodók, nem a vezérkarok és nem a kormányok békéjét hirdették. — A Nemzetek Szövetsége nem lett sem kerékkötője, még kevésbbé megakadályozója, a világpolitikában érvényesülő partikuláris érdekeknek és a győztes hatalmak imperialisztikus jellegű hatalmi politikájának, a Nemzetek Szövetsége, az általa hirdetett elvekben legfeljebb, hogy úgy mondjam, alkalmas fűgafalveleket szállított a hatalmaknak, — mindezeknél fogva nem is jelent tiltó fát minden egyéb a jövőben tervezett avagy keletkezendő külön hatalmi csoportosulás avagy alakulás ellen, nem szolgálja a Wilsonhirdette egyetemes emberi érdeket, annál kevésbbé a civilizált világ demokráciáinak szolidaritását, alig fogja útját állhatni irredenta mozgalmaknak és újabb háboruknak s ez egészen természetes, mert csakis egy mindenképen igazságos és csakis egy mindenképen a kiengesztelődés eszméjét szolgáló valójában „szerződéses“ békekötés biztosíthatta volna csupán, a Nemzetek Szövetségének sikeres működését, szándékainak őszinteségét, munkájának realitását.

Az egyenlőtlen érdekű tag-államoknak egyenlőtlen joga a Nemzetek Szövetségének keretén belül, megrögzítése és állandósítása a háboruban győztes és a háboruban legyőzöttek kategóriáinak.

Problemák fognak maradni s nem lesznek megoldás elviharok ezért azok a legsúlyosabb problémák, melyeknek megoldása lenne a Nemzetek Szövetsége tulajdonképeni feladata, elsősorban az általános leszerelés, a nemzeti minorítások, az önrendelkezési jog, a territoriális kérdések, a nemzetközi bíráskodás és a revízió problémái, mert szerintem a Nemzetek Szövetségének a revíziós gondolat felkarolása, irányítása és a béke érdekében a realizálás felé juttatása lenne annál is inkább legfőbb feladata, mert a Nemzetek Szövetsége a béke megóvása, nem pedig a békeszerződések minden áron való fenntartása érdekében alakult, Wilsonnak, a „fondeur“-nek, a világnak hirdetett elvei és szándékai szerint.

Az általános leszerelés kérdésében a győztes szövetségi tagoknak két kategóriája különböztethető: azoké, akik tagadják a fel- s nem leszerelést, s azoké közt, akik azt nem is tagadják, — egy millióval több ember áll ma fegyverben, mint a háboru előtt.

A békeszerződések minden szemfényvesztését felülmúlja az, ami a lefegyverkezés terén végbement és végbemegy. Itt *Berzeviczy Albert* szinte klasszikus megállapításával élek:

„A jogi helyzet az, hogy a békeszerződések kötelezték a legyőzött államokat: 1. az általános védkötelezettség megszüntetésére és ezáltal arra, hogy haderejüknek mozgósítás utján való nagyobbításáról lemondjanak, 2. kötelezték őket egy önkényesen megszabott számú, nagyon csekély számú, nálunk 35.000 főnyi zsoldos hadsereg tartására, ami aránylag nagyobb teherrel jár, mint a védkötelezettségre alapított haderő. Így kötelezték őket, hogy e seregüket kizárólag a belső rend fenntartására s a határrendészet céljaira használják, ennél fogva nekik katonaságukat jogszerint megtámadtatás esetében még határaik védelmére sem szabad használniok, 3. hogy e korlátozásnak érvényt szerezzenek, eltiltották a legyőzött nemzeteket a modern hadviselés minden eszközének használatától: nekik nem szabad nehéz ágyúkkal, tankokkal, katonai repülőgépekkel, kormányozható léghajókkal birniok, vezérkart nem szabad felállítaniok, sőt midőn a magyar kormány azért folyamodott a nagykövetek értekezletéhez, hogy a magyar katonák a gáztámadások ellen védőálcokkal szereltesse fel, ez is megtagadtatott; szomszédainknak szabad ellentünk támadásaikban gyilkos gázokat használni, de a mi katonáinknak azok ellen védekezniök nem szabad.“

„Ezzel szemben a le nem győzött államok a maguk részére természetesen fenntartották az általános védkötelezettséget, a mozgósítás lehetőségét és a modern hadviselés eszközének korlátlan használatát úgy, hogy ma az a helyzet, hogy ha ma ismét háboruba bonyolódnánk, szomszédaink nagy szövetségesei segítsége nélkül, a mi 35.000 főnyi katonaságunkkal, amely felszeretlen, mozgósítás nélkül 565.000 teljesen

felszerelt katonát, mozgósítás esetén pedig 5 millió katonát állíthatnának szembe, vagyis az arány mozgósítás nélkül olyan, mint 1 : 15-höz, mozgósítás esetén olyan, mint 1 : 144-hez.“

„Az u. n. békekötések szerzői maguk is érezhették, hogy ez a rendelkezés valóságos rabszolgaságra kárhoztatja a legyőzött államokat a győztesekkel szemben s ezért igyekeztek azt, mint átmenetít, ideiglenesnek tüntetni fel, mint olyat, mely hivatva van a fegyveres béke állapotából a nemzeteket az általános lefegyverkezés ideális állapotába átvezetni.“

„Ez okból egyfelől a minden békeszerződésbe beiktatott u. n. Paktum 8. cikkelyébe felvettek egy deklarációt, amelyben a Nemzetek Szövetségének tagjai elismerik, hogy a béke fenntartása szükségessé teszi a fegyverkezés leszállítását addig a minimumig, amely egyfelől a nemzetek biztonságával, másfelől az esetleg a Nemzetek Szövetsége által elhatározandó közös akciókkal járó kötelezettségek teljesítésével összefér. Kijelentik továbbá, hogy a nemzetek szövetségének Tanácsa fogja az egyes kormányok hozzájárulásával a fegyverkezés leszállításának tervét elkészíteni.“

„Másfelől minden békeszerződésbe ott, ahol az illető legyőzött állam a maga védereje tekintetében az előbb elmondottakra köteleztetik, e kötelezettséget a következő indokolással magyarázták: „azon célból, hogy az összes nemzetek fegyverzetének általános leszállítása lehetővé tétessék, X. állam kötelezi magát a következő korlátozó rendelkezések szigorú megtartására stb.“

„Tehát világos, hogy ebben határozott ígéret foglaltatik s hogy a legyőzött államokra a lefegyverezés kötelezettsége csak mint az általános lefegyverezés kezdete, kiindulása feltétele lett kötelezettségül kimondva.“

„Már most, miután a legyőzött államok a rájuk szabott lefegyverezést a szövetségesek erre illetékes katonai bizottságának elismerése szerint is végrehajtották, kis zsoldos hadseregre rendezkedtek be s hadifelszerelésükből mindaz, ami a békeszerződésekkel ellenkezik, vagy megsemmisített, vagy volt

ellenfeleik birtokába jutott, a világ joggal elvárhatná, hogy a másik oldalon is hozzáállassanak komolyan a fegyverzet leszállításának legalább megindításához.“

„És ehelyett mit látunk? Azt, hogy a le nem győzött államok nemcsak hogy nem is gondolnak komolyan fegyverzetük leszállítására, hanem oly mértékben fejlesztik azt, amely már fenyegetővé kezd válni nemcsak a lefegyverzett államokra, hanem a győztesek, a volt szövetségesek némelyikére nézve is.“

„A Nemzetek Szövetsége — amelyre tulajdonképpen a feladat hárulna — formailag megindította a fegyverkezés leszállítása szempontjából szükséges lépéseket. Megalakította a megfelelő bizottságokat s ezek véleménye alapján felhívta a tagállamokat, hogy hadiköltségeiket a jelen kereten túl ne szaporítsák“. ¹

Ez történt, egyéb *nem* történt.

Lord Escher javaslata, amely 30.000 főnyi egységeket állapít meg s az államok kiterjedése, népszámuk és határaik viszonyai szerint kívánja meghatározni, hogy minden államnak mennyi ilyen katonai egységre van igénye, — nem lett elfogadva, nem, mert a leszerelés eszméjét komolyan szolgálta, kezdetét vette a Lord Robert Cecil ajánlotta *garantiális* szerződésekkel való operálás és pedig olykép, hogy a szerződés lett beállítva mint a lefegyverzés *priusa*, holott a Pactum 8. cikke nem szól *garantiális* szerződésekről, hanem sonica megállapítja, hogy: „A Szövetség tagjai elismerik, hogy a béke fenntartása megköveteli a nemzetek fegyverkezésének csökkenését addig a legalacsonyabb fokig, amely az Állam biztonságával és nemzetközi kötelezettségeiknek közös eljárás útján megvalósítandó kikényszerítésével még összeegyeztethető.“

A „*tengeri kigyó*“ metaphoráját csudálatosképen a lefegyverkezési kérdés ösmerete nélkül kreálták, — *győzőkkel szemben legyőzöttek*, — egyik oldalon *ágyuk*, a másikon: *érvek*:

¹ „Kelet Népe“ 1924. május.

A leszerelési problémát vizsgálva, súlyosan esik a latba az a körülmény is, hogy vannak nem-tag államok is, — Oroszország, Amerika.

Itt utalok a dominiumoknak a „*genfi jegyzőkönyv*“ — melynek lelkét *Lloyd George* szerint *Chamberlain* taposta ki — tárgyában az angol kormány által nyilvánosságra hozott, az aláírást megtagadó határozataira:

Dél-Afrika indokolásában elmondja, hogy az olyan Nemzetek Szövetsége, amelyből hiányzik Németország, Amerika és Oroszország, sohasem felelhet meg nagy hivatásának.

Ha ezek a hatalmak nem lépnek rövidesen a Nemzetek Szövetsége tagjai közé, akkor a Nemzetek Szövetsége mindinkább politikai szövetséggé válik. Már pedig a *genfi jegyzőkönyv* tetemesen megnehezítené a többi nagyhatalmak, különösen az Egyesült-Államok belépését a Nemzetek Szövetségébe.

Ujzéland kijelenti, hogy nem járulhat ahhoz, hogy külföldi bírók határozhassanak és beleszólhassanak abba, hogy hogyan bánt az idegenekkel. Azt is kifogásolja, hogy a *jegyzőkönyv* nem tartalmaz semmiféle komoly javaslatot a nemzetközi viszonylatokra, már pedig ezek lényegesen bonyolultabbak és jelentősebbek lettek.

Az *ausztráliai* kormány, épügy mint a délafrikai, azt vallja, hogy igen sajnálatos az a körülmény, hogy olyan nagy birodalmak, mint Németország, Oroszország és az Egyesült-Államok, eddig távolmaradtak a Nemzetek Szövetségétől. Így pedig a kötelező döntőbírótság nem valósítható meg. Előbb ki kell tehát egészíteni a Nemzetek Szövetségét és csak akkor kerülhet sor az ilyen nagy feladatok megoldására.

Kanada kifogásolja a szűk kereteket, amelyeket a *jegyzőkönyv* a gazdasági és katonai szankció terén felállít. Az ilyen alapon bíráskodó döntőbíróságok helyett *Kanada* szívesebben látja a hágai nemzetközi döntőbíróság működését.

Az *ir szabadállam* azt fejtegeti, hogy Európa bizonytalan állapota csak akkor fog megszűnni, ha minden nagy nemzet tagja lesz a Nemzetek Szövetségének. Ezt nem valósíthatja meg a hatalmak egy részének békepolitikája.

Utalok Coolidge-nak meglepő kezdeményezésére, amely a tengeri fegyverkezés korlátozásának újból való szabályozását javasolja. Általánosan tudott dolog — de nem tartom feleslegesnek erre itt emlékeztetni, — hogy Wilson programja, a tengerek szabadságát hirdette a tartós béke legjelentősebb biztosításának.

Nehéz volna megállapítani — írja *Apponyi Albert*¹ — hogy ez a kezdeményezés tulajdonképpen mire törekszik és, hogy minő *mélyebb* politikai motivumok vannak mögötte? De mindenestre feltűnő az a kedvező fogadtatás, amelyben az a kellemtelenedésre különben elég hajlandó szenátusnak minden pártjánál részesült. Csak a humor kedvéért emelem ki egy szenátornak azt a jellemző kijelentését, mely szerint a javaslatba hozott újabb flottaleszállítás nem érintheti a már elhatározott három új egységnek beállítását az amerikai tengerészetbe...

A sajtótudósítások szerint Franciaországban nem fogadták kedvezően Coolidge elnök kezdeményezését; Olaszországban pedig az eddig köztudomásra jutott nyilatkozatok szerint udvariasan vették a közlést, de nyíltan hirdetik, hogy Olaszország a maga útján fog járni. Olaszországot eszerint nem érinti kellemtelentül a leszerelés kérdésében felmerült újabb javaslat, mert Olaszország nem is titkolja, hogy a maga részéről egyáltalán nem hajlandó fegyverkezései tekintetében nemzetközi korlátozást elfogadni. Másként áll a dolog azonban *Franciaországgal*, amely fenn akarja tartani a látszatot, mintha ő a békekötésekben és különösen a Nemzetek Szövetségének alapvető okmányában vállalt ilyen irányú kötelezettségét komolyan akarva teljesíteni...

Ugy látszik, *Apponyi* fején találta a szegyet, mert *Briand* a „Pesti Napló“-nak február hó 15-kéről Párisból keltezett tudósítása szerint, a *Coolidge* Elnökhöz érkezett válaszában utal azokra a bizonyítékokra, amelyeket Franciaország a maga teljesen békés akaratáról szünet nélkül ad. Azt a nemes gondolkodást, amely-

¹ Pesti Napló (1927. február 13.)

ből az amerikai kezdeményezés származik, Franciaország minden más hatalomnál többre becsüli. A francia kormány boldog volna, ha fenntartás nélkül csatlakozhatnék ezekhez a javaslatokhoz, de attól fél, hogy ezek a javaslatok a Genfben megkezdett mű sikerét veszélyeztethetik. Bár Amerika igéri a megkezdett mű folytatását, javaslatai a genfi előkészítő-bizottságot kirekesztenék s a nagyhatalmak külön konferenciát küldenének ki, amelynek döntését a többi hatalom később kénytelen volna elfogadni. Ez gyengitené a Nemzetek Szövetségét és kárára volna az államok egyenlősége alapelveinek, amelyhez Franciaország szigorúan ragaszkodik.

A válasz így folytatja: Ami a tengeri fegyverkezés korlátozását illeti, Franciaország pusztán arra törekszik, hogy partjait megvédje és tengeri összeköttetéseit biztosítsa. Genfben Franciaország két alapelvet hangsúlyozott, nevezetesen: hogy a korlátozás csak arra vezethet, hogy minden hatalomnak össztönmennyiséget utalna ki, amelyet szükségletei szerint elosztani szabadságában áll. Másrészről viszont Franciaország úgy látja, hogy a kérdés összefügg a szárazföldi és a légi leszereléssel. Szemben az amerikai kormány eszméivel, a francia kormány azt tartja, hogy az előkészítőbizottság — tanulmányainak jelenlegi stádiumában — abban az esetben, ha a képviselt nemzetek, így maga a francia kormány is, a legjobb szándékkal igyekezik eredményre jutni, legközelebbi ülészakában meghozhatja azokat a határozatokat, amelyek lehetővé teszik, hogy az általános leszerelési konferenciát a siker komoly kilátásaival hívják össze. A francia kormány ennél fogva azon a nézeten van, hogy az amerikai javaslatot a genfi előkészítőbizottság vizsgálat tárgyává teheti...

A „leszerelés“-nek nevezett kutya farkából, nehogy nagyon fájjon, ismét levágtak tehát egy darabot, — egyéb nem történt. Nitti megjegyzése jut eszembe:

„A lefegyverzésről azért beszélnek mostanában annyit, mert a győzők nem tudják hogyan fedezzék katonai költségeiket és félnek a jövőtől. De sem állandó béke, sem lefegyver-

zés nincsen igazság nélkül. Igazság pedig nincs a békeszerződések revíziója nélkül.

* * *

Ha valakiről feltehető, hogy kellő higgadsággal s a nemzetközi életben köteles tapintattal szól a nemzeti kisebbségeknek problémává állandósult kérdéséről, úgy Magyarország ezidőszerinti miniszterelnöke az. Bethlen István következőket írja:¹

„Sajnos, ma nem beszélhetek az Európában élő összes magyarok nevében. Majdnem négymillió — vagyis az összes magyarok egyharmada — Magyarország jelenlegi határain kívül él és el van vágva hazájától nemcsak politikailag és gazdaságilag, hanem intellektuális és kulturális szempontból is. Ennek a helyzetnek az állandósítása anélkül, hogy a kisebbségi jogokat teljes mértékben elismerjék azok az országok, amelyek uralma alá kerültek ezek a magyarok, nem lehet előnyös sem a nemzetközi béke, sem az európai konszolidáció szempontjából. Az úgynevezett kisebbségi kérdés a maga egész tragikus valóságában még mindig megoldásra vár, mert ezideig nem történt semmi komoly kísérlet, hogy a problémát kiküszöböljék Közép-Európa életéből, legalább is legnyugtalanítóbb vonatkozásaiban. A saint-germaini és a trianoni szerződések, valamint a nagyhatalmak és az utódállamok között kötött kisebbségi szerződések gondoskodnak ugyan a kisebbségi jogok védelméről, de ezeknek a szerződéseknek gyakorlati értékük egyáltalán nincs. A Nemzetek Szövetségre vár az a feladat, hogy ezekbe életet és tartalmat öntsön. A Nemzetek Szövetsége eddig ezen a téren nem tudta teljesíteni kötelességét és merem állítani, hogy ma a keleteurópai kisebbségi kérdés súlyos sérelme a kulturának. Ez csak azzal magyarázható, hogy a nagyvilág még mindig nincs kellően tájékozódva ebben a kérdésben, mert a világháború által okozott egyéb bajok likvidálásával van elfoglalva.“

A Nemzetek Szövetsége *nem népszövetség*, hanem a kormá-

¹ Bethlen István gróf cikke: „Történelmi visszapillantás“ „A Mai Magyarország“ című könyvben („Kelet Népe“ kiadványa.)

nyok kiküldöttéiből álló testület. A kisebbségi jogvédelem rendezése *kimaradt* a békeszerződések bevezetését képező *Egyezség-okmányokból*. Tudjuk, hogy mi volt ennek oka. Wilson félt attól, hogy a rendezés a nagyhatalmakat esetleg az egyezmény aláírásában akadályozná. Így léptek a másik utra, hogy a békeszerződések és az illető államoknak a nagyhatalmakkal kötendő külön szerződéseik biztosítsák a kisebbségi jogvédelmet. Meg is adták a védelemre *a nemzetközi garanciát*, de eddig épen a kisebbségi védelmi jog terén lehetünk legkevésbé megelégedve a nemzetközi garanciák végrehajtásával.¹

Pedig ha valamelyik téren, ezen a téren, a kisebbségi jogvédelem terén reméltünk *igazságot, csakis igazságot*, a Nemzetek Szövetségétől. *Apponyi Albert* Genfben abban a beszédében, mellyel Magyarországnak a Nemzetek Szövetségébe való felvétele iránti kérését alátámasztotta, a következőket mondja: „Mellétünk, kik a nemzet tanácsában a bölcsességet és megfontoltságot akarjuk érvényre juttatni, ott vannak a tömegek, melyeket gyötör a kegyetlen területcsonkítások okozta fájdalom, melyek a népszövetségben nem akarnak egyebet látni, mint integráló részét a szerződéseknek, melyek országunkat oly borzasztóan megcsonkították, amelyek nem ismernek más politikát, mint a zsarát-nok alatt égő szenvedélyek politikáját. Az illetékes személyiségek megítélésére bízom annak a megbizását, hogy ez megfelel-e a közérdeknek. Vajjon Magyarországot, a maga hagyományaival, ősi és erőteljes politikai szervezetével, nyugati kultúrájával és erkölcsi erejével, mely szétsugárzik a mostani határokon túl is — *quantité négligeable*-nak akarják-e tekinteni“....

Magyarország tehát kétségkívül azért kívánczolt a Nemzetek Szövetségébe, hogy elsősorban jogvédelmet biztosítson a nemzeti minorításoknak, tőlünk elszakított magyar testvéreinknek. Ezzel szemben kérдем, felfedezhető-e a gyakorlatban bármilyen nyoma is e téren nemzetközi garanciáknak? A Nemzetek

¹ *Wlassics Gyula* cikke: „Magyarország és a Nemzetek Szövetsége“ (ugyanott.)

Szövetsége — mintha az utódállamok belügyének tekintené a kisebbségek védelmét, teljesen szem elől látszik téveszteni azt, hogy a kisebbségi védelem az utódállamok önként vállalt szerződéses kötelezettsége, nem szorítja vagy kellő sanctiók híján nem szoríthatja azokat szerződéses kötelezettségeik betartására.

Csak ez lehet a magyarázata annak, hogy a kisebbségek védelme körül a válogatott brutalitásoknak tömegét állapították meg, nem is mi, hanem elfogulatlan külföldiek, kik helyszínen érdeklődtek. Amit az *amerikai unitárius egyházi bizottság* Erdélyben tapasztalt, — többé-kevésbbé megáll a többi elcsatolt területre is. A bizottsági jelentés szerint „a román uralom a *Balkánfertőt kiterjeszti* Erdélyre, mely eddig ment volt tőle.“

Az a véleményük, hogyha csak Erdélynek önállóság nem biztosíttatik, legalább is olyan mértékben, mint azt Anglia a búr háború után Délafrikának megadta, magyarok számára egyáltalán lehetetlen lesz az országban maradás, a magyar intézmények pedig rohamos hanyatlásnak fognak indulni és rövidesen kipusztulnak. Számkivetés, telepítés az egyik eszközük. „A legmeghatóbb számkivetési eset, melyet alkalmunk volt megfigyelni, az volt, mely májusban azalatt történt, míg Kolozsvártt voltunk. A románok akkortájt lefoglaltak egy magánalapítványból fenntartott magyar siketnémák és vakok részére felállított intézetet. Az erdélyi gyermekeket szétküldték otthonaikba, azokat, kik Magyarországon születtek — számra tizenötöt — fejenként öt kiló kenyeret adva nekik, egy marha-vagonban átszállították a határon. Egy a gyermekeket elkísérni akaró orvosnak az ehhez szükséges engedélyt megtagadták.“ Minden érintkezés a hatóságokkal román nyelven kell, hogy történjék. Az egyéni szabadságnak az egész vonalon való korlátozása. Ha több mint három ember áll össze, letartóztatásnak vannak kitéve, hivatkozással a gyülekezésre vonatkozó törvényre. Csendőri önkénykedés, mely gyakran kapcsolatos rekvirálással. Letartóztatások. Internálások. Botozások. A magyar egyházak és lelkészek üldözése a hathatós romanizálás érdekében, az „agrárreform“ igénybevételével. A felekezeti iskoláktól minden támogatást megvontak. Egyházi

Dr. Halmay: A revíziós gondolat a világpolitikában.

alapítványok megvonásai iskolai tulajdon elkobzása, állami segélyeket nem nyújtanak azon intézményeknek, amelyeknek juttatni magukat a békeszerződések értelmében kötelezték stb. stb. . . .

Romain Rolland írja: Rokonszenvem a román kormány által elnyomott, és minden európai kormány által elárult magyar kisebbségeké. (M. T. I.)

Mindez olyan nemzetek részéről, amelyeknek kulturája messze mögötte áll a miénknek. Műemléket, képet, szobrot nem rombolt soha a „nemzetiségeket elnyomó“ magyar.

* * *

Az „önrendelkezési jog“-nak materiális tartalma egy eset kivételével: megtagadása minden kért népszavazásnak.

* * *

A hírhedt Millerand-féle *Kísérőlevél* rossz nyelvek szerint azt a célt szolgálta, hogy a békeszerződés ratifikálása a magyar nemzetgyűlés részéről könnyíttessék és gyorsíttassék. Ezen kísérőlevélnek a határkiigazításra vonatkozó része következőképen hangzik: „A Szövetséges és Társult Hatalmak azonban nem feledkeztek meg arról a gondolatról, mely őket a határok kiszabásakor vezette és foglalkoztak azzal az eshetőséggel is, hogy az így megállapított határ esetleg nem felel meg mindenütt teljesen a néprajzi vagy gazdasági kívánalmaknak. A helyszínén megejtett vizsgálat esetleg szükségessé fogja tenni, hogy egyes helyeken a Szerződésben megállapított határt áthelyezzék. Ilyen vizsgálatot azonban nem lehet ma lefolytatni, mert ez bizonytalan időre kitolná a béke megkötését, pedig azt egész Európa sóvárogja. De, majd ha a Határbizottságok megkezdtek munkájukat, ha úgy vélik, hogy a Szerződés intézkedései, mint fentebb mondtuk, valahol igazságtalanok s hogy ennek az igazságtalanságnak orvoslása közérdek, módjukban lesz erről jelentést tenni a Nemzetek Szövetsége Tanácsának. Ebben az esetben a Szövetséges és Társult Hatalmak hozzájárulnak, hogy ha az egyik érdekelt fél kéri, a Szövetség Tanácsa felajánlhassa jó szolgálatait abból a célból, hogy az eredeti határt, ugyanazon

feltételek mellett, békés úton megváltoztassa ott, ahol annak megváltoztatását valamelyik Határbizottság kívánatosnak mondja. A Szövetséges és Társult Hatalmak biznak benne, hogy az eljárás megfelelő módot nyújt minden igazságtalan határvonal kiigazítására, ha azok ellen alapos ellenvetést lehet tenni“.

A fentidézett Millerand-féle Kisérőlevélben a „minden igazságtalan határvonal kiigazítására“ delegált határrendező bizottságok munkája eredményekép a demarkációs vonallal szemben:

a jugoszláv határon megtérült	---	34.100	kat. hold,
a román	„	16.947	„
a csehszlovák	„	10.014	„
az osztrák	„	21.563	„

ugyanitt a venetiai egyezményből
folyólag megejtett népszavazás szerint 44.628 „

összesen mindössze --- 127.252 kat. hold
csatoltatott vissza Csonka-Magyarországhoz.

A jugoszláv és román bizottságok működése ellen a magyar állam már 1921. évi augusztus hó 17-én órással élt a Nagykövetek Tanácsa előtt — minden eredmény nélkül. A jugoszláv, csehszlovák és román bizottságok végjegyzőkönyveibe pedig mind a három magyar biztos bejegyezte tiltakozását.

A határrendező bizottságok munkájának külföldi elfogulatlan kritikáját egyébként az alábbiakban ideiktatjuk:

Borah amerikai szenátor titkára, *Francis Kellor*, ki 4 éven át helyszínen tanulmányozta az entente hatalmak diktálta békeszerződések által teremtett állapotokat „*Security against war*“ című két kötetre terjedő művében egy fejezetet szentel a magyar határok megállapításának (I. köt. 299. oldal) és többek között megállapítja, hogy tanyák kettévágtak, szétvágtak csatorna-rendszerek, vasutvonalak és fejlődésükben megakasztott iparok, nyilván háborus büntetésképp. És megállapítja azt is, hogy:

„Burgenland illusztrálja az erőszakosság felülkerekedésének

hatását. A magyarok három esetben a kiengesztelést keresték; és ezek közül kettőben a Nemzetek Szövetségéhez folyamodtak és vesztettek. A negyedik esetben csak önmagukra támaszkodva egy sávot sikerült kapniok Burgenlandból.

„Mikor Ausztria — a Szövetség tagja — felebbezett a Nemzetek Szövetségéhez, a Nagykövetek Tanácsához lett utasítva és itt megtanulhatta, mit várhat a Nemzetek Szövetségétől támadás esetében“.

„Magyarország követelése Burgenlandot illetőleg nem volt megokoltabb, mint a területek követelése Jugoszláviával, Csehszlovákiával és Romániával szemben, de ebben az esetben Magyarország gyenge ellenfélre talált Ausztriában és igen erős támaszra Olaszországban; erőszakossághoz folyamodva elérte azt, amit a többi határon nem sikerült elérnie érvekkel“.¹

* * *

Ami a nemzetközi bíráskodást illeti, van Állandó Nemzetközi Bíróság és egyéb bírósági szervek, sanctiók felett azonban ezen szervek tudtommal nem rendelkeznek; csak így magyarázható Románia renitenciája, mellyel a trianoni szerződés 239. és 250-ik cikkeiben megjelölt döntőbíráóságoknak már kompetenciáját is tagadta. Érdembeni ítélkezésről még nem szólhatunk, — *lis sub judice est*.

Itt azután nehéz szatírárt nem írni. A per a Nemzetek Szövetségének Tanácsa előtt indult, ahol a magyar kormányt az úgy első tárgyalásán Lukács György képviselte, az ő fejtegetéseit idézem az alantiakban: „A magyar kormány képviselőjének kérése az volt, hogy vagy maga a Tanács döntsön abban a kérdésben, hogy az erdélyi magyar optánsokkal szemben alkalmazott birtokelkobzás beleütközik-e a nemzetközi szerződésekbe: igen, vagy nem? — vagy pedig ezen kérdés eldöntését utalja a hágai állandó nemzetközi bíróság elé.

¹ Szögyény György dr. cikke: „Terület-lakosság“ („A mai Magyarország“.)

Az ügy előadójának, Adatei brüsszeli japán nagykövetnek igazságos javaslata az volt, hogy a magyar és a román kormány egyességileg terjesszék a vitás kérdést az állandó nemzetközi bíróság döntése alá. A magyar kormány képviselője elfogadta a javaslatot s egyuttal kijelentette, hogy amennyiben Románia képviselője nem fogadná el a javaslatot, ezzel azt tanúsítja, hogy Románia fél az igazságtól. Ennek ellenére Titulescu londoni román követnek, Románia képviselőjének, volt bátorsága megtagadni a javaslat elfogadását. Minthogy pedig a Nemzetek Szövetségének Tanácsa csak egyhangu határozatokat hozhat (ez is egyike azoknak a lehetetlen szabályoknak, amelyek a Nemzetek Szövetségének intézményét tehetetlenségre kárkoztatják, s minthogy a Tanácsban az őket érdeklő egyes ügyek tárgyalására meghívott államoknak is van az illető ügyben szavazati joguk, amelyek nem tagjai a Tanácsnak, Románia képviselőjének tagadó szavazata egymagában elegendő volt arra, hogy a Tanács nem utalhatta az ügyet az állandó nemzetközi bíróság elé. Adatei ekkor egy másodlagos javaslatot tett: a Tanács kérjen jogi véleményt a vitás kérdésben a hágai nemzetközi állandó bíróságtól. Románia képviselője ehez sem járult hozzá. Erre a Tanács kinjában azt határozta, nemine contradicente, hogy a két kormány Adatei előadó közvetítésével igyekezzék megegyezni. Az egyeztetési tárgyalások *Brüsszelben* történtek, amikor is a magyar kormány akkori küldöttje — nem e sorok írója — hozzájárult egy olyan formulához, mely szerint a Nemzetek Szövetségének Tanácsa felkéri a magyar kormányt, hogy az optánsokat nyugtassa meg s felkéri a román kormányt, hogy legyen méltányos az optánsokkal szemben. Hiába képviselte a magyar kormányt a genfi folytatódó tárgyaláson maga gróf *Apponyi* Albert, a Nemzetek Szövetségének Tanácsa az említett nesze semmi — fogd meg jól formulát határozattá emelte. *Apponyi* természetesen megakadályozhatta volna a tanácsi határozat létrejövetelét, ha nemmel szavaz. *Apponyi* azonban tartózkodott a szavazástól, mert jogi abszurdumnak tekintette, hogy a fél határozzon a saját ügyében, különben is a

határozatnak semmi konkrét tartalma nincs, meghiusításához tehát nem fűződött semmi érdek. Szóval a vitás kérdés elintézetlenül maradt, sem a tanács nem intézte el, sem nemzetközi bíróság elé nem juthatott. Maradt minden a régiben.

Most újból felvették a fonalat.

Az agrár-intézkedések által sérelmet szenvedett birtokosok a békeszerződés 250. cikke alapján keresetet indítottak a vegyes döntőbíróság előtt. A magyar—román vonatkozásban megalakult vegyesbíróság hosszú és szenvedélyes viták után, melyek során a fentebb már említett *Titulescu* tiltakozott a vegyesbíróság hatásköre ellen, s nem kisebb egyének, mint *Millerand* és *Politis* szekundáltak neki, — mindezek ellenére mégis megállapította a maga hatáskörét.

A Nemzetek Szövetsége intézményének tökéletlenségei *Titulescu* urnak könnyűvé tették a győzelmet, illetőleg az ügy zátonyra vitelét a Nemzetek Szövetségének Tanácsa előtti eljárás során. A vegyesbíróság előtt azonban, amely *nem politikai testület*, és amely minden politikai momentum félretételével csak a nemzetközi szerződések, a törvények és saját lelkiismerete szerint jár el, nem vezetett eredményre a frázis, a csűrés-csavarás, a csalafintaság. Természetesen nem honorálta a bíróság *Titulescu* azon kifogását sem, hogy a magyar—román agrár-ellentétek el vannak intézve a fentebb említett brüsszeli egyezménnyel.

S mit tesz erre a román elbizakodottság? Egyszerűen kívül helyezi magát a nemzetközi jogon, illetőleg a nemzetközi jog fölé helyezkedik. Románia aláírta a trianoni szerződést, amely a vegyes döntőbíróságot létesíti s megállapítja, hogy minő vitás ügyek tartoznak e vegyesbíróság elé. S ez a vegyes döntőbíróság elismeri, hogy a szóbanforgó agrárviták is hatáskörébe tartoznak a trianoni szerződés szerint. Románia azonban be sem várja az érdemleges ítéletet, hanem előre kijelenti, hogy ha az ítélet nem lesz kedvező, nem fogja respektálni.

Későbbi korok történetírói el sem fogják hinni, hogy a XX. században megtörténhetett a jog ilyen semmibevevése anélkül, hogy azzal az egész művelt világ szembe ne helyezkedett volna.

De hiszen még messze vagyunk attól, hogy pontot tegyünk a döntő akta végére¹.

*
*
*

A „*cooperation intellectuelle*“-re és ezzel kapcsolatban a humanizmus kultuszára buzdító kezdeményezésével azonban, kétségtelenül közhasznú és érdemes munkát végzett a Nemzetek Szövetsége; ám ezért egymagában — bocsánat e keserű szóért — külön organisatiót még nem kellett volna kreálni. Szellemi együttműködés a háboru előtt is volt és pedig *minden tendenció-sítás* nélkül. Találón írja *Berzeviczy Albert*:

— „A nemzetek szellemi együttműködéséről csak azóta beszélünk, amióta az a valóságban nincs meg. A háboru szüntette meg s bár a békekötések után most már ismét némi közeledés és hajlandóság mutatkozik, még nagyon távol állunk a háboru előtti állapotoktól. A háboru előtt a nemzetek legszorosabb szellemi együttműködése oly megszokott dolog volt, mint a levegő, melyben benne élünk s melyet éppen azért nem látunk és nem érzünk. Szellemi téren mondhatni a legkiterjedtebb internacionalismus állott fenn, amely természetesen még nem jelentett kozmopolitizmust. Mi kisebb nemzetek már-már féltettük néha szellemi önállóságunkat és nemzeti jellegünket a túlerős és tulsok külföldi behatástól...“

— „Azonban vannak a régi állapot helyreállításának nagy politikai és gazdasági akadályai is. A politikaiak a háborus mentalitásból még fennmaradt bizalmatlanságból és féltékenységből erednek s főkép a közeledés akadályozásában nyilvánulnak. Még néhol — bár csak ötletszerűen — működik a levélcenzura, még fennáll az utlevélkényszer, a vizumok megadása körüli akadékoskodás; megannyi akadálya a személyi forgalomnak s így a szellemi érintkezésnek is. A napisajtó még néhol a határon át nem szállítható, sőt a kis entente államai tilalmazzák a tudó-

¹ Lukács György: „Románia — a nemzetközi jog fölött“. (Pesti Napló 1927. február 13.)

mányos és szépirodalmi területek behozatalát is Magyarországból, amennyiben azok 1918 ősze után jelentek meg...“

— „Ezen akadályok lerombolása a Nemzetek Szövetségének elsőrendű feladata volna, azonban annak körében eziránt ma még nagyon kevés megértés tapasztalható. Mikor a múlt év szeptemberében Genfben a Nemzetek Szövetségének a szellemi együttműködés ügyével foglalkozó bizottságában ez akadályok megszüntetését szóba hoztam, elég volt egy jugoszláv kiküldöttnek ingerült felszólalása, hogy a francia delegátus, mint egyuttal referens rögtön az ő oldalára álljon s a békeszerződés szentsége nevében tiltakozzék indítványom ellen...“¹

Berzeviczy megállapítása ma is teljesen helytálló. A: „honeste vivere, alterum non laedere, suum cuique tribuere“-re, viszont a civilizált nemzetek fiait a stoikusok ókori bölcsesete tanította már, — no meg a biblia ismerete.

Kilépni viszont a Nemzetek Szövetségből — emlékezetes, hogy a nemzetgyűlésen már ez is szóba került — öreg hiba lenne, mert a Nemzetek Szövetsége ha nem is mutatkozott eddig forumnak sérelmeink orvoslására, arra mégis és mindenképen alkalmas, hogy igazunkat nemzetközi centrumból kiáltjuk világgá, — hogy nemzetközi atmoszférában tartsuk ébren a „magyar kérdés“-t.

A háboru utáni Európa rendjének kialakulása és kifejlése, úgy látom, nem a wilsoni s nem a páneurópai flosculusok nyomán evolutionálódik.

A való életnek talán nagyobb és mélyebb ösmeretére vall *Keyserling Hermann* gróf felfogása:

„Európán belül éppen az ellenkezője történik annak, amit az internacionalisták remélnek, nem a nemzetek közt való keveredés fog elkövetkezni, hanem a nemzeti vonások erősödése. A nemzeti differenciálódás alapján való egységét Európának pedig nem Páneurópa, de nem is a Nemzetek Szövetsége hozza meg. A nemzeti egységeken kívül európai stílusegység keletke-

¹ „Kelet Népe“ 1924. évi májusi számában.

zik, amelyen belül határozottan akcentuálódni fognak a nemzeti különbségek és egységek. — Jól tudom, hogy Magyarországot sújtotta legjobban a háboru, hogy Magyarország vesztett legtöbbet és hogy Magyarország van a legnehezebb helyzetben. Éppen ezért ne feledjék a magyarok, hogy szellemi eszközökben van a legnagyobb erő. Ha így dolgoznak. akkor az újjászülető Európában Magyarország is megújhodik“.

A Nemzetek Szövetsége működésének reális hasznát eddig nagyjában csak a győztesek, azok satellesei s a genfi hótelierek látták, — mi, kik parancsra irtuk alá a békeszerződést, kevésbbé.

A Nemzetek Szövetsége politikai programjában a britt szellemóriással szólva: *több a tartalomnál a művészet.*

VIII.

HÓDIT A REVIZIÓS GONDOLAT.

„Az utolsó háboru kimutatta annak a civilizációnak sátáni természetét, amelyet a mai Európa ural. A győzők az erény nevében áthágták a közerkölcs összes törvényeit. Semmiféle hazugságot nem tekintettek elég gyalázatosnak arra, hogy hasznukra ne fordítsák. Valamennyi bűnnek a legdurvább értelemben materiális oka van.“

Mahatma Ghandi.

*A világbékét mi sem veszélyezteteli nagyobb mértékben a békeszerződéseknél; ezen gondolatnak klasszikusan adott kifejezést **Baldwin**, a mai angol premier: „A béke a versaillesi szerződés aláírásának napján szűnt meg“ — régebben **Asquith**: „Ez a béke nem államférfiak munkája. Sem értelme, sem értéke nincsen. Ez nem a tiszta béke (clean peace), amely a háboru befejezésével végét vethetné a további háboruknak.“*

A legyőzöttek érvelése könnyen lenne lamentationak minősíthető, nem úgy a győzők érvelése, mely mindenképpen a jobb belátásnak és észszerűségnek folyománya; hála az isteni gondviselésnek, a reviziós gondolatnak legsúlyosabb harcosai a győzők táborából rekrutálódnak, mindannyian azon nemzetek sorából valók, melyeket a világ az emberi civilizáció és kultúra zászlóvivőinek ösmer.

És itt éppen nem nyújtunk teljes névsort, a jelentősek közül is csak a jelentősebbeket idézzük. **Keynes** úttörő mun-

kassága általánosan ismert. A revision of the treaty (1922) c. munkájában megállapítja, hogy addig a békeszerződés semmi része sem volt végrehajtva, kivéve a területváltoztatásokat és a „legyőzöttek” leszerelését. Európa válságos gazdasági helyzete addig meg nem javulhat, míg a versaillesi béke revízió alá nem kerül. Nagytekinélyű erkölcsi testületek tiltakozó nyilatkozatai, melyek közül csak egyet említek, azt a kemény angol tiltakozó nyilatkozatot, melyet még 1921. április havában **Travelyan, Parmoor lord Snowden, Paish, Rowntree, Bernhard Shaw, Macdonald, Morel, Ashton** lord s több más kiválóság irt alá. — **Nitti könyvei, Lloyd-George-nak** cikkei, **Newton lord, Brice, Bonar Law, Churchill, Birkhill, Sage, Macdonald, Romain-Rolland, de Monzie, Victor Marguerite, Tisseyre, Desthieux, Herriot, Angelo Pavia, Tamapo, (Secolo)** cikkei, nyilatkozatai és könyvei mind a békeszerződések lesújtó kritikái és mindannyian azok revíziójának gondolatát szolgálják.

Emlékeztetünk **Robert Lansing** amerikai államtitkárra, kinek Versaillesben a béketárgyalások alkalmával köztudomás szerint igen jelentős volt a szerepe s ki ugyszólván stante sessione következőkép nyilatkozott: „*Van immár békeszerződésünk, ám olyan, mely nem a tartós békét hozza, nem, mert az egoizmus homokzatonyán épült. A békefeltételek mértéktelenül kemények és megalázók, közülük sok nem teljesíthető. Az igazság mellékes, minden az erőszak. Nem állok ez iránybani nézetemmel egyedül. Angol államférfiakkal folytattam megbeszélést, az egybehangzó vélemény az, hogy a szerződések cselszövények és rablási vágy eredményei, értelmetlenek és keresztülvihetetlenek.*”

Ugyanakkor **William Bullitt** ugyancsak az amerikai delegáció tagja visszaléps következőket írja **Wilsonnak**: „*Azon milliókhoz tartoztam, kik bizalommal és feltétlenül hittünk Önben, — azt tartottuk, hogy Ön nem kevesebbet óhajt elérni, mint tartós békét az önzetlen és pártatlan igazságszolgáltatás alapul vételével. Ám a mi kormányunk hozzájárult ahhoz, hogy a szenvedő népek újabb elnyomatásnak, alávetetésnek és szétदारabolásnak tétessenek ki s hogy a háboruk veszélyének egy új százada idéztessék fel. A béke-*

tárgyalásoknak *Santungót, Tirolt, Magyarországot, Kelet-Poroszországot, Danzigot és a Saar-területet érintő igazságtalan határozatait, nemkülönben a tengerek szabadsága elvének feladása, kétségkívül újabb nemzetközi konfliktusokat fognak eredményezni. Az Amerikai Egyesült-Államok kormányának a maga népével és az összemberiséggel szemben kötelessége megtagadni az igazságtalan szerződések aláírását.*"

Henderson angol miniszter 1924. február 25-iki beszédében következőket mondja: „A szövetséges államférfiaknak, kik országaikat Párisban képviselték, nem sikerült egy igazságos és tartós békét létesíteni, a *versaillesi szerződés határozmányai valósággal megcsufolásai a történelemnek. A* kormánynak az a feladata, hogy a *valódi békét* létesítse.”

Morel E. D., ki az igaz ügynek nagy kárára, már elhunyt, az angol „Labour Leader”-ben (1919. jún. 19. sz.) azt írja, hogy „a német béke vétek, nem a németek, hanem az emberiség ellen. Ez mutatja, hogy a mostani politikai rendszertől az emberiség nem várhat semmit, ez a haladást nem viheti előre” és hirdette: „A *versaillesi szerződés átkja a világnak. A* ragaszkodás azon politikához, mely ebben a szerződésben megtestesül, *kell hogy előbb-utóbb Európa teljes gazdasági összeomlásához vezessen*”.

Mac Donald volt angol miniszterelnök a munkáspárt liverpooli értekezletén (1925. szeptember havában) kijelentette, hogy ha a munkáspárt ismét kormányra kerül . . . módosítania kell a *versaillesi szerződést. Ez a szerződés borzalmas szabályozást tartalmaz. Olyan béke ez, amely kihatásában csaknem ugyanolyan rossz, mint aminő a háboru volt.*

Charles Tisseyre: A békék revíziója még nincs itt, de útban van. Egyre azonban már megérett az idő: Magyarországnak megadni azt, amit béketárgyalásokon, azt hiszem szerénységből kért. Mert legalább is ma még el kell fogadni a tényeket: de kérni, sőt követelni kell a lehetőségek megvalósítását. Az első a határok kijegyzítése, hogy a megcsontított ország a megélhetéshez szükséges minimumot biztosítsa magának. A Pozsony, Losonc, Kassa, Munkács, Nagyszőlős, Szatmárnémeti, Nagykároly, Nagyvárad, Arad és Temesvár közti határvonal az, amelyen

belül élni lehet. A második: az elszakított magyarság jogainak rendezése és védelme. Egyelőre ezt a két problémát kell megoldani.

Három évvel ezelőtt irtam és ma is csak azt mondom: Magyarország határait a természet alkotta, ezeket emberi kéz elpusztítani sohasem tudja. (Pesti Hirlap 1925. július 3.)

Jean-Desthieu: Magyarországot durván büntették meg olyan népek javára, akiknek nincs sem bátorságuk (courage), sem lelük (sans ame), sem becsületük és szótartásuk (sans honneur, ni parole).

Guétan, az emberi jogok ligájának elnöke szerint: „A versaillesi szerződés hatalmi szó, mely örök szégyene lesz ama nemzeteknek, melyek azt aláírták.”

Snowden volt pénzügyminiszter az angol Béke-Társaság 1925. június havában Guildhallban tartott 109. évi közgyűlésén határozati javaslatot terjesztett elő, amelyben a *legélesebben elítélnek minden paktumot vagy egyezményt, amely Angolországot és gyarmatait a jelenlegi európai határok fentartására vagy ezek érdekében való intervencióra kötelezi.*

A határozati javaslat indokolásában Snowden kifejti, hogy a világgazdasági helyzet mindenkit a legkínosabb csatlódással tölt el. A világ megint ott tart, ahol 1913-ban tartott, helyesebben a helyzet ma még veszedelemesebb és fenyegetőbb, mint akkoriban.

Ha Európa népei a béke és a biztonság garanciáját jegyzőkönyvekben és paktumokban keresik, homokra építenek. Nem lehet az európai békét biztosítani, amíg ezek a paktumok és jegyzőkönyvek csupán az igazságtalan békeszerződések fentartását célozzák.

Chamberlain, az entente hatalmak felelős állásban levő államférfiai közül Birmingham-ban elsőként jelentette ki azt, hogy: „lehetséges, hogy bizonyos idő múlva beáll a békeszerződések módosításának és az Egyezségokmány 19. §-a alkalmazásának szükségessége, — hat évvel a békeszerződések aláírása után Európában nem a béke, hanem a háborútól való félelem uralkodik.”

Ezt ugyanazon Chamberlain mondja, kiről a „genfi jegyzőkönyv kivégzésével” kapcsolatban Lloyd George azt jegyzi

meg: „Magam sem voltam elkészülve oly kegyetlen agyoncsapásra, amilyennel Chamberlain elintézte. Előbb lebunkózta, aztán addig ugrált rajta, amig kitaposta a lelkét“.

Sydenham lord az angol felsőházban 1925. március havában következőket mondotta:

— „Az államférfiak feladata a ható erők megismerése és az emberiség javára történő felhasználása. Európa jelenlegi labilitásának főoka, hogy 1919-ben Versaillesben az államférfiúi bölcsesség abszolút hiányzott. Példátlan ostobaság (blunder) volt olyan új államokat teremteni, amelyek gazdaságilag nem függetlenek és ezért Magyarország és Auszria a két legfőbb áldozat. Régebben igen bölcsen az a mondás járta, ha az osztrák-magyar monarchia nem állana fenn, meg kellene teremteni. Versaillesben előttem ismeretlen okokból, úgy látszik, az volt a harci jelszó: *delenda Austria-Hungaria*. Európa újjáalakítói destruktív feladatukkal annyira el voltak foglalva, hogy szent buzgalmukban egészen megfeledkeztek kellő gazdasági területek megalkotásáról, ahol a szükséges kereskedelmi forgalmat szabadon le lehet bonyolítani. Csonka-Magyarország számára, úgy ahogyan ennek az új Európának megalkotói Versaillesben meghagyták, ez a mulasztási bűn rettenetes akadály a gazdasági gyógyulás szempontjából. Magyarország gazdasági helyzete ma, amikor minden oldalon tarifális falak veszik körül, különösen súlyos lehet. Az országot egyszerűen kényre-kegyelemre kiszolgáltatták szomszédainak. Mint hallom, Apponyi Albert gróf Trianonban a szomszédos államokkal való szabadkereskedelem érdekében szólalt fel bizonyos gazdasági kártalanításképen Magyarország feldarabolásáért. Kéréلمe hiábavaló volt“.

„A másik súlyos teher, amit Magyarországra hárítottak, az a kérlelhetetlen megszorítás, hogy hadereje csak önkéntes zsoldosokból állhat. Az eredmény: óriási hadügyi költségvetés, anélkül, hogy az ország megfelelő védelmet találhatna mesterségesen szított forradalmak ellen. A versaillesi tanácsnak tisztán fel kellett volna ismernie a bolsevizmus veszedelmét. Ma ez a legnagyobb veszedelem, amely az európai művelődés aláaknázásán

dolgozik, amint nemrég Moszkvában minden kétértelműséget kizáróan ki is jelentették. Magyarország maga bezzalmas tapasztalatra tett szert, amelyet egyhamar nem fog elfelejteni. Esztorozság csak nemrég menekült meg a Moszkvából irányított bolsevista forradalom veszedelmeitől. Bulgáriának több efajta merénylettel kellett megküzdenie és a békeszerződés őt is ép úgy, mint Magyarországot, megakadályozza abban, hogy olcsó és megbízható sereget tartson a belső rend védelmére“.

— „Ameddig a civilizációt fenyegető bolsevista veszedelmet végképen le nem küzdöttük, nem lehet Európában békéről és állandóságról beszélni. Ezt valami különös államférfiúi bölcsesség nélkül is könnyen be lehet látni“.

— „Az egyetlen új csoport, amely 1919 óta feltűnt, az állig felfegyverkezett kis-entente. Ez a csoport tulajdonképeni célját csak 1921-ben árulta el, amikor Magyarország belső ügyeibe való beavatkozással fenyegetőzött és Magyarország bizonyos elvitathatatlan jogait akarta kétséssé tenni. Nem tudom, vajjon e terv háttérében nem húzódnak-e meg bizonyos szláv álmok, cseh vezetés alatt álló valamilyen kombinációk, alig hiszem azonban, hogy ezek az álmok valóra válhatnának.“

Később ugyancsak **Sydenham lord**: A vér nem ismer országhatárokat. Bárhol is lakják a magyar, ha a dicsőséges magyar nemzethez való tartozandóságáról meg nem feledkezik, — a magyar jövőt nem kell félteni.

A brit birodalomhoz tartozó délafrikai köztársaság miniszterelnökét, **Smuts** tábornokot, aki a világháború után Magyarországon is megfordult, a Daily News 1925. július havában távirati úton megkérdezte, hogy mi a véleménye a tervezett biztonsági szerződésről. A miniszterelnök ugyancsak táviratilag felelt és válaszában egyebek közt az alábbi feltűnést keltő kijelentést tette:

— A tervezett paktum, épúgy mint előfutárja, a genfi jegyzőkönyv, alkalmas arra, hogy a békeszerződések által szabályozott viszonyokat merevekké és változtathatlanokká tegye. A békés megváltoztatás lehetősége teljesen lehetetlenné válik s Eu-

rópa a biztonságnak és szolidaritásnak csalárd érzetétől vezetve, pusztulásba indul. A Nemzetek Szövetsége statútumai módot adnak a jövőendő változtatásokra. Ezt az ajtót nem szabad betenni. Emberi számítás szerint Középeurópa jelenlegi fejlődése veszélyek felé halad s azok, akik e megegyezés mögé sáncolják magukat, veszedelmes felelősséget vesznek magukra. A paktum az angol birodalom történetének végzetes fordulópontja lehet. Azok az angol államférfiak, akik hivei az új szent-szövetségnek, egykor talán még arra a belátásra jutnak, hogy nemcsak az új Európának békés erőforrásaitól szakadtak el, hanem az angol birodalom szívéét is elrabolták. (Sic!)

Oxford lord (Asquith) 1925. július havában a lordok házában következőket mondja:

„Fontos annak megállapítása, mi az álláspontunk nekünk és a békeszerződést aláírt többi hatalomnak a szerződések revíziója tekintetében. Azok a diplomaták, akiknek munkája a párisi békeszerződéseket létrehozta, nem voltak olyan ostobák, hogy azt higgyék, hogy ők egy, ha nem is örökké, de legalább hosszú ideig tartó mű megalkotói. Elsősorban is elfogadták a Nemzetek Szövetsége paktumának 19-ik cikkelyét, amely fölhatalmazza a Nemzetek Szövetsége közgyűlését, hogy a szerződések bizonyos nem alkalmazható rendelkezéseinek újabb megfontolására tegyen javaslatot. A kifejezések kétségtelenül nem szerencsések, abban a tekintetben azonban nincs kétség, hogy ez alatt a békeszerződéseket értették. Amellett rendelkezésükre áll *Clemenceau kísérőlevele*, amellyel a német béke delegációnak átadták a békeföltételeket. Ez a levél egyebek között kijelenti, hogy a békeszerződés olyan szervezetet állít föl, amelynek segítségével még az 1919. évi új rendezést is időről-időre, a változott viszonyokhoz mérten, módosítani lehet.“

Igen érdekes **Fritjof Nansen** nyilatkozata. (Interview az „Ujság“ 1925. július hó 12-iki számában.)

— „Az emberiség — úgy érzem — most egy átmeneti állapotban van és a Nemzetek Szövetsége mai formája hű kifejezése ennek az átmeneti állapotnak. A fejlődés alsóbb fokain

egészen kis emberi egyesülésekkel találkozunk. A család és a törzs primitív együttműködési formákat képviselnek, de megfelelnek a kultúra akkori helyzetének, melynek gazdasági, technikai és kulturális eszközei ezekben az egyesülésekben tudták kitermelni a legmagasabb politikai együttműködéseket. A kultúra fejlődésével az emberi együttműködések egyre nagyobb területekre terjedtek ki, a politikai egységek egyre nagyobbak lettek, míg végre elértünk a mai nemzeti államokhoz. A fejlődés azonban nem áll meg ennél a pontnál, új, több nemzetet összefogó politikai szervezetek vannak kialakulóban, *de jelenleg még csak az átmenet idejét éljük* és ennek az átmenetnek jellegét viseli magán a Nemzetek Szövetsége is.

— Ennek a szövetségnek az ön hazája, Magyarország is tagja. Ismerem az ön hazájának tragikus sorsát és nincs jóérzésű ember, aki *ne a legmélyebb részvétellel nézné azt a nemzeti katasztrófát, amely önöket az uiolsó évtized folyamán sorozatosan érte. Tudom, hogy Magyarország veszítette a legtöbbet a háború folytán, hogy elveszítette területének és népességének tulnyomó részét, hogy sok millió magyar került idegen országok uralma alá.*

— Azt is tudom, hogy a magyarok, ha jogilag és forma szerint el is fogadták ezt a békét és aláírásukat tiszteletben is tartják — lélekben nem hajlandók örök időkre megnyugodni a mai helyzetben és minden erejükkel igyekezni fognak a békeszerződés megfelelő módosítását elérni. Ez a törekvés egyébként más országokban is megvan, amelyek a békeszerződések egyes rendelkezéseit igazságtalanoknak tartják.

— Azok, akik azt mondják, hogy a legújabb békeszerződések megváltoztatásáról szó sem lehet és ezek örök időkre szóló szabályokat képeznek és a paragrafusaikban leírt rendelkezések örökre érvényben fognak maradni, azok nem ismerik, vagy nem akarják ismerni, a történelem eddigi folyását. Akik így gondolkoznak, azok, ha logikusan akarnak beszélni, legfeljebb azt mondhatják, *hogy ők nem fognak soha hozzájárulni ezeknek a békeszerződéseknek békés utton való megváltoztatásához.* Ez érthető és világos beszéd. Az emberiség története

azonban azt mutatja, hogy ha bizonyos — bár nemzetközi szerződések által biztosított — helyzetek tarthatatlanokká válnak, akkor ez a körülmény előbb vagy utóbb háborura vezet, hacsak az érdekelt hatalmak meg nem találják a differenciák békés elintézésének lehetőségét.

— A világháboru megmutatta, hogy a föld ma már egy gazdasági egésznek képez és lokalizált háboruk ma már nehezen képzelhetők el. Abban a differenciában tehát, amely ma vagy a jövőben két hatalom között felmerülhet, az egész világ érdekelt fél, ha nem is közvetlen háborus veszély formájában, de gazdasági kölcsönhatások folytán. Egy ország határain belül jogrend alatt azt értjük, hogy a különböző egyének vagy csoportok között felmerült differenciákat nem az ököl, hanem egy felsőbb hatalom intézi el a jogi formát öltött közvélemény szabályai alapján. Mert a jog nem egyéb, mint jogi formához jutott közvélemény.

— A közvélemény kialakulásának előfeltétele a közösség. A világ közössége most van kialakulóban és ennek a kifejeződési folyamatnak egyik stádiuma a Nemzetek Szövetsége. *Ha ez a közösség megfelelően kialakul, lesz egy hatalmas közvélemény, amely meg fogja találni annak is a módját, hogy jogszábbá szilárduljon.* Akkor azután meg lesz a nemzetközi jogrend is, az a jogrend, amely a nemzetközi differenciák békés elintézését — ha kell, hatalmi szó árán is — biztosítja.

— Ahhoz azonban, hogy a Nemzetek Szövetsége ennek a nemzetközi közvéleménynek hű kifejezője lehessen, feltétlenül szükséges, hogy *Németország és az Amerikai Egyesült-Államok is tagjai legyenek a Szövetségnek. Németország és Amerika nélkül nincs igazi Nemzetek Szövetsége* és amíg nincs igazi Nemzetek Szövetsége, addig nincs biztos lehetőség a nemzetközi konfliktusok békés elintézésének kényszerű biztosítására addig állandóan az emberiség feje felett lebeg egy új világháború Damokles-kardja. Hogy pedig mit jelent egy új világháború, arról csak annak lehet fogalma, aki a pusztító eszközök-

nek háboru utáni fejlődését ismeri. *Egy új háború a világ-gazdaság és emberi civilizáció teljes megsemmisülésére vezetne, már pedig ez az új háború feltétlenül bekövetkezik, ha nem sikerül belevonni a Nemzetek Szövetségébe a föld összes nagy nemzetét, ha nem sikerül az eredetileg igazságtalanul rendezett, vagy idők folyamán tarhatatlanná vált nemzetközi viszonylatok békés korrekcióját biztosítani, vagyis ha nem sikerül nemzetközi jogrendet teremteni.*

— Ez azonban sikerülni fog, mert ettől függ az emberiség jövője. Az emberiség pedig élni akar és meg fogja találni az emberi közösségnek, az emberi szolidaritásnak, az emberi egységnek azt a gyönyörű világát, amelyet velem együtt annyi kutató lélek keres. Ez lesz a legszebb, a legnagyobb felfedezés, ez lesz az igazi Északi sarok, mely felé az emberiség legjobbjainak lelki iránytűje már ma is mutat“...

Igen jelentős, régi ellenfelünk **Seton Watson (Scotus viator)** nyilatkozata, ki jugoszláv tanulmányútja alkalmával (1925. május havában) a Magyar Távirat Iroda belgrádi levelezője által meginterjúvoltatva, miután kijelenti azt, hogy szerinte a revízió nem lehetséges mert a békeszerződések vagy változatlanul fenntartandók a maguk egészében, vagy teljességükben elvetendők, — *a minoritási kérdésben* következőképen nyilatkozott: „A minoritások hathatósabb védelme révén sok igazságtalanság lenne kiküszöbölhető és pedig első sorban Romániában. Hangsúlyozom, a viszonyok éppen nem ideálisak, de már csak gyakorlati szempontokból sem változtathatók. A fejlődést én egyelőre a minoritási védelem megvalósításában látom, mert az egyelőre nagyonis csak a papíron van meg.“

Két francia könyvről is óhajtok még megemlékezni. Az egyik: „*La victoire*“ (Paris 1924. Editions de la Nouvelle Revue Française) Szerzője: **Alfred Fabre-Luce**. Fiatalkorú politikus, tagja volt a jóvátételi bizottságnak. Munkájának az alapgondolatát ő maga megadja az előszavában, ahol többek között a következőket mondja:

A szerző már 1922-ben úgy gondolkozott, hogy a francia

kormány és parlament még letérhetnének az általuk követett veszélyes útról, ha teret tudna hódítani köztük egy mérsékeltbb és realisabb politika. Ilyen *ésszerűség* és belátás azonban szinte lehetetlen volt a gyűlölet és elbizakodottság áradatában, amely a háborút követte. És mindennek következtében, ma már nem üres szó az, ha a nyugati civilizáció hanyatlásáról, az általános nyomorról és a titokban, maguktól készülő új háborúkról beszélünk.

E veszélyek arra tanítanak, hogy az orvosságot mélyebben kell keresnünk, mint politikai területen. Az etikai alapokig kell eljutnunk. Hogyan keletkezett Franciaországban az a közfelfogás, amely minden méltányos békét lehetetlenné tett? Ugy, hogy a nemzet közvéleményét valósággal átítatta egy rendkívül ügyes és tevékeny propaganda, amely szerint a háború előidézői kizárólag a központi hatalmak lettek volna. A szerző úgy véli, hogy „ütött az óra, mikor meg kell mondani az igazságot az országnak.”

Az *előszónak* ez a rövid tartalma.

Fabre Luce könyvének második része: az *elhibázott béke*, (La paix manquée) itt odakonkludál: „A tárgyalások alkalmával megbízottainak a legtöbb téren nem hiányzott az energiájuk, amely szükséges volt ahhoz, hogy sokat érjenek el, de igenis, hiányzott belőlük az a még nagyobb energia, amely szükséges lett volna ahhoz, hogy kevesebbet kérjenek.”

A második könyv: „A nem tiszta béke.” (La paix malpropre. Milano, Societa Editrice „Unitas“) Szerzője **Alcide Ebray** megállapítja, hogy a népek önrendelkezési jogát csak ott respektálták, ahol az alkalmas volt arra, hogy a legyőzötteket gyengítse. A mai béke szerinte „nem tiszta béke.” Ebray ezután az igazi béke, a „Paix propre” előfeltételeit vizsgálja s kiemeli, hogy sok *entente-politikus*, így Asquith, Macdonald és Nitti is a *versaillesi* béke revízióját követeli. Csak az hozhatja meg a végleges békét és akadályozhatja meg az általános anyagi és erkölcsi leromlást, mert a békeszerződések diktátumok, melyek jogtiprást jelentenek s a józan észnek megcsúfolásai.

Hegedüs Lóránt volt pénzügyminiszterünk szaván sem árt gondolkodnuk, ki a »*Pesti Hírlap*« 1925 július 23-iki számában következőket írja: „A Nemzetek Szövetsége egy szivárvány, amelyet volt ellenfeleink vetitettek, de az, aki a vetítőlámpát készítette, Amerika, már otthagyta. Ezért, ha talpra akarunk állni, nincs más útunk, mint arra gondolni és minden erőnket összeszedni, hogy az angol-szász fajba belekapaszkodjunk, mert csak Anglia asztalánál tudunk találkozni két másik barátunkkal: Németországgal és Olaszországgal. Külön sohasem találkozhatunk“...

„Amerika már otthagyta“... engedelmet kérek, Amerika ösztönös igazságérzete Wilsonnak a Nemzetek Szövetsége „*fondeur*“-jének békepolitikáját, már attól fogva nem vállalta, hogy Wilson nem fejtette ki a várt erélyes ellenállást, szemben a győzteseknek a béketárgyaláson tapasztalt brutális erőszakosságával s lépésről-lépésre engedett híres 14 pontjából, amelyekben bizva, a Központi hatalmak letették a fegyvert, — egészen Hardingig, kinek elnökké való megválasztása véglegesen megpecsételte Wilsonnak kudarcát; az amerikai nép Wilsontól teljesen elfordult s a világpolitikára való befolyását mindmáig szerfelett reális módon érvényesíti mint Európa hitelezője és bankárja. Amerika, már csak ezért is, merem állítani — és ebbéli hitemben két látogatásom Amerikában csak megerősített — a revíziós tábornak egyik épen nem hangos, de súlyban annál jelentősebb tényezője. Amerikai vonatkozásban a külföldi magyarságnak is a revíziós kérdés körüli praedesztinált voltára és várható szerepére óhajtanék még utalni; már régebben **Stresemann** dr. fejtegette, mily nagyjelentőségűnek látja a külföldi németységnek a közös nagy célok érdekébeni megmozdulását, — a külföldi, különösen pedig az amerikai magyarságra az fokozott mértékben áll annál is inkább, mert Amerikába szakadt magyar testvéreink oly tömegekben élnek az Unió nagy ipari és kereskedő centrumaiban, hogy már számuknál fogva is fölötte értékes és jelentős tényezői az amerikai politikai, társadalmi és gazdasági életnek. A külföldi magyarságnak az amerikai mellett viszont leg-súlyosabb tényezője a németországi magyarság, mely annyival

inkább van hivatva minket nemzeti és gazdasági újraépítő munkánkban támogatni, mert hiszen Németországhoz minket nemcsak a múlt, nemcsak a jelenbeni közös szerencsétlen helyzet szolidaritásának érzése, hanem egy eljövendő jobb jövőnek közös reményiségei is fűznek.

Örömmel állapítjuk meg, hogy Amerikában fáradhatatlan és nagy sikertű tevékenységet fejtenek ki, különösen a háborús bűnösség és ami ezzel elválaszthatatlanul összefügg, a békeszerződések revíziójának szükségességét felderítő munkában. Csak Sidney B. Fay, Harry Elmer Barnes, Frédéric Bausman, Francis Kellor, John S. Ewart kutatásaira kell utalnunk, melyek ugyancsak amellet bizonyítanak, hogy Amerika kész minden erővel felvenni a küzdelmet az igazságért.

Coolidge 1925 július havában Cambridgeben tartott beszédét a következő szavakkal fejezte be: *A világ megpróbálkozott a háborúval és az erőszakkal és ezzel óriási kudarcot vallott. A siker egyedüli reménye az igazságon alapuló békerevizio.*

Földes Béla „Amerika és a békeszerződések„ című cikkében („Kelet Népe“ 1926. december) írja:

1926. június 18.-án felállott az amerikai Egyesült-Államok képviselőházában egy képviselő — Berger Viktor (Wisconsin) — és a párisi békeszerződések kegyetlen bírálata után a következőket mondta: Ha kormányunknak csak szemernyi esze volna, úgy Európát már régen talpraállítottuk volna. A háborút a szövetkezett hatalmak érdekében mi döntöttük el. Beavatkozásunk nélkül a háború eldöntetlenül végződött volna és Európa ma dolgoznék. Nekünk bizony semmi elfogadható mentségünk nem volt, hogy a gyilkos háborúba beavatkoztunk. És ami még rosszabb: Európa ma háborús állapotban van, rosszabb, mint a fegyverekkel vívott harc, mióta Németország 1918. november 11-én a Wilson-féle 14 pont alapján a fegyvereket letette. Minden gondolkozó ember most azt mondaná, hogy kötelességünk most segíteni, amennyire tudunk, különösen, miután a *bűnös versaillesi szerződés* nemcsak beavatkozásunk, hanem közreműködésünk mellett jött létre, egy ame-

rikai elnök, Woodrow Wilson által iratott alá, bár a szenátus elvetette. Az Egyesült Államok nagyrészből felelősek a helyzetért. Az Egyesült Államok, melyeknek, amint azt most minden gondolkozó és beavatott ember tudja, sem mentségük nem volt a háboruba való belépésre, tényleg eldöntötték a háborút. Ezen felelősségeért és azért, mert az összes nemzetek között csak az Egyesült Államok bírnak a megfelelő tekintéllyel és a szükséges készséggel, az Egyesült Államoknak kell a kezdeményezést megragadni és egy nemzetközi értekezletet összehívni oly békefeltételek tervezésére, melyek a gazdasági törvények működését tekintetbe veszik. Oly béke kell nekünk, mely nem azt célozza, mire a versaillesi béke hiába hivatkozik, hogy egy 60 milliónyi nemzet, mely a civilizációnak sokat adott, s amely, ha neki a lehetőség nyújtatik, még többet fog adni, egy nemzet Európa szívében, a rabszolgaság állandó állapotában és a tényleges éhség állapotában tartassék. Ezért a képviselőházban indítványt nyújtottam be, mely az Egyesült Államok elnökét felhatalmazza és őt felkéri, hogy nemzetközi értekezletet hívjon össze Washingtonba, mely a semleges államok szakértőiből bizottságot küldene ki, mely vizsgálat tárgyává tenné a világháború okait és közzétenné azokat a titkos okmányokat, melyek az egyesült és szövetséget kormányok levéltárában még el vannak rejtve. *Továbbá létesítsen megegyezést a semmi hadikárpótlás, semmi erőszakos annexió és a 14 pont alapján, melyek alapján a német nép a fegyvert letette...*

Wilson emlékiratai, írja e cikkében Földes, a következő melankólikus eszmemenettel végződnek: Az emberiség magatartása, a békeszerződések óta semmiben sem változott. Egy nemzet követelheti ezen szerződés egész keserűségét bizonyos határozataiban rejlő igazságtalanságoknak az utolsó betűig való foganatosítását. Van néhány nemzet, mely jelenleg ezt az utat követi; mely, ha nem fogják feltartóztatni, újabb, még rettentesebb háborúra fog vezetni. Vagy pedig egy nemzet magáévá teszi a felépítő előrelátó szempontokat és így a béke felé haladhat. Egyelőre sajnos, egyetlenegy nemzet sem teszi ezt teljes szívvvel. *Az a nemzet, mely első helyen hivatva volna ezt tenni, Amerika,*

eddig elmulasztotta az alkalmat, a világ vezetését magához ragadni. Érdekeket, félelmet, jogokat magasabbra helyezett, mint békességet és felelősséget... *Előbb-utóbb a világ kényszerítve lesz a Woodrow Wilson által felállított alapelvekhez visszatérni.*

A „**Chicago Tribune**“, mely 850,000 példányban jelenik meg és Amerika legtekintélyesebb napilapja, már 1921. január 16-iki (vasárnapi) számában vezető helyen közöl nagyon érdekes cikket „*A békeszerződésel revíziója és Európa újjáébredése*“ címen. Ez a cím azonban nem fedi a cikk tartalmát, — írja a „*Kelet Népe,*“ melynek a cikket annak írója: **Singer Berthold** chicagói

“Partition of Old Hungary”

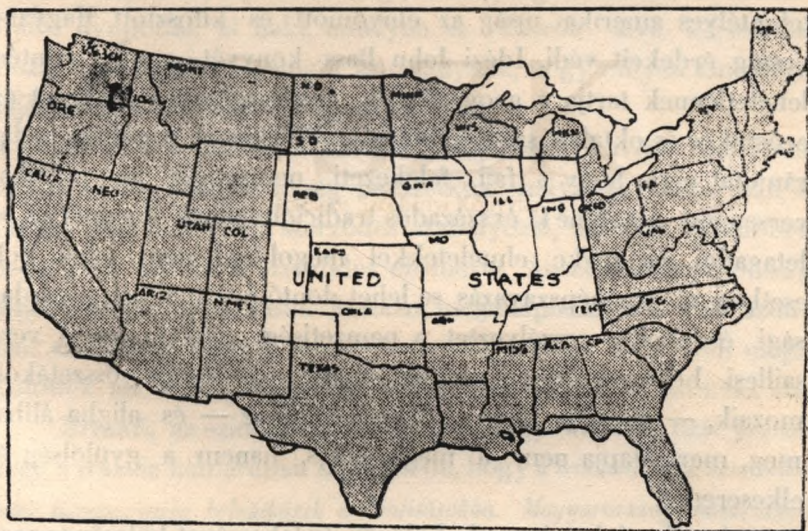
spanyol konzul, régen Amerikába kivándorolt hazánkfia küldte meg — amely lényegileg csaknem teljesen a trianoni kegyetlen békeszerződéssel foglalkozik és praktikusán — igazán gyakorlatias, amerikai észjárással — ad oculos demonstrálja a Magyarországgal elkövetett égbekiáltó igazságtalanságot.

Két kliséet közöl a „**Chicago Tribune**“, amelyeknek hű mását, az eredeti angol felirással, itt bemutatjuk. Az elsőt („A

régi Magyarország földarabolása”), fájdalom, nagyon jól ismerjük: de az amerikai közvélemény valószínűleg csak most látja először a maga riasztó valóságában, hogy mit jelent Magyarországra nézve a trianoni békeszerződés.

„Vedd elő az Egyesült-Államok térképét”, írja a *Chicago Tribune*, a két klisé magyarázó vezető cikkében: — „rajzolj bele egy olyan képzelt országhatárt, melynek keleti vonala Ohio nyugati felét szeli át, az északi vonal Wisconsin államot osztja meg, a nyugati vonal a Sziklás-Hegyek keleti lejtőjére esik, a déli pedig Tennessee és Georgia államok közt húzódik. Hagyd

“If the U. S. Were Partitioned”

kivül ezen a területen a szén- és vasbányákat és képzelj el, hogy északon, keleten, délen és nyugaton négy ellenséges és irigy nemzet a szomszédunk. Aztán vedd föl a kérdést, hogy ily körülmények közt mi lenne ennek az országnak és az egész kontinensnek a békéjéből és boldogulásából? ...“

És, hogy az olvasó maga is meg tudjon felelni a fölvetett

kérdésre, a „Chicago Tribune“ leközli egy másik klisében a fönt leírt módon megcsonkított Egyesült-Államok térképét is, amelyen a „Csonka-Unió“ területe éppen úgy az egész ország közepére esik, mint ahogy Csonka-Magyarország is majdnem a közepén van a historiai Magyarország ezeréves területének.

„Ha földarabolnák az Egyesült-Államokat“ — ez a második térkép fölírása; és a *Chicago Tribune*, miután felsorolja ennek a képzelt földarabolásnak minden kárát és hátrányát, — így folytatja: „Az amerikai nemzet sohase járulna hozzá az ilyen gazdasági széttagoláshoz. Ha ránk erőszakolnák, nem maradnánk nyugton, hanem mindaddig küzdenénk, míg csak vissza nem állítanók ennek a nagy kontinensnek az egységét és egymásra utalt gazdasági forrásait.“

Megható az a meleg rokonszenv, amellyel ez a nagy és tekintélyes amerikai ujság az elnyomott és kifosztott Magyarország érdekeit védi. Idézi John Bass könyvét, amely szintén lehetetlennek tartja a geográfiai és gazdasági egységnek ezt az erőszakos és oktalan szétarabolását; Wilsonnal szemben pedig rámutat arra, hogy a faji, felekezeti, nemzetiségi és politikai versengést, amelynek évszázados tradíciói vannak Európában, se letagadni, se szürke elméletekkel megoldani nem lehet. Sok esetben még a népszavazás se lehet döntő ott, ahol nagy gazdasági érdekeket veszélyeztet a nemzetiségi vetélykedés. A versaillesi békeszerződés javarésze ellenségeskedésből összetákolt mozaik, — állapítja meg a *Chicago Tribune* — és aligha állhat meg, mert alapja nem a megbékülés, hanem a gyűlölség és elkeseredés.

Az alanti két írásnak különös érdekességet kölcsönöz azon kö ülmény, hogy mindakettő katasztrófánkat Károlyi Mihály szereplésével hozza kapcsolatba.

Maurice F. tábornok, a világháború végén az angol hadsereg vezérkari főnöke, 1925 augusztus havában az amerikai Williamstown-ban levő politikai intézetben előadást tartott az európai leszerelési problémáról. Ebben koronatanunak jelentkezett a Diaz-féle fegyverszünet ügyében. Megállapította, hogy az

olaszokkal kötött fegyverszünet érvényes volt a monarchia minden frontjára. Ezzel igazolta, hogy Károlyi Mihályék belgrádi kalandja nélkül meglett volna az alap Magyarország integritásának megőrzésére.

Troubridge Ernest tengernagy 1925 október végén Londonban a Near and Middle East Association angol tudományos egyesület kebelében előadást tartott *Magyarországról* és a közel Keletről. Saját élményeire és visszaemlékezéseire alapított előadását azzal kezdte, hogy a magyarok nem tápláltak ellenséges érzületet Anglia iránt. A britt alatvalókat, akik a háború kitörésének idején Magyarországon tartózkodtak, nemcsak nem internálták, hanem a lehető legnagyobb udvariassággal és figyelemmel kezelték. Amikor ő első ízben tett látogatást a háború után Budapesten, nyolcvan angol állampolgár aláírásával emlékiratot nyújtottak át neki, amelyen az aláírók arra kérték őt, hozza tudomására az angol kormánynak, hogy milyen kiméletes eljárásban részesültek Magyarországon.

Az előadó ezután a háború befejezését követő helyzetet rajzolta meg. Magyarország nemzetközi helyzetét akkoriban a paduai fegyverszüneti szerződés szabályozta, amelyet november 3.-án irtak alá. Ez a szerződés elismerte Ausztria-Magyarország teljes területi integritását. Katonai megállapodásokra volt azonban szükség s Károlyi Mihály ezért Belgrádba ment, ahol megkötötték azt a megállapodást, amelyet november 3.-án irtak alá.

Briand, az ezidőszerű francia külügyminiszter 1921 január 7-én a francia kamarában kijelentette, hogy *a trianoni béke nem tökéletes munka, mely beleütközik a realitásokba. Magyarország határainak megállapítása bizonyos érdekeket sért és azért igazításokra lesz szükség.*

Anatole France a világhírű francia írónak a békekötés felőli ítéletéről is meg kell emlékeznünk:

Marcel le Goff írja (*Anatole France á la Béchellérie, Paris 1924.*) a következő nyilatkozatait:

A legnagyobb tévedés az a béke, melyet a legyőzött ellenségre rákényszerítettek. Ez a tévedés lakhatatlan területté fogja átváltoztatni Európát. Ausztria-Magyarország földarabolása kész

örültség. Európa közepét balkanizálni, annyit jelent, mint egy új háború magvát szórni el.

Az egész háború egy nagy üzlet volt és a békekötés sem más. Most is csak üzletekről van szó. A szén, a bányák, a petróleum, a flotta, a kereskedelmi piacok fontosabb szerepet játszanak, mint a népek joga. A pénz, mindenütt a pénz uralkodik és ez minden mást legázol. A kapitalizmus felosztja a világot maga között és kikacagja a véromlást és a feláldozott emberéleteket.

Ez a békekötés teljes csőd. Franciaországra nézve pedig szörnyű csapás. Ha a béke nem valósítja meg az Európai Egyesült-Államokat, akkor csak fegyverszünet lesz, hogy nem-sokára minden újra kezdődjék.

De Ambrosio Mario: Ami a békeszerződés revízióját illeti, ismétlem, hogy Európa legelőrehaladottabb nemzetének kálváriája, szükségszerűen véget kell hogy érjen. Bizonyos az, hogy el kell érkezni a *revízió* megvalósításához, de hogy mikor és hogyan, annak jóslásába nem bocsátkozhatom. Egyet minden esetre kétségtelennek tartok és ez az, hogy Magyarország boldog jövőre számíthat, ha olaszbarát politikát folytat és a teljes meg-egyezés alapjára helyezkedik Olaszországgal szemben. Olaszország az egyetlen nagyhatalom, amelynek legnagyobb érdeke, hogy segítse a magyar nemzetet, amelynek gazdasági és politikai haladásából előnyöket húzhat. Másrésről Magyarország nem találna még egy nagyhatalmat, amely egy más ok miatt hajlandó volna érdekeit védeni a nemzetközi tanácskozásokon, esetleg három más hatalommal szemben. Ezt meg kell érteniök a magyaroknak, aminthogy különben ennek megértéséről a magyar nemzet jelenlegi vezetői már tanubizonyyságot tettek. Magyarországnak, amely ellenségekkel van körülvéve, nem szabad szeszélyességekre ragadtatni magát Olaszországgal szemben és nem szabad gyanut és bizalmatlanságot táplálnia olasz barátja iránt. Igen fontosnak tartja, hogy Magyarország kiváló diplomatái révén mélyítse Olaszországgal való viszonyát és hogy a magyar politikások minél nagyobb gondot fordítsanak az olasz

politikussal való érintkezésre. Szerinte ezen az úton juthat el Magyarország az események kellő megéréséhez, amely visszaadja neki az annyira áhitott területi integritását. És akkor — mondotta befejezésül — a „Clemenceau-vonal“ nem lesz egyéb rossz emléknél. (N. U. 1925. szept. 26.)¹

Carlo Antonio **Ferrario** „*Italia e Ungheria*“ című könyvében (ifj. Vlássics Gyula közlése szerint a „Pester Lloyd“-ban) azt írja, hogy Magyarország bizonyos foku határkiigazítása, nemcsak annak, hanem a szomszédállamoknak is, de az általános békének is hasznára válnék. Egy oly béke, mely a győztesekhez csatlakozott zsákmányéhes népek kielégítésével jött létre, tartós békét nem biztosíthat, de sőt ellenkezőleg, csak veszedelmes irredentizmust eredményezhet.

Francesco Nitti-nél nincs kiválóbb külföldi representánsa a revíziós gondolatnak; lángostor minden megnyilatkozása, írása, cikke. Mélységes hálával tartozunk mi magyarok Nittinek, ennek a nagy olasznak; nemcsak azért, mert mindig résztvevő, megértő igaz barátunk, hanem különösképen azért is, mert szava súlyos és messzire ér. Már 1921-ben cikksorozatot kezdett a milánói *Il Secolo* hasábjain és mindjárt első cikkében Magyarországgal foglalkozik. A cikknek hangja szinte tulmegy a diplomácia „hideg objektivitásán“, mert meleg hangon, sőt nem is titkolt, őszinte barátsággal sorolja föl a rajtunk esett sérelmeket, szinte a világ ítélőszéke elé állítván azokat a rövidlátó és szívtelen államférfiakat, akik negyedfélmillió magyart idegen rabságba kényszerítettek és országunk területének kétharmad részét kapzsi szomszédainknak ajándékozták.

— „Szegény hatalmas Magyarország, — írja Nitti — mely együtt védte a civilizációt és a kereszténységet! A háború folyamán Magyarország volt Olaszország legvitézesebb ellenfele, de az európai politika győztesei akarták, hogy a magyar és olasz vér, mely egykor együtt folyt a szabadságért, egyik a

¹ Fenti idézet, valamint a Destieux Coolidge, Maurice F. Troubridge, Briand és Anatole France-idézetek Dr. Szádeczky K. Lajos: „A Békerevízió Kérdése“ c. könyvéből valók.

másik ellen vérezzen el. Az olaszok voltak az összesek között azok, akik leginkább tudták szeretni a magyarokat, mint barátot és elismerni erőnyeiket mint ellenség. *De Olaszországban annyi ellentét után sincsen senki, aki csak föl is tételezné, hogy Magyarország népe ellensége az olaszoknak.* A magyarság fájdalmas tévedése után vissza fog térni az ő nemes történelmi szerepéhez s mi vissza fogunk térni, mint barátok.“

— „Szegény nagy ország! Midőn még Európán nem zúgott keresztül a gyűlölet vihara és a kulturnemzetek között nem volt még olyan irigység, a magyar nemzet tipikus hősi nemzet volt. *Garibaldi* tiszteletteljes szeretettel beszélt róluk, *Michelet* fájdalomának ad kifejezést, hogy nem foglalkozhat hosszasan egy ilyen nagy nemzet történelmével. A hős, aki a becsületért küzdött és úgy esett el, most az uzsorások táborával találja szembe magát, akik lehetetlen feltételeket követelnek abszurd eszközökkel...“

Utóbb könyveinek egész sorozata jelent meg, — azokban böngészve, élek néhány idézettel:

— „Ha a háboru tökéletes csőddel végződött, ha azokból az eszményi célokból, amelyeket hirdettek, semmi sem valósult meg, ha Európára az óriási bonyodalomból csak a legnagyobb károk származtak, még nagyobb az a kár, amelyet a békeszezések hoztak magukkal. A háboru csődje után itt állunk szemben a béke csődjével: *a jelenlegi béke csak árnykép, amely méhében melengeti az új és még borzalmasabb háboruk elemeit...*“

— „Miért fegyverkeznek a győztesek a fegyvertelen államokkal szemben? Miért követelnek biztosítékokat, egyezményeket? Miért beszélnek újabb szövetségekről?

Nem nehéz megfelelnünk ezekre a kérdésekre.

Mindenki öntudatában ott él a bizonyosság, hogy azok a békék, amelyeket az erőszak kötött, nem maradandóak. Azt hiszik és biztosra veszik, hogy a legyőzöttek nem fognak megnyugodni. Nincs hadseregük, nincs tűzérőségük, nincsenek repülőgépeik: ám azt mondják, hogy lelkükben nem szereltek le.

A lelkeken nem lehetséges ellenőrzést gyakorolniok a katonai szakértőknek. Annyi szövetségközi szakértői bizottság közül, amelyek oly hosszú időn keresztül be fogják még rajzani a legyőzött országokat s közben hallatlan fényűzést fitogtatnak, egyik sem tudta és semmiféle bizottság sem tudja lemérni a lelkek ellenállóképességét. Valóban igaz. A lelkek nem szereltek le s holnap sem fognak leszerelni. Egy nép magára vállalhatja a nyomorúságot és beletörődhetik minden nélkülözésbe, de sohasem mondhat le méltóságáról és becsületéről, hacsak nem akar öngyilkos lenni . . .“

— „A versaillesi szerződés és a saint-garmain-en-laye-i, trianoni, neuillyi, sevresi szerződések a legbecstelenebbek, amelyek csak ismer a modern történet. Wilson összes elveinek megtagadását jelentik és megszegését mindannak, amit az entente a háboru alatt hirdetett. A legpéldátlanabb lehetetlenségek egyike az a különböző elbánás, amelyben az egykori Ausztria-Magyarországhoz tartozó népeket részesítették. Talán különböző felelősség terheli őket?

Egyetlen néppel sem bántak el azonban gonoszabban, mint a magyar néppel: egyetlen országot sem kinoztak meg, marcangoltak szét s raboltak ki jobban. Magyarország lakosságának szétesztása a modern civilizáció egyik legszégyenteljesebb lapja. A magyaroknak nincs többé fegyverük s nincs pénzügyi eszközük sem, a lelkük azonban szilárdabb, mint valaha volt. Nem lennének annak a nemes és lovagias nemzetnek sarjadékai, amely megmentette Európát a barbárok beözönlésétől, ha megtörték volna a fájdalom eme korszakában.

Az angol, francia és amerikai írók közül többen elismerték Magyarország megcsonkításának igazságtalanságát. Egyikük sem akart azonban rámutatni arra, hogy ki volt a felelős ezért a bűnért. Amikor én, mint Olaszország miniszterelnöke, résztvettem a nemzetközi konferenciákon, már tulkéső volt a szerencsétlenség elhárítására: sokat szenvedtem azonban ezért a bűnért, amelyet ma is ilyen könnyelműen követtek el s kérdelek, miért követelték Clemenceau és munkatársai, — őket az

a gondolat vezette, hogy szolgálatot tesznek ezzel azoknak az új államoknak, amelyeknek elő kell segíteniök a francia hegemóniát — hogy ilyen lehetetlen módon osszák fel az ősi magyar földet ...“

Faber-Luce báró, pártjának külpolitikai programjáról következőképen nyilatkozott a „Pesti Hírlap“ tudósítója előtt:

— „A versaillesi szerződést, amely folt Franciaország történelmében és szégyen Európára, meg kell semmisíteni. Ez a szerződés, amely szülte a többi, — a népek közötti gyűlöletet hintette el. Európát Európa ellen uszította. Közgazdasági szempontból végzetes csapás Európa számára, mert hogy Európa elveszítette bizalmát saját magában, az ennek a szerződésnek a következménye. Nincs Közép-Európában a háború után alakult új államok között egy sem, amely csak egy pillanatig is hiszi azt, hogy fennmaradása biztosítva van.“

— „1919-ben Európa még nem volt romokban, mert hiszen a gazdagság nem egyéb, mint a bizalom és a hitel kérdése. A versaillesi szerződés hozta Európa gazdasági válságát, a rombolást, a gazdasági zűllést. A francia *Droite nouvelle* teljes erejével küzd ennek a szerződésnek a megsemmisítéséért, amely Franciaország szempontjából az örökös bizonytalanságot jelenti. Amíg ez a szerződés életben lesz, Franciaország pénzügyi és gazdasági stabilizálásáról szó sem lehet, mert nincs egyetlen józanul gondolkozó francia, aki a mai állapot tartósságában bizna.“

— „A versaillesi szerződés megsemmisítésével lehet csak elképzelni azt az Európát, amely egységesen tudja fölvenni a harcot a bolsevizmus ellen.“

— „A *Droite nouvelle* a népek közötti tartós, szilárd békét akarja. Ez a békepolitika azonban nem jelenti azt, hogy teljesen kiszolgáltassa magát egy-egy nemzet az esetleges támadásnak. A pacifisták nem mindig a legjobb szolgálói a békének. Az új párt szerint, a béke hívének lenni annyit jelent, mint küzdeni a gyűlölet és a sovinizmus ideológiája ellen.“

Mulasztást követnék el, ha nem idézném *Földes Béla* volt miniszterünk egy megállapítását („Pester Lloyd“ 1925. június

25-iki száma), mely fényesen világítja meg a békeszerződések megalkotásának bizonyos ok és okozati összefüggéseit:

„Ha mi a Párisban konstruált térképet a diplomáciai titkos szerződésekkel hasonlítjuk össze, első látásra észrevesszük azt, hogy a békeszerződések területiális intézkedései lenyegükben már e titkos szerződésekben benne vannak. A békeszerződések csak azok realizálását célozták, ki-kinek a szakmány beigért részét utalták ki.“ *Wilson* emlékirataiban következő olvasható: „elég megemlíteni azt, hogy bár nyilvánosan ismételten megtagadták a titkos szerződéseket, mindazonáltal a különféle nemzetek által a béketárgyalások során követett feltételek pontosan a titkos szerződések tartalmának feleltek meg. Csak ha *conditio sine qua non*-nak ismerte fel az ember a titkos szerződésekben foglaltakat, csak akkor lesz a párisi dráma színpada, a maga teljes fényében megvilágítva áttekinthető.“

A nyújtott szemlét tekintve és olvasva, teljesen helytálló *Zelovich Lászlónak* megállapítása, ki a „*Kelet Népe*“-ben a békeszerződésekkel kapcsolatban következőket írja: A béketárgyalásokon, a túlzók: *Poincaré*, *Clémenceau* és társai diktáltak. Ezeknek az eljárása pedig egyik honfitársuknak, *Polignac*-nak a mondására emlékeztet. *Polignac* abbé XIV. Lajos megbízottja volt a hollandusokkal folytatott tárgyalásokon Gertruydenbergben, akkor, mikor a franciák ügye a lehető legrosszabbul állott a spanyol örökösödési háborúban. A hollandusok ki akarván használni a helyzetet, napról-napra megalázóbb és súlyosabb feltételeket szabtak a franciáknak. Ekkor mondotta nekik *Polignac*: „*Messieurs, vous parlez comme des gens qui n'êtes pas habitués à vaincre.*“ (Uraim, Önök úgy beszélnek, mint akik nem szokták meg azt, hogy győzzenek.)

* * *

A világháborút *Wilson* szerint „minden együtt okozta, szövetségek és ententek“ *nem a népek*, miként a béke felől sem a népek döntöttek, a felelősség azokért nem az övék. Az *igazi béke csupán a nemzetek megértő együttműködése nyomán fakadhat*, az *Dr. Halmay*: A revíziós gondolat a világpolitikában.

együttműködésnek pedig a revíziós gondolat térfoglalása a leghathatósabb eszköze.

Végezetül Zola-nak, az igazság diadaláért mindvégig megküzdött nagy franciának szavát idézem:

„La vérité est en marche et rien ne l'arrêtera.“

WILSON — LENIN — MUSSOLINI.

Hogy miért kerül e három név egymás mellé, annak megfejtése nem nehéz. Oly eszméknek reprezentánsa mind a három, mely eszmék a jövőre is kihatva, irányították és irányítják a világ rendjének fejlődését, — hogy egy új rendnek, új eszmékkel törik útját, az magyarázza attraktív erejüket. A történelem szövőszékénél ült és ül mind a három. Ennek a fejezetnek élére azt is írhattam volna: *álom, rombolás, alkotás.*

* * *

Wilson Woodrow.

1856—1924.

Apja lelkész és tanár volt, anyja *Woodrow Janet*, ugyancsak lelkész-familiából származott. *Wilson* irodalmi tevékenysége 21 éves korára nyúlik vissza. Ügyvédi gyakorlata rövid tartamu, 1890-ben már a jogbölcselet tanára a *princetoni* egyetemen. Pályafutása nem küzdelmes, de gyors, még az amerikai viszonyokhoz képest is iramszerű; már 1910-ben *New-Yercey* kormányzója, majd 1912 november havában az *Unio* 28-ik elnöke, ki Taft után 56 esztendőskorában költözik a *washingtoni Fehér Házba*. Másodszor 1916-ban lesz elnökké, szemben *Hughes*-szal, kit *Roosevelt* támogatott. *Wilson* 1916 december

havában közvetítését ajánlotta fel a hadviselőknek. Ugyanekkor Gerard berlini nagykövet bizalmasan is tárgyalt a kancellárral. Ez az akció még nem ért véget, mikor Németország kihirdette a korlátlan bűvárhajóharcot s ezt a semleges hatalmaknak 1917 január 31.-én hozta tudomására. A tudomásvétel Amerika részéről egyet jelentett a hadbaszállással. Minden beszédéből, minden jegyzékéből a Nemzetek Szövetségének gondolata domborodik ki. Ha nem is Amerikának, de Wilsonnak bizonyára a Nemzetek Szövetségének megalkotása lett háborús célja, az ösmert 14 pont alapulvételével és hirdetve azt is, hogy a Nemzetek Szövetsége mitsem ér a népek meglegedettsége és szabad élete nélkül.

A háború végső szakában egyébként maga Wilson *Washington sirjánál* az amerikai függetlenségi nyilatkozat évfordulóján, 1918. július 4.-én, ünnepélyes formák közt, fogadalomszerű beszédet mond, amelyben négy pontban foglalja össze a szövetségesek hadicéljait:

„Washington sirja nem a halálnak, hanem a tetteknek emléke. Washingtonnak és hiveinek legjellemzőbb vonása, hogy nem egy osztályért szóltak, hanem a egész népért. Öntudatos céljukká tették az emberiség összes osztályainak felszabadítását és azt, hogy Amerikát valamennyi ország azon polgárainak menhelyévé tegyék, akik szabadjogú emberekként akarnak élni. Nekünk ugyanaz a célunk, mint az övéké volt. Mi Amerikában azt hisszük, hogy a háborúban való részvételünk azon elvek következményei, amelynek alapjait ők rakták le. Felfogásunk arról a nagy harcról, melybe keveredtünk, következő:“

„Az egyik oldalon a világ összes népei állnak, nemcsak azok, akik harcviselek, hanem sok olyan nép is, amelyet eddig elnyomtak ellenségeink, mindenféle fajú nép, a világ minden részében, Oroszországban is.“

„Velük szemben áll az ellenséges kormányok elszigetelt csoportja, mely közösségi célt nem ismer, hanem egyedül saját önző becsvágya kielégítésére tör, miközben népeik csupán pusztító eszközök a kormányok kezében. Azoknak a kormá-

nyoknak olyan hatalmuk van, amely nekünk teljesen idegen és érthetetlen időből származik. A múlt és jelen élet-halál küzdelembe keveredtek. A döntésnek véglegesnek kell lenni. Még kompromisszum vagy féldöntés sem tűrhető, de féldöntés nem is volna lehetséges. *A szövetséges népek a következő célokért küzdenek, melyeket meg kell valósítani, mielőtt béke lehet.*“

1. Minden önkényes hatalom, mely a saját érdekében titokban zavarja a világ békéjét, megsemmisítendő és ha megsemmisítése még most nem lehetséges, úgy legalább a tényleges hatalomnélküliség állapotába kell hozni.

2. Az összes kérdések, a területiek csakúgy, mint a szuverenitás kérdései, a gazdaságiak csakúgy, mint a politikaiak, azon alapelv mellett szabályozandók, hogy az a nép, melyet közvetlenül érint, szabad akaratából elfogadja és a szabályozás alapelve nem lehet semmiféle más népnek anyagi érdeke vagy előnye, mely befolyásának, vagy uralmának kiterjesztése céljából kívánja a szabályozást.

3. Valamennyi népnek bele kell egyezni abba, hogy egymásközi viszonyokban a polgári társadalom azon jog tisztelete és becsülete irányítson, mely a modern állam egyes dolgáira érvényes oly módon, hogy minden ígéretet és szerződést lelkiismeretesen be kell tartani, korlátozásokat, külön szakaszokat ne lehessen belejátszani a szerződésekbe és a kölcsönös bizalmat, a jognak kölcsönös tiszteletével teremtsék meg.

4. Olyan békeszervezetnek megteremtése, mely biztosít arról, hogy a szabad nemzetek különböző hatalmai minden jogsértéstől óvakodni fognak, s a döntőbiróság elé terjesztenek minden érdekellentétet.

És hogy Wilson álma teljesezésbe ment, a legyőzöttek tönkrementek, elsősorban: mi magyarok — erről bőven szoltunk az előzőkben. Ha jóhiszeműséget és jószándékot is teszünk fel Wilson részéről, akkor is meg kell állapítanunk azt, hogy hovatovább a professzor ur borába mind több vizet öntött, hogy ellenségeinknek, hogy az ententének járomszalagjára került. Hogy álma e realitásban torzképpé lett, annak maga is

utóbb tudatára ébredt, ami eklatánsan világlik ki memoárjaiból.

Nekünk magyaroknak egyébként tudatosan ártott a csehek körében afféle „házi szentté“ lett Wilson, aki a „*The State*“¹ — „Az Állam“ — című könyvében megemlékszik államalkotó érzékünkről és kormányzati képességünkről, dicséri politikai érettségünket, a minden elnyomás és beolvasztási kísérlettel szembeni ellentálló képességünket és készségünket, melyekről egyébként mint természetes képességekről emlékszik meg, hozzátéve: „*hisz a magyarok ősidőktől fogva államférfiak és urak voltak a maguk portáján.*“ A President tehát alaposan megrevideálhatta a professornak rólunk vallott felfogását, ahogy nyilván megrevideálta a franciák felőli vélekedését is, mert ugyancsak a fentidézett könyvben a porosz-francia háborúról emlékezve meg, azt írja, hogy: „*az 1870—71-es háborút a német patriotizmus viselte a francia szemtelenséggel szemben.*“

De mást is megállapíthatunk Wilson tanár urnak könyvéből: a kormányzati politikáról ugyanis könyve végén rezümékép a következő olvasható:

„Egy elvtől sohasem szabad kormányzati téren eltérnünk: a történelmi *continuitás* elvétől. A politikában nem szabad *semmi radikálisra* vállalkoznunk. A politikában nem lehet állandó értékeket alkotni, ha nem vagyunk tekintettel a *fejlődés lassu és fokozatos voltára* és a vigyázatos alkalmazkodásra. Ugrásszerűen *mitsem lehet elérni*. Minden nemzetnek szigorúan kell alkalmazkodnia a maga tanulságaihoz. *Nemzetek épp oly kevésbé vehetik kölcsön a mások tapasztalatát, mint az egyének.* Más népek történetén okulhatunk, de más népek történelme nem szerzi meg nekünk *cselekvésünk új feltételeit*. Kell, hogy minden nép állandó kapcsolatban maradjon a maga múltjával. Ugrásszerűen és éles görbékben egy nép sem vághat elébe rendeltetésének. A politikai fejlődés útja a konzervatív alkalmazkodás, régi megszokásnak ujjá való

¹ Németül: „Der Staat.“ Hermann Hilger Verlag, Berlin. 1913. (290—302. oldal.)

változtatása és régi szereknél új célok érdekében való igénybevétele.“

Ha igaz és helyes a Wilson axiomája a kormányzati politikáról, mint ahogy helyes és igaz, úgy nincs állama a világnak, mely a helyes kormányozhatóság szempontjából is életképtelenebb a Trianon utáni Magyarországnál, mert „a multtal való állandó kapcsolattól“ erőszakkal megfosztattunk, — „új céljaink érdekében régi szereket“ pedig újabb megvádoltatás veszélye nélkül igénybe nem vehetünk.

Wilsonról, a békeszerzőről, mi magyarok csak mélységes keserőséggel, soha nem szűnő elkeseredettséggel, ide elfogulatlanul sohasem mondhatunk ítéletet. Talán *Robertson* angol tábornagy is elfogult, aki következő szentenciát bocsátotta világgá: „Aki azt hiszi, hogy ez a háború volt a legutolsó háború, az bolond“. ¹ *Elfogulatlanul Amerika ítélkezett felette: a békeszerződések nem ratifikálta, a Nemzetek Szövetségébe be nem lépett és — barátja a revíziónak.*

¹ *Giesswein Sándor* cikke: „Magyarország restaurálása és Európa restaurálása“. (Kelet Népe 1920. V. sz.)

Lenin.

VLADIMIR IL'IC UL'JANOV.

1870—1924.

Simbirskben született s végezte kitünő eredménnyel a gymnasiumot. Jó polgári származása nem éppen forradalmárságra praedestinálta, — apja a simbirski gymnasiumon tanított. A *kazan-i* egyetemről már néhány tanulmányi hét után kiutasítják s egy *kazan-kormányzóság*beli falut, *Kokusino-t*, jelölik ki részére tartózkodási helyül. Ez 1887-ben történt. A kitiltásnak az volt az oka, hogy Sándor bátyját, ki merényletet követett el a cár ellen, *Szent-Pétervárt* felakasztották. Tőle, — ami jellemző — anektálja a „*Lenin*“ nevet. Kényszertartózkodási helyén jogi és államtudományi studiumba kezd, tanulmányozza *Marx* munkáit, s már ekkor az orosz parasztság gazdasági életére vonatkozó statisztikai anyag tanulmányába is mélyed. A parasztságnak aránytalanul kisebb vagyonos részre s teljesen vagyontalan proletártömegre való mindjobban mutatózó tagozódása, — nemkülönben a hatását hovatovább már ugyancsak érezhető industrializálódás, — teret sejtetnek vele szociálistikus mozgalmaknak Oroszországban is indíthatására, — vajjon nem-e vezethetnének el azok az orosz nép felszabadításához? — meg kell hát szervezni a hasonló gondolkodókat.

Tehát szervező munkába kezd. Itt is, ott is összeköttetéseket keres, mignem kicsi kezdésből 1893 és 1895 között szövetséget alapítva, „a munkásosztály felszabadításának kiküzdésére;“ tagjai ugy szellemi, mint fizikai munkások. Politikai tevékenységében

rövid idei ügyvédkedése sem akasztja meg. Megindul irodalmi működése is, röpiratokat ír, — valamennyi természetesen a marxi ideológia keretében mozog. Ekkor, 1895 és 1896-ban a szövetségéből már fiókszövetségek rajzanak ki, *Lenin* a külföldi emigráns csoportokkal keres kapcsolatot s *Svájcba*, majd *Párisba* utazik. Sztrájkok is indulnak már; 1896-ban husz üzem lép sztrájkba, kerek 30.000 munkás részvételével. Fokozódóban a munkásságnak osztály-öntudata, — az orosz szociáldemokraták delegátusai a londoni (1896) nemzetközi kongresszusra már azt jelenthetik: „az első lépések az orosz munkásosztály körül itt-ott már megtörténtek; tömeges agitációba kezdhetünk; a munkások köréből öntudatos agitátorokat nevelünk; felhívásokat, brosurákat terjesztünk“ ... Mindezekben nagy része van *Leninnek*; a hatalom részéről fokozottan figyelik, 1897-ben nagyobb méretű és eredményes sztrájkok lepergésével három esztendőre Szibériába küldik.

Onnan sikerül Nyugatra juttatnia „Az orosz szociáldemokrácia feladatai“ című brosuráját, melyet elvtársai Genfben publikálnak. Hangsúlyozza ebben az írásában azt, hogy a politikai és gazdasági agitációnak a gyakorlati életben együtt kell járni; a polgárság szerinte ugyan tudatában van annak, hogy az abszolutizmus Oroszországban késlelteti a kapitalizmusnak és az ipari erőknak fejlődését, mindazáltal azonban egyuttal attól is tartanak, hogy az államinak teljes demokratizálódása csak forradalmak révén lesz eszközölhető s azért kitelik tőlük, hogy esetleg az abszolutizmussal szövetkeznek a proletariátus ellen. Kutatja tehát azt, hogy minő eszközökkel lenne az abszolutizmus a szociáldemokrácia által megdönthető és arra a következtetésre jut, hogy azt az erőt, mely erre alkalmas lenne Oroszországban még csak meg kell szervezni. Jövő évtizedek munkájának körvonalai itt már eléggé kibontakozóban.

Szibériából 1900-ban tér haza, de ekkor Oroszországban már nincs sokáig maradása. Külföldön lapot készül kiadni. Az „*Iskra*“ 1900 december havában Münchenben jelenik meg, később Londonban, majd Genfben.

A folyóiratnak szigoruan körülhatárolt célja: az orosz munkásmozgalmakban a marxista forradalmi teoriáknak stabilizálása, azon orosz csoportoknak konszolidálása, melyek ezeket a tanokat vallják s azoknak egy egységes szövetséggé való tömörülése szigoruan központi vezetéssel. Az új folyóirat élén mottónak *Puskin* szava: *Láng fog lobbanni a szikrából.*

A szociáldemokrata munkáspárt 1903. évi második kongresszusán Londonban, Oroszország minden részéből 26 organizáció képviselőjében 43 delegátus jelent meg. Itt ment határozatba: a termelő eszközöknek a magántulajdonból való áthelyezése köztulajdonba, a szociális termelés tervszerű megindíthatása végett; a proletáriátus szociális revolúciója meg fogja szüntetni a társadalomnak osztályokba való tagoltságát, mert véget fog vetni annak a kizsákmányolásnak, mely a társadalom egyik részéről a másik ellen végbemegy. A szociális revolúciónak egyik elkerülhetetlen előfeltétele a *proletáriátus diktatúrája*, azaz: a politikai hatalomnak a proletáriátus részéről való elhódítása, hogy a kizsákmányolóknak minden ellentállását egyszer és mindenkorra elnyomhassa, — lehetetlenítse. Itt szakad a tábor két részre; bolsevikiekre és mensevikiekre. Lényegében: az „Iskra“ szerkesztőségének Plechanow-Lenin többségére (*Bolsinstvo*) és az ezek ellen szavazó kisebbségre (*Mensinstvo*). Miután Plechanow utóbb a mensevikiek felé kanyarodott, Lenin lett a bolsevik mozgalomnak egyedüli, korlátlan hatalmas vezetője. A forradalom hivatássá lesz. Lenin nem tűr maga mellett vezetőket, csak forradalmi hivatásra nevelt agitátorokat. Lenin számított balsikerekkel is, stratégiai visszavonulásokra is, — egyszóval: hosszú lejáratu harcra rendezkedett be. Mikor *Bebel* Ágost 1903-ben a londoni bolsevik kongresszushoz levelet intéz, melyben a bolsevikieknek a mensevikiekkel való egyesülését ajánlja, *Lenin* rövid észrevétellel teszi félre a levelet: „a legnagyobb tisztelettel vagyunk *Bebel* iránt, de ha arról van szó, hogy mikép kell a mi hazánkban a cárizmust és a burzsoáziát leküzdeni, akkor kell, hogy nekünk a magunk nézete szerint való cselekvés engedjék meg.“ Olyan demokratizmusra törekszünk — mondja *Lenin*

a kongresszuson — mint aminőre nekünk van szükségünk; a demokrácia nem öncél, hanem egyike azon eszközöknek melyek a munkásosztály felszabadítására vezetnek.

Hatalmas sztrájkok rázzák nemsokára Oroszországot és a már a japán háború vereségei által gyengített kormányt. A cár alkotmányt ad az orosz népnek, — megnyílik a *Duma*, míg a közben mindenfelé keletkezett *szovjetek Moszkvában* tanácskozássra ülnek össze. A stuttgarti nemzetközi kongresszushoz (1907) *Lenin* átíratot intéz, amelyben azt követeli, hogy háború esetére minden népek szocialistáinak kötelességévé tétessék a támadt politikai és gazdasági krízisnek kihasználása, a kapitalisztikus uralom megdönthetésének érdekében.

Kezdetét vette az 1914-ik esztendőnek, az első háborús esztendőnek augusztusa. A II. Internationálé összeomlott. *Lenin*, *Zinovevvel* Galiciából a Svájcba kerül, hol a III. Internationálét készíti elő. *Leninnek* a háborúról való vélekedését a bolsevikieknek 1914. évi november 1-jei háborús manifesztuma tükrözi vissza.

Nem óhajtok itt a manifesztumban foglalt s kellőképen ismert frázishalmaz taglalásába bocsátkozni, csak mint különösen karakterisztikust említem a világgá bocsátott proletár-jelszót: „a folyó imperialisztikus háborút polgárháborúvá kell változtatni, erre kell mindenképen igyekezni.“ Az orosz polgári forradalom (1917 február) kitörte, *Lenint* Zürichben találta. A bolsevikieknek Oroszországba szándékolt hazatérését az entente államok lehetőleg gátolták, legalább is nem favorizálták, *Lenint* ellenben német rövidlítás segítette haza. Április havában *Lenin* és barátai Németországon és Skandinávián keresztül Szt. Pétervárra érkeztek. Álláspontját ekkor *Lenin* a következőkben körvonalozta:

1. A háborút minden áron, feltételek nélkül kell békekötéssel befejezni.

2. A forradalmat szociális forradalommá kell átváltoztatni. Ez érdekből:

a) az államhatalmat a proletáriatus és a szegényebb parasztság kezére kell játszani.

b) minden anexióról tényleg le kell mondani.

c) a kapitalizmus minden érdekével az összeköttetést tényleg meg kell szakítani.

3. *Kormány és alkotmány:*

a) a provizorikus kormányt nem szabad semmiféle módon támogatni, a kormányhatalom a munkás és katonatanácsra száll.

b) a célunk nem köztársaság parlamenti rendszerrel, hanem a munkás és katonatanácsok köztársasága.

4. *Az eljárás a gyakorlatban a következő:*

a) a rohadt szociáldemokrata párt helyébe kommunista párt alakítása szükséges. *A proletárdiktatura nyomban felállítandó.* Azonnal magunkhoz kell ragadnunk a hatalmat és azonnal intéznünk kell az államügyeket.

b) az összes nagybirtokot konfiskálni kell.

c) egy nemzeti nagybankba kell egyesíteni az összes bankokat. A felügyeletet a munkás és katonatanács gyakorolja.

d) *a társadalmi rend reformja:* rendőrség, hadsereg és hivatalnoki kar megszüntetése. A hivatalnokok megválasztatnak és bármikor elmozdithatók. Fizetésük egy jó munkásnak közép-szoldját meg nem haladhatja.

Ezen programmal lépteti a szovjetek pánorosz kongresszusa Lenint a kormány élére 1917 november hó 11.-én.

Konstituante ... Breszlitovszk ... Szervezés ... Tárgyalás a külállamokkal.

1918 március 10.-én a kormány székhelye Moszkvába helyeztetik.

Kegyetlen tömegvérengzések sorozata ...

Törekvés a szovjethatalom konszolidálására ...

Lenin meghalt 1924 január 21.-én, Moszkvában temették a Kreml falának támasztott mauzoleumban.

*
*
*

Lenin pályafutását igen nagy vonásokban azért vázoltam, hogy felismerhetővé tegyem hagyatékának veszedelmes politi-

kumát. Politikai hagyatéka ma is világveszedelem, a bolsevizmus ragálya ma sem lokalizált valami, mert szerencsétlen hazánkat ért dűléséről nem is szólva, Lenin utódai és tanítványai a szovjet-hatalom mai letéteményesei soha nem szünetelő ravaszsággal és kiméletlenséggel vannak azon, hogy a bolsevizmust külföldi államokba plántálják. A siker különböző, aszerint, mennyire konszolidáltak a kiszemelt államok belső viszonyai, különösképen gazdasági helyzetük, mennyire fokozott ellentálló képességük. Beoltva a veszedelem ellen látszólag csak az az állam van, mely rajta tülesett, mely élvezte a szociális termelés áldásait, végigszenvedte a bolsevista kormányzat perverz kegyetlenségét.

Ezidőszerint tehát *csak egy állapitható meg: Lenint tanai túléltek*, — hogy meddig, hogy a bolsevizmus attrakciója meddig érezteti még hatását, erre bajos prognoszt állítani, — ebben a vonatkozásban rendszerint az óhaj a gondolat szülőapja, — a „meddig“, a jövő titka.

Benito Mussolini.

Doviában született „egy verőfényes vasárnapon” 1883. július hó 29-én. Apja *Alessandro Mussolini* kovács mester, — anyja *Rosa Maltoni* tanítónő. A halvány fiatal anya ágya előtt térden a forradalmár apa. *Benito* lesz a neve — mondotta csendesen — *Benito Inarez*, a nagy forradalmár tiszteletére, akiben volt erő és elszántság ahhoz, hogy Miksa császárt agyonlővesse.¹

Az Úr 1883-ik esztendejében egy tüneményes pálya ivel a magasak felé: A tanító, — a köműves munkás, — a mezit-lábas kihordó — mindenese, — a szerkesztő, — a közlegény, majd káplár — ma is az, — az agitátor, — az organizátor, — a condottiero, — a Duce pályája.

Ime a győztes Itália háború utáni képe:

Mig bent az országban a joggal vagy indokolatlanul elégedetlenek, a defaitisták és az elcsüggedtek a gyűlölet magvait vetették el — és ebben segítségükre volt az új gazdagok arcátlan és tüntető magaviselete — és mig a felforgató eszmék hordozói, mint a csatater hollói a közelmúlt halottain és még be nem hegedt véres-könnyes sebein folytatták undok lakmározásukat, addig a külföldön a nemzetközi konferenciák asztalainál naponta félremagyarázták Olaszország harcait, lekicsinyelték áldozatait, sőt hihetetlen szemérmertlenséggel még győzelmét is tagadták, pedig azt oly áron érte el, amely bizonyára meghaladta az ország képességeit. Bekövetkezett a kishitűség. A

¹ Kemechey László: „Mussolini.” (8. oldal)

háborúból visszatérő katonákat kijátszották, megalázták, megcsúfolták. Általános közömbösség és gyakran rosszul palástolt ellenségeskedés között tértek vissza. Körülöttük a városok és a vidék élete mind jobban fokozódó elfajulásba süllyedt. Az embereket elvakította a dőzsölés és nem látták sem a maguk, sem a mások nyomorúságát. Az elkorcsosulás közepette látni kellett az öröm és elkeseredés megnyilatkozásait. Szenvedtek az emberek, átkozva a maguk és a mások életét, a maguk nyomorúságát és a mások jódoigát; szenvedniök kellett és átkozni a rossz békekötést, a nem méltányolt áldozatokat, átkozni az ideálokat és a hitet; megölni a természetes büszkeséget és megtagadni az átélt, átérzett háborút. A lélek minden nap veszített valamit. Az erények elmerültek a sártengerbe, amely alulról tört fel, de nem ritkán a magasból hullott alá. Ekkor történt, hogy a lelkiismeret temetőjében, a gyávaság, tehetetlenség, kételkedés és tagadás fölött hirtelen feltűnt a szocializmus vörös zászlója és a háború hősei, de az élet legyőzöttjei tömegének fülében a haza tagadóinak gyászos kiáltása megváltó szó gyanánt csendült fel. Olaszország terein ezernyi hang kórusa zendített rá az ocsmány dalokra, amelyek gyalázták a holtakat és sértették az élőket. Szabadságot követeltek és elnyerték az önkényt, szét akarták rombolni a hősiesség emlékét és megtehették; nem akartak más törvényt, mint a maguk szeszélyét és feneketlen lelkiismeretlenségük ezen óhaját is kielégítették. Így lettek hamarosan semmivé hatvan év küzdelmei, áldozatai és fáradozásai, így bomlott meg az állam, mert az intézmények, amelyek az államot alkották, megszűntek működni és a források, amelyekből az állam erejét, lényegét és hivatását meríti, elapadtak. A katonaszökevényekre kiterjesztett amnesztia, akiknek még azt az elismerést is meg akarták adni, hogy hűséggel és becsülettel szolgáltak, volt a villámcsapás, amely felrázta a nemzetet. Rokkantakat és kitüntetések viselőit az utcán megbotoztak; a halottak emlékét minden alkalommal és minden lehető módon beszennyezték. A polgárt nem védi már semmiféle törvény, a középosztály élete válogatott és könyörtelen szenvedések soro-

zata; a dolgozó kispolgárság elfojtott elkeseredésben él és a borzalmas kaosban folyton emelkedik a létfenntartás költsége, egyik sztrájk a másikat éri, agítálnak, a csöcselék fegyverkezik, minden proletárizálódik és az élet még a háború alatt hozott számtalan és szörnyűséges áldozatoknál is nagyobb és rosszabb szenvedéseket követel.¹

„Nem lehet eladni az élőket és nem lehet elárulni a halottakat“, — Mussolini a *jövőt* nem látja és nem keresi sem a demokrata-liberális irányzatban, sem a legvadabb kommunizmussá fejlett socializmusban, — Mussolini munkához lát, — a tömegbe dobja a: „*Kié Itália? A miénk!*“ jelszót, — és vagy másfélszáz emberrel megalakítja a: „*Fasciot.*“ („Fasci Italiani di Combattimento“.) „*Fascio*“ azért, mert a római hatalomnak a *fascēs*, a lictorok vesszőnyalábjá volt a jelvénye, a külön-külön törékeny vesszők, erővé és hatalommá való egybefogása.

Mussolini a *győzelem mythoszára és Rómára* talál, — külsőségekben is a római impérium varázslatát eleveníti a tömeg elé, felhasználtával mindannak, amit a jelenkor változott szelleme enged, mert ha valaki, úgy Mussolini az új idők, új eszközök mestere.

A fascio nemzeti forradalom.

Elsősorban a hadviseltek, a frontharcosok, a hősök, kalandorok, „a lövészárók arisztokráciájá“-nak tömörülése, illetve organizációja. Hatalomra és kormányzatra tör, szemben a pipogya polgársággal, szemben a sorozatos, szinte szüntelen sztrájkok révén legszélsebb destrukciótóvá lett socializmusmal, — a megvénhedt és előregedett elemek fásultságával szemben az ifjúság lángoló lelkesedése.

Az erőnek erőt kell szembeszegezni, a közvetlen célkitűzés az államhatalomnak birtokbavétele és megindul a „*La marcia su Róma.*“ A városok feketeinges fiatalsága hadsereggé növelődve, szívében Róma szerelmével, ajkán dallal, fegyveres kézzel, aka-

¹ Riccardo Pignatelli di Montecalvo herceg: „Az olasz fascizmus“ (Kelet Népe 1924. november.)

dály és ellenállás nélkül — a király az ostromállapotról szóló rendelet aláírását megtagadta — jut Rómába, a fascizmus azt birtokba veszi.

Mussolini Milanóból a király hívására már mint kormányalakítással megbízott miniszterelnök indul Rómába. A kemény vezérnek lelkébe világít, ami közelebbi barátaitól, vezérkarától való búcsuzáskor történik:

— Mire gondolsz most Benito?

Az arc elsápadt, a vonások megenyhültek:

— Az apámra!¹

Aki a Quirinál küszöbét mint *lázdó* lépi át, onnan mint Ő Felsége az olasz király hű szolgája távozik és megszólal a Savoya erkélyéről a *miniszterelnök*:

— Fascisták! Rómaiak! A fascista mozgalom győzött! Rómába jöttem, hogy kormányt alakítsak. Pár óra múlva nem minisztériumotok lesz, hanem kormányotok!

* * *

A fascista állam a nemzeti állam, amelyben a nemzeti közösség szükségszerűségének tudatában vannak az összes társadalmi osztályok, amelyek ugyanolyan módon a nemzet szerves alkotórészének érzik magukat. A nemzeti szindikálizmus, azaz az összes ható erőknél a nemzet szolgálatába való beállításának és összefoglalásának elve, az első hatalmas lépés azon kigondolt és tényleges együttműködés felé, amely a fascista állam alapja. A fascizmusnak megvan a vallásos és misztikus alapja, amely ünnepeket, külsőségekben jut kifejezésre azokban a szertartásokban, amelyekkel hallottainak adózik és amelyekkel magát körüveszi. Ennek pedig kettős oka van. Az egyik az olasz nép lelkivilága, amelyet egészséges vallásosság hat át, a másik a fascizmus saját lényege, amely hangsúlyozza antimateriálista álláspontját, visszatérve a szellemi értékek dicsőítéséhez. A fascizmus vallás és vallásosság.

¹ Kemeche y László: „Mussolini.“ (202. oldal.)

Isten és a haza fogalmai, amelyek az emberi léleknek azt a rejtelmes és felsőbbbbséges erőt adja, amely minden vágya és minden cselekedete felett uralkodik, az egyéni és társadalmi kötelességek egész sorozatában nyilvánul meg, melyek teljesítése olyan, mint egy szertartás elvégzése.¹

Mussoliniben sok van *Macchiarelli*-ből, de van benne valami *a dantei imperializmusból* is, éppen úgy, mint a *cavouri* türelemből és sok van benne Giuseppe *Mazzini* egyesületi, összefogó eszményéből. Mussolini pszichológiai valóságban, igazi dinamikai erő, aki ösztönszerűen használ fel minden rendszert és minden formát, ha az alapján Olaszország nagyságát, vagy azoknak boldogságát szolgálja, akik szeretik Itáliát. Benito *Mussolini* csak az esetben nem macchiavellista, ha macchiavellizmus alatt önkényeskedőn kegyetlenkedő csalárd gonosztságot értelméz valaki. Mussolini megjavította a macchiavellista formulát, hogy: „*A cél igazolja az eszközt*,” amely most így hangzik: „*A cél szentsége magasztossá teszi az eszközök kíméletlenségét.*”²

Cappa-nak ezen Mussolini-jellemzését azért iktatom ide, mert sokkalta többet mond az elnyűtt és sablonos caesari és napoleoni analógiáknál — olasz embernek Italia történelmének ismeretére épített írása.

Mussolini kormányzata fegyelmet, rendet és jólétet jelent.

Nem konferenciáknak, csak a munkának sikerében hisz, ez szerinte egyének és népekre egyaránt áll. Kormányzata óta sztrájk nem volt Itáliában. Üdvös és eredményes munka szerinte — nem miként a szociálisták hiszik — az osztályharcból fakad, hanem az osztályok és tőke együttműködéséből. A fascizmus azért érlel eredményeket és sikereket, mert nem eszköze, sem a tőkének, sem a munkának, — Mussolini mindkettő érdekeinek azonosságát,

¹ Riccardo Pignatelli di Montecalvo herceg: „Az olasz fascizmus.” (Kelet Népe, 1924 november.)

² Innocenzo Cappa cikke a Pesti Naplóban: „Mussolini lélektana — és az olasz képviselőház.” (1927 febr. 19)

egységét hirdeti, egyik sem gyarapodhatik a másiknak rovására. Csak erős államhatalom képesít jó kormányzatra. A fascizmus kormányzata nem erőszakosabb, mint más államhatalomé. Erőszak csak akkor alkalmazható, ha igazságossággal párosul. A kormányzat élén álló férfi vállára hegynek súlyával nehezedik a felelősség érzete. Ahhoz Itália túlszegény, hogy egy rossz kormányzatnak luxusát engedhetné még magának. Vagy terjeszkedhetünk vagy explodálunk, nincs az a tudományos erőfeszítés, amellyel földünket annyira feljavíthatnók, hogy Itália egész népe alimentálható lenne. Egyébként nemcsak azért élünk nehéz életet, mert egyet-mást hiányolunk, hanem azért is, mert az életstandard megnövekedett. Itáliának tehát terjeszkedni kell, ez a történelem lassu logikája révén fog végbemenni. Itália megnövekedését azonban, ahol lehetséges, magának az olasznak kell előmozdítani, mert szent igaz, hogy Isten csak azokat segíti, kik maguk képesek önmagukon segíteni, — hite szerint Itália megnövekedése békés lesz. Az 1914—1918.-ki háború nem volt az utolsó, melyről a történelem meg fog emlékezni. Minden háború, melyről a történelemből tudunk, történelmi tényekkel magyarázható, de a háború önmagában, mely Kain óta vonul keresztül az emberiség történelmén, — nem magyarázható, eddig legalább meg nem magyarázták. A huszadik század emberének úgy látszik az a sorsa, hogy zord és tragikus történelmi időszakban éljen, — férfiasan ennek szembenézni, kötelességünk. A háborút, ha csak lehetséges megakadályozni, az kötelesség, de ahhoz a legnagyobb genialitás s a legmagasztosabb jellem kell. Minden életképes népnek létének védelmére fel kell készülni, — ebben a vonatkozásban a technikai segédeszközöknél fontosabb tényező az ember, aki viszont teljes *szabadságban magára hagyatik*, ha csak nem szent avagy herosz, nem fog adót fizetni, nem fog a törvénynek engedelmeskedni és nem fog sor alá állni s az állammal szembeni ezen alá nem rendeltséget esetleg szabadságnak kereszteli. A Szövetséges és Társult Hatalmak politikája a versaillesi béke aláírása óta szerinte nem volt állhatatos, ellentétekkel teli és nem következetes. A jövőben előreláthatólag még kevésbé

lesz állhatatos, telibb lesz ellentétekkel s következetes még kevésbé lesz. Békés szándéka mindazáltal azt tartja, hogy bár ösmeri a toll hatalmát, még ma is, az írógép korszakában is, a kardot tartja alkalmasabbnak bizonyos csomók kettévágására...

Ez Mussolini!...

Mussolini, kin mélységes vallásos hite szerint nem fog gyilok, tűzszerszám, míg be nem telik hivatottsága — rendeltetése...

Mussolini, ki ismeri *Dante* szavát.

„Mert félni nem kell, csak az oly dologtól, minek hatalma van, hogy másnak árthat egyébtől vaj miért is volna félni?“¹

¹ Az „Isteni Színháték“-ból Zsigány Árpád fordításában.

DELENDAM ESSE...

„Aequam memento rebus in arduis servare
mentem“

Horatius Flaccus.

Cato minden beszédét a római szenátusban azzal fejezte be: „Ceterum censeo Carthaginem esse delendam!...“ Carthagót el kell pusztítani!... A mi magyar Carthagónknak Trianon a neve. Minden magyarnak napi imádsága, hogy a Trianonnak nevezett rettenetes nemzeti katasztrófának keresztje kerüljön le vállunkról. Hisszük, hogy úgy is lesz, mert „Isten malma lassan őröl, de megőröl minden gonoszságot.“

Aki elolvasta tanulmányomat, velem együtt meg fogja állapítani azt, hogy — *dereng*. Nemcsak azért, mert a világ rokonszenve felénk fordul, hanem főleg azért, mert nagy azoknak a táborá, kik menten minden elfogultságtól olyannak ítélik a békeszerződések által teremtet világpolitikai helyzetet és a társadalomnak új rendjét, hogy tartós békét azok nem biztosíthatnak.

Tartós épületet csak reális bázison lehet emelni, — a béke épületének tartósságát nem garantálja a páris-könyéki békeszerződések irrealitása.

... Ha a föld Isten kalapja,

Hazánk a bokréta rajta !

Bokrétánk ebek harmincadjára került, négyfele is szétszedték, északnak, délnek, keletnek, nyugatnak . . .

Senki nem beszélt *Newton lord*-nál világosabban:

„A magyaroknak boldog és szerencsés jövőt kívánni — mondta *lord Newton* a trianoni szerződés tárgyalása befejeztével — a jelen körülmények között annyi, mintha olyasvalakinek kívánnának boldog jövőt, akinek, miután először kétségbeesett küzdelmet vívtunk vele, levágtuk a lábait, levágtuk a karjait, szóval végképen tönkretettük és mindezek után bejelentjük neki, hogy a jövőben minél több pénzt akarunk kipréselni belőle.“

Azonképen az ország *bíboros hercegprimása*:

„Nincs ország, amely a nemzeti önérzet megalázása, az állami terület megcsonkítása és anyagi veszteségek folytán oly súlyosan szenvedne, mint Magyarország. Sokszor gondoltuk, hogy már a megaláztatások és megsarcoltatások tetőfokára értünk s több csapás nem érhet. Mindig csalódtunk. Folyton újabb keserű meglepetések értek. *Még nem ürítettük ki a szenvedések poharát.* A győzők könnyörtelen közönyösséggel térdelnek rajtunk s időnként megállapítják hivatalosan, hogy még tudunk élni. Amit a halál félelmében kényszerülve aláírtunk, annak az irásnak utolsó jottáját is végrehajtják rajtunk.“

És mi mégis élünk, mert élni akarunk, vitalitásunkról barátot és ellenséget egyaránt győztünk meg, — a világ diplomáciája, mely eddig jobb ügyhöz méltó buzgalommal mindenképen a legyőzöttekre igyekezett háritani a háboruért való felelősséget, ma már azon kezd elmélkedni: *kik felelősek a békéért?*

A békerevizióra való törekvés részünkről jogosult is, indokolt is; jogosultak vagyunk megtenni mindent, ami elősegíti a világ közvéleményének felénk hajló érlelődését, — és indokolt, mert Apponyi Albert szavával élve: „A békeművet csak ezentúl kell megcsinálni, akkor, amikor arra a lélektani feltételek a művelt világ közvéleményének evolúciójában meglesznek.“

Dereng, ahogy mondtuk, ennél fogva fokozott mértékben

hárul ránk a kötelesség, higgadtan, óvatos körültekintéssel, bölcs előrelátással s a mindenkori helyzetből folyó észszerű kompromisszumokkal a külföldön kiérlelődő s a revíziós gondolatnak ma már kedvezőbb politikai helyzetek érlelésében elősegíteni, mindezt annak a tudatában, hogy az Isten is csak azokat segíti, kikben megvan a készség önmagukon segíteni.

Munkánk mindenképen *legális* munka, bármennyire is óhajtanák ellenségeink az ellenkezőjét, minden igénybevett eszközünk a revízióra való törekvés terén *békés* eszköz, — kalandra kaphatók nem vagyunk; teljesen tisztában vagyunk azzal, hogy sétapálcával nem mehetünk ágyunknak, esernyővel nem — repülőnek, — igazunkért megküzdött harcainkban a jövőben is hathatós fegyverünk marad fölényes kulturánknak megrablóinkkal szemben a világ előtt való kidomborítása, — nem lehet tartósan alacsonyabb kulturájú népek imperiumma alá kényszeríteni náluk fejlettebb kulturájú népet, — mi a mult jogán ácsoljuk a jövőt.

Erőnk hatványozódni, munkánk lendületet — az én hitem szerint — akkor fog venni, ha a revíziós gondolat érdekében sikerül megszerveznünk a *magyarság egyetemet*. Ezért lenne vélekedésem szerint megalkotandó a

„Magyarok Világszövetsége a Revízióért.”

A szövetség megalakítása nemcsak az egyetemes magyarság szükséges megszervezésének alkalmas és hatásos eszköze, hanem arra is alkalmas, hogy *tiszteletbeli, külső tagokként* sorakoztassuk fel igazunk mellé a külföldnek ama ma már nem csekély számú intellektueljét és politikusát, akik a revízióért a világbéke érdekében már eddig is szót emeltek, a revíziós gondolatért eddig is már küzdöttek, ami igen nagy jelentőségű, mert nem egyéb, mint a „*cooperation intellectuel*”-nek a revízió érdekében való *reális* hasznosítása, az általunk csatlakozni felkért és beválasztott külföldi tiszteletbeli tagok közreműködésével. A hivatalos külfölddel *collízióba* nem kerülhetünk, mert sem a célunk, sem az annak érdekében igénybe vett eszközeink *nem titkosak*.

Mindenekelőtt és mindenekfelett azonban dolgoznunk és ismét csak dolgoznunk kell, mert bölcsen mondotta s hagyta reánk utmutatáskép boldog emlékü *Wekerle Sándor*: "Korszánk uralkodó bolygója a munka, annak jelében alakúlhat csak ki nemzetünk jövője."

Golgothánk utja, amely igazunkhoz visz, rögs és hosszas; van okunk keseregni, de nincs okunk kétségbeesni; kevés a barátunk, többen azok, kik kárörömmel nézik küzködésünket... ám „elérünk fényére a csillagoknak“, — mert megvagyon írva János evangéliumában:

Bizony-bizony mondom néktek: Sirtok ti és jajgattok, e világ pedig örül; ti pedig szomorkodtok, *de a ti keserűségetek örömrre fordul.* (XVI. Rész, 20.)

NÉVMUTATÓ.

Andrássy Gyula gróf 7, 17.

" " idősebb 10.

d'Annunzio Gabriele 19.

Apponyi Albert gróf 27, 28, 29, 30, 34, 35, 45, 48.

Ashton 59.

Asquit 58, 64, 68.

Baldwin 58.

Bánffy Dezső báró 4.

Bartha Richárd 28.

Barnes Harry Elmer 70.

Bass John 74.

Bausmann Frederic 70.

Bebel 90.

Berger Viktor 70.

Berzeviczy Albert 41, 55, 56.

Bethlen István gróf 28, 47.

Birkhill 59.

Bismarck 9, 10, 12, 14, 15.

Bonar Law 59.

Borah 51.

Briand 45, 75.

Brice 59.

Bullitt William 59.

Campanella 39.

Cappa Innozenzo 98.

Cecil Robert lord 43.

Chamberlain 61.

Chiari 11.

Churchill 59.

Clémenceau 27,

Coolidge 45, 70.

Crispi 10.

Crucé Emeric 39.

Csáky Imre gróf 28.
Csernoch János 33, 102.

Dante 38, 100.
Desthieux 59, 61.
Dubarry 31.
Dubois 38.

Ebray Alcide 68.
d'Espérey Franchet 3.
Escher lord 43.
Ewart S John 70.

Fabre-Luce Alfréd 67, 68, 80.
Fay B. Sidney 70.
Ferrario Carlo Antonio 3, 77.
Földes Béla 70, 80.
France Anatole 75.

Garasanin Illés 16.
Garibaldi 78.
Ghandi Mahatma 58.
Giesswein Sándor 6, 39, 87.
Guétan 61.

Harding 19.
Hegedüs Loránt 28, 69.
Henry
Herriot 59.
Henderson 60.
Horatius 101.
Hughes 83.
Hume 2.

Inarez Benito 94.

János apostol 104.

Kant 38.
Kállay Tibor 28.
Kellor Francis 51, 70.
Keyserling Herman gróf 56.
Keynes 58.
Kemechey László 94, 97.
Knatchbull-Hugessen 6.
Konek 28.
Kossuth Lajos 10, 35.

Láng Boldizsár 28.
Lansing Róbert 59.
Lenin 88.

Lers Vilmos báró 28.
 Lloyd George 31, 44, 59, 61,
 Lombroso 36.
 Lukács György 52, 55.

Macdonald 59, 60, 68.
 Maintenou 31.
 Maltoni Rosa 94.
 Margueritte Viktor 59.
 Maurice 74.
 Mario Ambrosio 76.
 Machiavelli 98.
 Mazzini 98.
 Michelet 78.
 Millerand 32, 33, 50, 54.
 Monroe 37.
 Monzie 59.
 Morel 59, 60.
 Mussolini 18, 94.

Napoleon I. 14, 15, 39.
 Napoleon III. 39.
 Nansen Fritjof 64.
 Nemeskéri-Kiss Pál 28.
 Newton lord 59, 102.
 Nitti 1, 59, 68, 77.

Paish 59.
 Palmerston 15.
 Palmoor lord 59.
 Pignatelli Di Montecalvo 96, 98.
 Pitt 15.
 Pivány Jenő 38.
 Poincaré 81.
 Popovics Sándor 28.
 Politis 54.
 Pavia Angelo 59.
 Podjebrád György 38.
 Pognac 81.
 Praznovszky Iván 28, 29.
 Puskin 90.

Robertson 87.
 Romain Rolland 50, 59.
 Roosevelt 83.
 Rowntree 59.

Sage 59.
 Saint-Piere 38.
 Simonyi-Semadam Sándor 26.

Singer Berthold 72.
 Smuts 63.
 Snowden 59, 61.
 Shaw Bernhard 59.
 Somssich László 28.
 Stresemann 69.
 Sully 38.
 Sydenham lord 62, 63.
 Szádeczky K. Lajos 6, 77.
 Szögyény György dr. 52.

Tagore 39.
 Tamapo 59.
 Teleki Pál gróf 28.
 Tirpitz 16.
 Tisza István gróf 8.
 Titulescu 54.
 Tisseyre 59, 60.
 Travekyan 59.
 Troubridge Ernest 75.

Valkó Lajos 28.
 Vilmos császár II. 4, 15.

Watson Seton (Scotus viator) 67.
 Webster Dániel 37.
 Wekerle Sándor 104.
 Wilson Woodrow 13, 17, 19, 32, 71, 81, 83, 84 86.
 Wlassics Gyula báró 38, 48.

Zelovich László 81.
 Zigány Árpád 100.
 Zola 82.
 Zoltán Béla 28.
 Zinovjev 91.

TARTALOM.

Apponyi Albert gróf előszava.

I. Prológus	---	---	---	---	---	---	---	---	1
II. Miért kellett Magyarországnak „lakolni?”	---	---	---	---	---	---	---	---	3
III. A háboruért való felelősség kérdése	---	---	---	---	---	---	---	---	8
IV. Háborus célok	---	---	---	---	---	---	---	---	14
V. President Wilson — a békeszerző (14 pont.)	---	---	---	---	---	---	---	---	19
VI. Béke, mely nem béke — szerződés, mely parancs	---	---	---	---	---	---	---	---	26
VII. Nemzetek Szövetsége	---	---	---	---	---	---	---	---	37
VIII. Hódit a reviziós gondolat	---	---	---	---	---	---	---	---	58
IX. Wilson, Lenin, Mussolini	---	---	---	---	---	---	---	---	83
X. Delendam esse ...	---	---	---	---	---	---	---	---	191

TARTALOM

Alapvető elv és elvárás

I. Fejezet	1
II. Fejezet: Kisebbségi Magyarok Védelme	2
III. A kisebbségi jogok védelme	3
IV. Kisebbségi jogok	4
V. Kisebbségi jogok (1. pont)	5
VI. Kisebbségi jogok (2. pont)	6
VII. Kisebbségi jogok (3. pont)	7
VIII. Kisebbségi jogok (4. pont)	8
IX. Kisebbségi jogok (5. pont)	9
X. Kisebbségi jogok (6. pont)	10

OSZK

